

**ПАЖҶҶИШГОҶИ РУШДИ МАОРИФ БА НОМИ АБДУРАҶМОНИ
ҶОМИИ АКАДЕМИЯИ ТАҶСИЛОТИ ТОҶИКИСТОН**

Бо ҳуқуқи дастнавис

**ВБД: 004 376 – 37.0+930 (2 – тоҷ)
ТКБ – 74. 2.
Ҳ.-28**

УСМОНОВ ЗАРИФҶОН ҶУМЪАБОЕВИЧ

**ҶАМКОРИИ КОЛЛЕҶ ВА МУАССИСАҶОИ ФАРҶАНГ -
ШАРТИ МУКАММАЛГАРДОНИИ ТАШАККУЛИ ФАРҶАНГИ
ЗЕБОИПАРАСТИИ ДОНИШҶҶҶН**

**Диссертатсия
барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои
педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.05. - Назария,
методика ва ташкили фаъолияти фарҳангӣ-иҷтимоӣ
(13.00.03. - Педагогикаи иҷтимоӣ ва худшиносӣ)**

Роҳбари илмӣ: доктори
илмҳои педагогӣ, профессор
Латифзода Д.Н

ДУШАНБЕ - 2025

МУНДАРИҶА

Муқаддима	3
Тавсифи умумии таҳқиқот.....	13
БОБИ I. ТАШАККУЛИ ФАРҶАНГИ ЗЕБОИПАРАСТИИ ДОНИШЧЎЁНИ КОЛЛЕҶҶО ЧУН ПРОБЛЕМАИ ИҚТИМОЙ- ПЕДАГОГӢ	23
1.1. Омӯзиши масъалаҳои назариявӣ ва амалии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишчӯён дар педагогика.....	23
1.2. Хусусиятҳои ҳамкориҳои мазмунӣ-технологии коллеҷ бо муассисаҳои фарҳанг дар ташаккули зебоипарастии донишчӯён	54
1.3. Механизмҳои ҳамкориҳои муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг дар ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишчӯён.....	82
Хулосаи боби I.	104
БОБИ II. ШАРОИТҶОИ ПЕДАГОГИИ ҶАМКОРИИ МУТАҚОБИЛАИ КОЛЛЕҶ ВА МУАССИСАҶОИ ФАРҶАНГ - ШАРТИ МУҶИМИ МУКАММАЛГАРДОНИИ ТАШАККУЛИ ФАРҶАНГИ ЗЕБОИПАРАСТИИ ДОНИШЧЎЁН.....	107
2.1. Роҳҳои мукамалгардонии ҳамкориҳои мутақобилаи коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг дар рушди эстетикӣ донишчӯён.....	107
2.2. Ҷамкориҳои коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг ҷиҳати мукамалгардонии ташаккули маърифати зебоипарастӣ ва ҷалби донишчӯён ба фаъолияти эстетикӣ (ҷамъбасти натиҷаҳои кори озмоишӣ- таҷрибавӣ)	128
Хулосаи боби II	153
Хулосаҳои умумӣ.....	155
Рӯйхати адабиёт.....	162

МУҚАДДИМА

Мубрамияти мавзуи таҳқиқот. Масъалаҳои ҷалб намудани насли наврас ба зебоипарастӣ ва зебоиофарӣ, аз ҷумлаи масъалаҳост, ки аз ҳалли он мушкилоти ташаккули фарҳанги эстетикӣ ва рушдҳои инсонӣ комил вобастагии зиҷ дорад. Бинобар ин, зарурияти муҳими такмили системаи тарбияи эстетикӣ, ба талаботи имрӯза мутобиқ намудани мазмун, шакл, методҳо ва воситаҳои таъсиррасонии он ба вучуд омадааст.

Одами аз ҷиҳати эстетикӣ зебо, ба дарки санъат сарфаҳм мерафтагӣ, ба фаъолияти зебоипарастӣ ҷалб шуда, махсусан барои донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбии самти фаъолиятҳои техникӣ ҳел зарур ва дорои аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ барои педагогикаи иҷтимоӣ ва ҷузъи таркибии он фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, мебошад. Зеро мисли дигар донишҷӯёни макоти олий ва миёнаи махсус онҳо низ бояд аз арзишҳои миллӣ ва умумибашарии зебоипарастӣ бархӯдор гарданд, тарбияи завқи бадеӣ, муносибати фарҳангофарона ва зебоиофарона дошта бошанд, асарҳои бадеиро арзёбӣ карда тавонанд.

Бинобар ин, масъалаҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ махсусан барои донишҷӯёни коллеҷҳои техникӣ хеле муҳим ва зарур аст, зеро дар шароити боло рафтани нақш ва нуфузи илмҳои дақиқ, риёзӣ ва табиатшиносӣ набояд ин қисри ҷомеа аз арзишҳои эстетикӣ бебаҳра монад. Ба фаъолияти эстетикӣ ва намудҳои гуногуни санъат ҷалб нашавад.

Раванди ҷаҳонишавӣ, ки хусусиятҳои миллӣ, анъанаҳои ин ё он этносро дар тарбияи эстетикӣ ба ҳисоб намегирад, пояҳои устувори тарбиявӣ ва фарҳангофариро коста мегардонад. Ҳоло он ки, анъанаҳои бадеӣ унсури тақрибии маҷмӯъии ҷамъбасти таҷрибаи пешқадами қори тарбиявӣ ба шумор мераванд. Дар сатҳи зарурӣ қорқард нашудани методикаи ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин, таъмин карда натавонистани ҳамохангсозии нерӯҳои ниҳодҳои мухталифи давлатӣ ва ҷамъиятӣ дар қори тарғиби арзишҳои бадеӣ ва ҷалбнамоии насли наврас

ба эҷодиёти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, дигар омилҳо низ садди роҳи мукамалгардонии корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ гардидааст.

Вобаста ба ин, проблемаи мазкур мубрам, муҳим ва яке аз ҳадафҳои рӯзмарраи тарбиявӣ-эстетикӣ дар ҷомеа ба ҳисоб меравад. Албатта, дар ин кор ҳамкориҳои муассисаҳои таҳсилоти, марказҳои фарҳангии фароғатӣ ва оила, ки дорои анъанаҳои миллӣ-фарҳангии хеш мебошад, нақши муайян мебозад. Аз ин рӯ, натиҷаҳои арзанда ва самараноки корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ аз қобилияти дарёфти мавқеи нотакрори ҳар яке аз ин ниҳодҳои иҷтимоӣ-тарбиявӣ дар низоми ягонаи ташаккули комили инкишофи шахсият вобастагии ноғусастанӣ дорад.

Ин вазифаи босо масъулиятнок ба зиммаи муассисаҳои таълимии зинаҳои гуногун, муассисаҳои фарҳанг ва дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеа воғузур карда шудааст. Аммо дар таҷрибаи тарбияи эстетикӣ паркандагии фаъолияти ниҳодҳои иҷтимоӣ, бахуссус муассисаҳои таълимӣ, (дар таҳқиқоти мо коллеҷҳо) бо муассисаҳои фарҳанг ба назар мерасад, ки дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён костагиро ба амал меорад. Махсусан, ҳамкорӣ, аз нигоҳи мо, байни муассисаҳои таҳсилоти бо муассисаҳои фарҳанг дар сатҳи зарурӣ ба амал бароварда намешавад. Бинобар ин, яке аз мушкилоти имрӯза дар системаи тарбияи эстетикӣ роҳҳои таъмин кардани ҳамроҳсозии марказҳои фарҳангии фароғатӣ бо муассисаҳои таълимӣ, (коллеҷҳо) ба шумор меравад.

Халқи тоҷик дорои анъанаҳои қадимаи бадеӣ ва тарбияи эстетикӣ мебошад, ки аз насл ба насл интиқол дода шуда истодаанд ва истифодаи онҳо дар ташаккули зебоипарастии ҷавонон ҷойгоҳ ва аҳамияти калон доранд. Мардуме, ки таърихи ғанӣ ва бойи чандинҳазорсола дораду мутаффакиронаш аз ҷиҳати афкори эстетикӣ дар тамоми ҷаҳон маълуму машҳуранд, бояд нағузурат, ки насли ояндаи он аз ҷиҳати бадеӣ камсавод монад, аз донишҳои эстетикӣ ва арзишҳои фарҳанги бадеӣ бархурдор набошад. Ва, умуман, ба арзишҳои маънавию эстетикӣ

ватанию ҷаҳонӣ, комёбиҳои илм ва техникаи муосир технологияҳои имрӯза ҷалб нашуда бошад.

Аз ин рӯ, дар шароити имрӯза проблемаи тарбияи эстетикӣ, ки вазифаи инкишофи фарҳанги эстетикиро ҳаллу фасл менамояд, ба яке аз проблемаҳои глобалӣ табдил ёфтааст.

Қобили махсуси зикр аст, ки масъалаҳои тарбияи эстетикӣ мавриди омӯзиши илмҳои гуногуни гуманитарӣ қарор дода шудааст. Миқдори зиёди таҳқиқотҳо ба илми педагогика мансубанд. Ва дар таҳқиқоти мочанбаи иҷтимоӣ-фарҳангии ин проблема гузошта шудааст, ки ҳалли он ба бисёр масъалаҳои тарбияи эстетикӣ равшанӣ хоҳад андохт.

Бинобар ин, зарурияти куллан, ба таври ҷиддӣ аз нав баррасӣ намудани масъалаҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ насли наврас, муносибати нав ба таҳқиқоти он, ғанӣ гардонидани мазмун, шакл ва методҳои он вобаста ба талаботи замон ба вучуд омодааст. Ин масъалаҳои мубрам зарурияти таҳқиқи бонизом ва маҷмӯӣ фарҳанги зебоипарастии шахсияти донишҷӯ ва умуман, ҷомеа, проблемаҳои тарбия ва таҳсилоти эстетикӣ, фарҳанги бадеии миллий ва башариро аз ҳарвақта дида муҳимтару мубрамтар намудааст.

Дар суҳанронӣ, ки ба масъалаҳои таҳсилот, тарбия ва фарҳанги миллий бахшида шудаанд, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий - Пешвои миллат, Президенти Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон вазифаҳои тарбияи эстетикӣ насли наврасро дар ҷомеа муайян намуда, чунин зикр мекунад: «Мақомоти дахлдор бояд ба тарбияи зебоипарастии ҷавонон таваҷҷуҳи махсус зоҳир намоянд» [2, 32].

Омӯзиш ва ҷамъбасти таҷрибаи корҳои тарбияи эстетикӣ нишон медиҳад, ки дар сурати дуруст ба роҳ мондани ҳамкориҳои мутақобила ва муштараки ниҳодҳои гуногуни иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар ташаккули фарҳанги зебоипарастии ҷавонон, ҳамроҳангсозии бамавриди онҳо, тақсими асоснок ва дурусти вазифаҳо, таҳияи нақшаи ягона барои шаҳр ва ё ноҳия боис мегардад, ки бисёр масъалаҳо ва мушкилоти корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ дар ин ё он минтақа дар заминаи дурусти

илмиву методӣ ташкил шуда, роҳи ҳалли худро ёбанд. Аммо дар таҷрибаи амалӣ Ҳамоҳангсозии кори муассисаҳои таълимӣ ва марказҳои фарҳангию фароғатӣ дар сатҳи зарурӣ роҳандозӣ карда нашудааст. Ҳадафҳои аниқ, равшан ва мушаххас надоштани муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг дар низоми тарбиявӣ, хусусият, ҷойгоҳ ва нақш онҳо дар ташаккули зебоипарастӣ, коста будани Ҳамоҳангсозӣ дар фаъолияти эстетикӣ ва дигар мушкилот сабаби интихоби мавзӯи мазкур гардидааст.

Олими рус Верб М.А. қайд мекунад, ки «яке аз намудҳои дастрасии робитаи оила ва мактаб иттилооти рӯзмарраи волидайн дар бораи корҳои мактаб тавассути хонандагон ба даст оварда мешавад. Ба таври системанок фаҳмонда додани вазифаҳо, принципҳо, роҳҳои тарбияи эстетикӣ дар шароити оила ва мактаб, пайдарҳамӣ дар байни онҳо мебошад» [25, 37]. Ҳалли вазифаҳои ҳамкории ниҳодҳои тарбиявӣ чиҳати боло бардоштани маърифати эстетикӣ, шавқмандгардонӣ, истифодаи анъанаҳои бадеии халқ, ҷалби онҳо ба фаъолияти бадеӣ-эҷодӣ, таъмини нерӯ ва рушди қобилиятҳои эҷодии донишҷӯён мусоидат мекунад.

Масъалаҳои баланд бардоштани корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ аз вазифаҳоест, ки дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак» муайян карда шудаанд. Дар моддаи 16 «оид ба чораандешӣ намудан чиҳати рушди маърифати ахлоқӣ, эстетикӣ, дар руҳи эҳтиром ба анъанаҳо, фарҳанги миллӣ ва манфиатҳои миллӣ тарбия намудани кӯдак» уҳдадорӣ падару модар шуморида шудааст. Дар моддаи 20-уми қонун бошад, «таълимгирандагонро дар руҳияи ватандӯстӣ, зебоипарастӣ, риояи қонун, эҳтиром ба ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шахрванд, падару модар, ҳамсолон, насли калонсол, арзишҳои фарҳангию миллӣ, таърихӣ ва муқаддасоти миллӣ» тарбия кардан, ҳуқуқ ва уҳдадорӣ омӯзгорон доништа шудааст [моддаҳои 16 ва 20 қонун]. Аммо таҳқиқоти мо нишон доданд, ки вазъу имкониятҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастии ҷавонону хонандагон, махсусан донишҷӯён, заминаи моддӣ-техникии соҳаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар шароити имрӯза ба талабот ҷавобгӯ нест.

Ин аст, ки баъзе донишчӯён дар соҳаи фароғати хеш ба муассисаҳои фарҳанг кам мераванд, дар намоишномаҳо ва спектаклҳо гоҳ – гоҳ ширкат меварзанд ва доир ба баланд бардоштани маърифати эстетикӣ худ кам таваччуҳ менамоянд, ки боиси костагии завқи эстетикӣ мегардад. Қисме аз онҳо, ба иттиҳодияҳои ифротгарии самти фаъолиятҳои ғайри иҷтимоиву тарбиявӣ ворид шуда, даст ба ҷиноят мезананд, байни мочаро ва ҷангу мушткӯбӣ мекунанд. Ташвишовар он аст, ки дар баъзе муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбии ҷумҳури фанни эстетикаро чун предмети нақшавӣ ва ё факултатевӣ ворид нанамудаанд, ё дар ҳаҷми зарурӣ омӯхта намешавад, онро омӯзгорони ғайри ихтисос дарс медиҳанд. Ин амал ва мушоҳидаҳо дар рафти таҳқиқот дар коллеҷҳои самти фаъолиятҳои техникӣ моро ба хулосае овард, ки дар ин муассисаҳои таълимӣ сатҳу сифати дониш, азҳудкунии таносуби фанҳои дақиқ ва гуманитарӣ (махсусан, силсилаи фанҳои эстетикӣ) чандон баланд нест. Ҳаминро низ бояд зикр кард, ки корҳои беруназаудитории донишчӯён, таълими фанҳои эстетика ва этика, рафтуомади онҳо ба театру муассисаҳои фарҳанг низ талаботи маънавию эстетикӣ муҳассилинро ба таври бояду шояд қонеъ намегардонанд, ки боиси ҷалби теъдоди камшумори муҳассилин ба муассисаҳои фарҳанг гаштааст, ки боиси ва дар оянда боиси паст гардидани завқи эстетикӣ ва ба фаъолияти зебоиписандӣ ҷалб нашудани онҳо мегардад.

Яке аз норасоҳои ҷиддии дар низоми тарбияи эстетикӣ ва ҳамгироии ниҳодҳои онҳо мақсаду ҳадафҳои аниқу равшан надоштани муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг мебошад, ки дар ин низом чи чойгоҳе доранд ва кадом моделҳо (барномаҳо)-и таълимӣ барои Тоҷикистон заруранд.

Ташаккули фарҳанги эстетикӣ чун сифати интегративии муҳассилин таҳсилоти миёнаи касбӣ дар ҷаҳони муосир бевосита ба тағйироти куллие дучор мешавад, ки бо вазъи иҷтимоӣ-фарҳангӣ робитаи зич доранд. Махсусан, раванди ҷаҳонишавӣ, ки агар хусусиятҳои миллӣ,

анъанаҳои ин ё он халқро дар тарбияи зебоипарастӣ ифода накунад, пояҳои устувори тарбиявӣ ва фарҳангофарӣ хароб ва коста мегардад. Ҳол он ки анъанаҳои мардумӣ унсурҳои тақрибии маҷмӯи ҷамъбасти таҷрибаи пешқадами қори тарбиявӣ ба шумор мераванд. Дар сатҳи зарурӣ қорқард нашудани методикаи ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин, таъмин қарда натавонистани ҳамохангсозии нерӯҳои ниҳодҳои мухталифи давлатӣ ва ҷамъиятӣ дар қори тарғиби арзишҳои бадеӣ ва қалбнамоии насли наврас ба эҷодиёти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, дигар омилҳо низ сади роҳи муқаммалгардонии қорҳои тарбиявӣ-эстетикӣ қардидааст.

Аз қост, ки зарурияти таҳқиқоти масъалаи ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар раванди ҳамгироии муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг аз лиҳози иҷтимоӣ-педагогӣ ба миён омодааст, ки хеле муқрам ва муҳим мебошад. Дар ин рост, таҳқиқи масъалаҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастии муҳассилин дар низоми маориф ва фарҳанг, дар фаъолияти якҷояи муттақобилаи педагогии қоллечҳои техникӣ ва муассисаҳои муосири фарҳангию қароғатӣ дар минтақаҳои гуногун дорои аҳаммиати бағоят муҳим аст. Омӯзиш ва таҳқиқи ин қроблема то андозае қарои муайян намудани роҳҳои самараноки тарбияи эстетикӣ дар низоми умумии фаъолияти маънавию фарҳангии донишҷӯёни қоллечҳо мусоидат менамояд.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ. Масъалаҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ ва умуман тарбияи эстетикӣ муҳассилин дар низоми таҳсилот ва фарҳанг қроблемаи маҷмӯӣ буда, мавриди таҳқиқи илмҳои гуногун қарор дода шудааст. Дар рисолаи мазкур, ин нуқта аз мавқеи илмҳои педагогӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Аммо, новобаста аз ин, дар раванди омӯзиши ин масъала, қомебиҳои илмҳои гуногун, қомеашиносӣ ва гуманитарӣ, аз қабели фалсафа, қосиология, фарҳангшиносӣ, эстетика, инсоншиносӣ ва дигар илмҳо истифода бурда шудаанд.

Доир ба таҳқиқи ин мавзӯ олимони зиёди ватанию хориҷӣ таҳқиқотҳи арзишмандеро анҷом додаанд. Қобили зикр аст, ки оид ба ин масъала Апракина О.А., Верб М.А., Грицай Л.А., Коган Л.Н., Лихачев Б.Т., Разумный В.А., Ясенева Л.А. ва дигарон дар таҳқиқотҳояшон изҳори назар кардаанд. Институти фалсафаи Академияи илмҳои Россия яке аз таҳқиқоти хешро махсус ба масъалаҳои фарҳанги эстетикӣ бахшидааст [94].

Солҳои охир, махсусан пас аз қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак» ба масъалаҳои ҳамгирӣ маҷмаа ва оила дар тарбияи насли наврас тавассути махсус зоҳир шудааст. Бештари мутахассисон нуктаҳои назари хешро ҷиҳати ҳамкорӣ ибтидо намуда, зарурати ҳамгирӣ қариб иҷтимоии касбии муассисаҳои таълимиро бо оила, дар шароите, ки оила ҳамчун субъекти фаъоли ин ҷараён дар муҳити иҷтимоӣ амал мекунад, дида баромадаанд, вале пурра таҳқиқ накардаанд. Дар таҳқиқотҳо парокандагии масъалагузорӣ, нарасидани фаҳмиши бутун, маҳдудияти баромад ба шарҳи лозимӣ ҳис карда мешавад. Ҳарчанд дар ғушаю қанори дунё, аз ҷумла дар Федератсияи Россия, ИМА ва дигар давлатҳо қорҳои фаъоли таҷрибавӣ-озмоишӣ бурда шуда истода бошанд ҳам, афсӯс ки ҷумҳурии мо то ҳол дар ин нукта имконияти маҳдуд дорад. Масъалаи дар қадом пойдевор ва бо қадом роҳ ба даст овардани самаранокии баҳамрасии имконияти худинкишофӣ шахсият ва иқтисоди муҳити иҷтимоии муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг зарур боқӣ мемонад. Мавзуи мазкур таҳқиқоти бунёдӣ ва қорқарди амалиро талаб мекунад, то ки шароитҳои муфидро барои инкишофи шахсият, ҳамчунин, барои муҳити иҷтимоӣ-фарҳангии ниҳодҳои гуногуни ҷомеа дар тарбияи зебоипарастӣ ба вуҷуд орад.

Масъалаҳои тарбияи зебоипарастӣ дар асарҳои бисёр олимони тоҷик, ва донишмандони берун аз хориҷи кишвар, аз ҷумла дар рисолаи докторӣ ва мақолаҳои илмӣ Раҳимов С. таҳқиқ гардидааст. Мавсуф қайд мекунад, «дар замони марҳилаҳои аввали Истиқлолият зарурат ба

тахқиқи бадеияту эстетикаи замони, мафкураи нав, арзиши нав хеле рӯзмарра ва доғ гардид. Асари тозаэҷодшудаи миллат бояд дар меъёри арзишҳои ҷаҳонӣ рақобатпазир бошад» [114, 28-31].

Дар самти ҳаллу фасли масоили назариявӣ ва методологии ин мавзӯ олимони соҳаи педагогикаи тоҷик Маҳмадулло Лутфуллозода, Ирина Каримова, Хуррам Раҳимзода, Баён Раҳимов, Абдулбоқӣ Нуров, Файзулло Шарифзода ва дигарон дар асарҳояшон андешаҳои хешро доир ба мақсад, вазифаҳо, мазмун, шакл ва методҳои кори тарбиявӣ баён сохта, тамоили эҳёи арзишҳои ахлоқию зебоипарастиро зарур шуморидаанд. Дар омӯзиш ва таҳқиқи ин мавзӯ саҳми олимони Р. Абдуллоева, Д. Латифзода, А. Саидов ва дигарон низ назаррас аст, ки дар ҳалли баъзе масъалаҳои назариявӣ ва методологӣ ба мо кумак расонидаанд. Д. Латифзода қайд мекунад, ки «дар таҳқиқи фарҳанги этникӣ масъалаҳои ҷанбаҳои миллӣ ва умумибашарӣ ҷойгоҳи махсусро ишғол менамоянд» [47,22]. Баъзе масъалаҳои тарбияи эстетикӣ донишҷӯён аз ҷониби олимону муттаҳассисони Пажӯҳишгоҳи фарҳанг ва иттилоооти вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, кафедраҳои фарҳангшиносӣ ва педагогикаи макотиби олии кишвар низ таҳқиқ шудаанд.

Доир ба масъалаҳои тарбияи эстетикӣ ва мубраияти проблемаҳои он таҳқиқотҳои комплекси Институти илмӣ-таҳқиқотии педагогӣ ва таҳсилоти бадеии Академияи таҳсилоти Россия, Институти илмӣ-таҳқиқотии санъатшиносии Вазорати фарҳанги собиқ Иттиҳоди шӯравӣ, Академияи илмҳои Россия (лабораторияи тарбия), дигар коллективҳои илмиро бо роҳбарии А.Н. Леонтев, Б.Т. Лихачев, Г. Зальман, Е.В.Квятковский, Б.М.Неменский, Ю.У.Фохт-Бабушкин, П.М.Якобсон ва дигарон зикр кардан ба маврид аст. Масъалан, Лихачев Б.Т. «одам ва табиатро ҳамчун ду намуди гуногуни иҷтимоӣ-фарҳангӣ баррасӣ намудааст, ки алоҳида вучуд дошта наметавонанд ва якҷоя вобастагии мавҷудияти якдигарро шарт мегузоранд» [50, 175].

Дар охири солҳои 80-уми асри XX дар Осиёи Миёна доир ба ин проблема як қатор олимони аз қабили Ф.К. Ҷураев, В.Г.Миритский, Х.Н.Нурматов, А.К. Тюленков, М.Ҳамидов, А.Ш. Ҳасанов таҳқиқот бурдаанд. Дар осори илмии онҳо роҳҳо ва методҳои оптималии тақмили тарбияи эстетикӣ мактаббачагон дар корҳои берузамактабӣ бо назардошти хусусиятҳои мактаби миллӣ ошкор гардида, масъалаҳои тарбияи мусиқӣ-педагогии мактаббачагон, барқароршавӣ ва инкишофи таҳсилоти мусиқӣ, имкониятҳои ҳамгирӣи ҷанҳои таълимӣ, таъсиси маҳфилҳои сарояндагӣ ва оркестрҳои соҳаи миллӣ дар Ўзбекистон баррасӣ шудаанд.

Дар ҷумҳурии мо, инчунин бобати таҳқиқи масъалаҳои тарбияи эстетикӣ рисолаҳои номзодии Р.Амиров, Б. Каримов ва васоити таълимӣ Н.Алибахшевро ном бурдан мумкин аст, ки дар корҳои онҳо баъзе проблемаҳои ҳамкории муассисаҳои фарҳангӣ маърифатӣ, санъат, нақши худфаъолияти бадеӣ дар эстетикӣкунонии оила, соҳаи маишӣ, ҷойҳои истиқоматӣ ва ҷойгоҳи муассисаҳои клубӣ дар тарбияи эстетикӣ баррасӣ гардидаанд. Ҷанбаҳои педагогии тарбияи эстетикӣро бо хонандагони синфҳои болоӣ Р.Х. Абдуллоева дар рисолааш таҳқиқ намудааст. Мавсуф «роҳҳои тақмили ташаккули шуури бадеӣ-эстетикӣро дар системаи муайяни педагогӣ ва самаранокии методикаи он арзёбӣ менамояд» [127,14].

Аз таҳлилу муқоисаи асару мақолаҳо ва рисолаҳои ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар системаи таҳсилот ва фарҳанг бахшидашуда чунин бармеояд, ки дар ин замина корҳои зиёде анҷом ёфта бошад ҳам, вале проблемаи ташаккули фарҳанги зебоипарастии муҳассилин дар давраи соҳибистиклолӣ дар раванди ҳамгирӣи мутақобилаи фаъолияти коллечҳои муосир ва муассисаҳои фарҳанг, шароитҳои самаранокии педагогии фаъолияти тарбиявӣ муассисаҳои соҳаи маорифу фарҳанг ва волидайн, ҳалли вазифаҳои таълимӣ тарбиявӣ тавассути ин ниҳодҳои тарбия то ҳол пурра мавриди таҳқиқи махсус ва ҳаллу фасл қарор нагирифтаанд. Ғайр аз ин, дар амалия усулҳои пайдарпай ва муассири

хамгирокунанда байни маъмурияти муассисаҳои таълимию тарбиявӣ, аз он ҷумла, коллечҳо ва кормандони муассисаҳои фарҳанг дар шаҳрҳои хурд, мавҷуд набудани механизмҳои ҳамоҳангии зарурӣ дар байни онҳо ба назар намерасад.

Масъалаҳои дар заминаи принсипи ҳамгиройӣ ба роҳ мондани тарбияи эстетикӣ донишҷӯён ва номувофиқатии назария ба фаъолияти амалӣ ба низоми корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ ва иҷтимоӣ-педагогӣ тибқи ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён боиси интихоби мавзӯи «Ҳамкории коллеч ва муассисаҳои фарҳанг – шартӣ мукамалгардонии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён» гардид.

Мебояд таъкид сохт, ки дақиқ намудани роҳи ҳалли мушкилот дар ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ тибқи ҷараёни фаъолияти якҷояи муассисаҳои таълимӣ ва марказҳои фарҳангӣ, шароитҳои педагогии мукамалгардонӣ тавассути робитаи мутақобилаи ниҳодҳои тарбиявӣ дар шароити ҳозира ҳам ҷиҳати назариявӣ ва ҳам методиву амалияи педагогикаи ҳамгиройӣ дорои аҳамияти калони илмӣ ва тарбиявӣ мебошад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо, лоиҳаҳо ва ё мавзӯҳои илмӣ.

Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи татбиқи нақшаи дурнамои корҳои илмию таҳқиқотии шуъбаи педагогика ва психологияи Пажӯҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдурахмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон барои солҳои 2019–2024 дар мавзӯи «Таҳсилоти касбӣ ва муносибати ба салоҳиятноки асосёфта дар таълим ва омодагии касбии донишҷӯён», муқаррароти асосии «Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тағйиру иловаҳо дар соли 2018», Барномаи давлатии рушди муассисаҳои фарҳанги ҚТ барои солҳои 2016-2020 ва солҳои 2021-2025, «Барномаи давлатии тайёр кардани мутахассисони соҳаи фарҳанг, санъат ва таъбу наشري Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2022» ва боз дигар санадҳои амалкунандаи меъёрии соҳаи таълиму тарбия ва фарҳанг иҷро гардидааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Мақсади таҳқиқот: – муайян ва аз ҷиҳати назариявӣ асоснок намудани шароитҳои ташкилӣ-педагогии мукамалгардонии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар раванди ҳамкориҳои функционалии коллеҷ бо муассисаҳои фарҳанг ва тавсеаи он.

Вазифаҳои асосии таҳқиқот:

- омӯзиш ва таҳқиқи масъалаҳои назариявӣ ва амалии хусусиятҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар шароити таъсиррасонии маҷмуии раванди корҳои таълимию тарбиявӣ ва беруназаудиторӣ;

- ташаккули фаъолияти эстетикӣ донишҷӯён дар шароити имрӯзаи Ҷумҳурии Тоҷикистон: таҷриба ва ҳамкориҳои функционалии коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг;

- ошкор сохтани шароитҳои иҷтимоӣ-педагогии коллеҷу муассисаҳои фарҳанг дар ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён;

- таҳия ва аз ҷиҳати назариявӣ асоснок намудани барномаи педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар раванди ҳамкориҳои мутақобилаи коллеҷу муассисаҳои фарҳанг;

- тариқи озмоиш тасдиқ кардани барномаи ташаккули зебоипарастии донишҷӯён дар раванди ҳамкориҳои мутақобилаи коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг.

Объекти таҳқиқотро ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар фаъолияти якҷояи коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг ташкил медиҳад.

Мавзӯи (предмети) таҳқиқот: раванди ҳамкориҳои функционалии коллеҷҳо бо муассисаҳои фарҳанг – шартӣ мукамалгардонии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён.

Фарзияи таҳқиқот: таъмини мукамалгардонии ҳамкориҳои мутақобилаи коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг дар ташаккули педагогикаи зебоипарастии донишҷӯён зимни ба эътибор гирифтани шартҳои зерини педагогӣ беҳтар мегардад, ки агар:

- ҳамкориҳои мутақобилаи зичи ин ниҳодҳои муҳим (коллекчу муассисаҳои фарҳанг) таъмин ва неруи ҳамоҳангсозии онҳо дар асоси баҳисобгирии моделҳои нав ва муносибати интегративии унсурҳои тарбиявӣ ба роҳ монда шавад;

- номутасилий (дискретност) дар фаъолияти тарбиявии донишҷӯён аз ҷониби ниҳодҳои иҷтимоӣ-педагогӣ аз миён бардошта шавад;

- ҳамкориҳои зичи ниҳодҳо дар заминаи барномаи педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён бо назардошти хусусиятҳои фарҳанг ва самаранокии анъанаҳои миллӣ ба роҳ монда шуда, тариқи озмоиш асоснок карда шавад.

Марҳилаҳои таҳқиқот. Омӯхтани сарчашмаҳо ва таҳлили маводи лозима вобаста ба мавзӯ дар доираи диссертатсияи мо се марҳиларо дар бар мегирад:

Дар давраи аввали таҳқиқот (солҳои 2016-2019) адабиёти илмии гирдовардашуда доир ба фалсафа, эстетика, сотсиология, фарҳангшиносӣ, педагогиву психологӣ ва боз дигар мавод таҳлил гардида, тавачҷуҳи асосиро зиёда ба масъалаҳои муҳимми тарбияи эстетикӣ равона намудан имкон дод, ки диққати аввал зиёда ба проблемаҳои асосӣ ҷалб ва нуқтаҳои муҳимми фарзияи таҳқиқот асоснок карда шавад. Махсусан, адабиёти илмии олимони тоҷик доир ба тарбияи эстетикӣ таҳлил гардида, тавачҷуҳ зиёда ба масъалаҳои истифодаи истилоҳ ва мафҳумҳо оид ба ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар шароити ҳамкориҳои коллекчу ва муассисаҳои фарҳанг дода шуд. Инчунин, концепсияи таҳқиқот таҳия шуда, ҳуҷҷатҳои коллекчу ва муассисаҳои фарҳангӣ, ки масъалаҳои тарбиявӣ-эстетикӣ, дараҷаи тавсеаи онро инъикос мекарданд, мавриди баррасӣ ва омӯзиш қарор гирифтанд.

Дар давраи дуввуми таҳқиқот (солҳои 2020-2022), нақшаҳои кори таълимию тарбиявӣ, вазъи воқеии ҳамкориҳои тарбиявӣ-эстетикӣ коллекчу бо муассисаҳои фарҳангӣ дар шаҳрҳои хурд, барномаҳои таълимӣ ва чорабиниҳо оид ба тарбияи эстетикӣ, ки тавассути

муассисаҳои фарҳанг баргузор карда мешаванд, баррасӣ шудааст; концепсия ва барномаи педагогии ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён дар раванди ҳамгироии коллеҷҳо ва муассисаҳои фарҳангӣ таҳия ва бо истифода аз усулҳои таҳқиқоти педагогӣ пурсиши анкетавӣ, пурсиши масъулини корҳои тарбиявӣ коллеҷҳо, мушоҳидаи фаъолияти кормандони муассисаҳои фарҳанг ва ғ.), роҳҳои ҳамкорӣ ин ду ниҳоди муҳимми тарбияи эстетикӣ донишҷӯён тавсиф ва нишондиҳандаҳои он муайян гардидаанд. Дар ин давраи озмоиши педагогӣ ҳамкорӣ мутақобилаи коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг ҷиҳати ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён ва самаранокии он зери назорат қарор дода шуда, иштироқи бевоситаи муаллиф ва мушоҳидаҳои ӯ доир ба фаъолияти омӯзгорон ва кормандони муассисаҳои фарҳанги шаҳр нақши ҳалкунанда дошт.

Дар давраи сеюм (солҳои 2022-2024) натиҷаи таҳқиқот дар як қатор пойгоҳҳои таҳқиқотӣ ҷамъбаст ва ба низом дароварда шуда, ниҳоят, ҳулосаҳои он имкон дод, ки ба барномаи педагогии ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯёни коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг ба таъмини равандҳои ҳамгирозии муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ тақия карда, бо истифода аз имкониятҳои тарбиявӣ ин ниҳодҳо ҷавобро пайдарпай бо арзишҳои фарҳангӣ шинос ва онҳоро ба фаъолияти бадеиву эҷодӣ ҷалб намуда, ба рушди фаъоли эстетикӣ онҳо асос гузошта шавад. Ҳулоса ва тавсияҳои дар заминаи ҷамъбасти корҳои озмоишӣ-таҳқиқотӣ бадастомада ва самаранокии барномаи педагогии таҳиянамуда ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯёнро дар раванди ҳамкорӣ функционалии коллеҷу марказҳои фарҳангӣ ва шароитҳои педагогии мукамалгардонии онҳо тасдиқ намуд.

Ҳулоса ва тавсияҳои дар заминаи ҷамъбасти корҳои озмоишӣ-таҳқиқотӣ ба даст оварда шуда, барномаи педагогӣ таҳия шуда, оид ба ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар раванди ҳамкорӣ мутақобилаи коллеҷ ва марказҳои фарҳанг, шароитҳои педагогии мукамалгардонии ташаккули педагогикаи эстетикӣ донишҷӯён дар

раванди ҳамгиروي фаъолияти коллечҳо ва марказҳои фарҳанг самаранокии худро тасдиқ карда шуданд.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Таҳқиқот дар заминаи принципи муносибати ҳамгирӣ ба кори тарбиявӣ - эстетикӣ ба роҳ монда шуда, зарурияти истифодаи он дар ин низом, чун маҳаки асосии назариявии таҳқиқот истифода шудааст. Вобаста ба ин, масъалаи ҳамроҳсозии фаъолияти муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг, ки ду ниҳоди муҳими тарбиявӣ-эстетикӣ маҳсуб меёбанд, концепсияи инсондӯстонаи шахсият ҳамчун фардияти худинкишофёфтаи комил тибқи омилҳо ва шаклу механизмҳои робитаи мутақобила, модел ва барномаҳои педагогӣ ва таҳқиқотӣ, ки барои Тоҷикистон мувофиқанд, дар доираи худидоракунӣ ва худташкилдихӣ чун яке аз роҳҳои самараноки ташкили раванди ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён арзёбӣ мешавад.

Асосҳои методологии таҳқиқотро ғояҳои файласуфӣ, сотсиологҳо, этнологҳо ва педагогҳо оид ба фарҳанги эстетикӣ чун ҳадафи муҳими тарбияи эстетикӣ дар низоми таҳсилот; оид ба ҳамкориҳои функционалии ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар низоми таҳсилот (Ф.Шарифзода, М.А.Ариарский); фаъолияти эстетикӣ инсон (М.С.Каган), назарияи тарбияи эстетикӣ муҳассилин (Б.Т.Лихачев. Верб М.А.); ғояҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар назария ва методикаи фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ (М.А.Ариарский, В.А.Разумный); заминаҳои меъёриву ҳуқуқӣ дар соҳаи маориф ва фарҳанг; арзишҳои фарҳанги зебоишиносӣ дар раванди тарбия ташкил медиҳанд.

Сарчашмаҳои маълумот инҳоянд:

1. Осори мутафаккирон баҳшида ба масъалаҳои эстетикӣ ва тарбияи зебоипарастии муҳассилин.
2. Асарҳо, рисолаҳо, мақолаҳо ва дигар корҳои илмӣ- таҳқиқотӣ марбут ба тарбияи эстетикӣ.
3. Феҳристи адабиёти илмӣ-методӣ, сарчашмаҳои фалсафӣ, таърихӣ, педагогӣю психологӣ ва таҳлили муқоисавии онҳо.

4. Омӯзиш, чамъбаст ва таҳлили масъалаҳои тарбияи эстетикӣ дар фаъолияти якҷояи муассисаҳои таълимиву фарҳанг ва санадҳои бадастомада.

5. Ба даст овардани иттилоот аз натиҷаи корҳои озмоишӣ-таҳқиқотӣ доир ба ташаккули маърифати эстетикӣ ва ҷалби донишҷӯён ба фаъолияти бадеӣ-эҷодӣ.

Заминаҳои эмперикӣ таҳқиқот: Хусусиятҳои ташаккули фарҳангӣ-зебоипарастии донишҷӯён дар чараёни таълими фанни эстетика, этика ва корҳои беруназаудиторӣ ба диди фалсафӣ, сотсиологӣ, зебоипарастӣ, педагогӣ ва монанд ба инҳо така намуда, арзёбӣ шудааст; ғоя, падидаҳои педагогии муосир вобаста ба талаботи ҳамкорӣ коллеч ва муассисаҳои фарҳанг доир ба корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ ба инобат гирифта шуда, дар маҷмӯъ, ба чунин усулҳои эмперикӣ: анкетапуркунӣ, суҳбат, мушоҳида, озмоиш, арзёбӣ, санҷиш, индуксия, дедуксия, муқоиса ва таҳлил мушаххас карда шудаанд.

Пойгоҳи таҳқиқот – коллечҳои техникӣ ва муассисаҳои фарҳанг дар шаҳрҳои мегополиси хурди вилояти Суғд, шӯъба ва бахшҳои маориф ва фарҳанг ба шумор меравад.

Навгонии илмӣ таҳқиқот дар он аст, ки:

- имкониятҳои тарбиявӣ-эстетикӣ дар қори беруназаудиторӣ чун соҳаи фаъолияти ҳамкорӣ мутақобилаи коллечҳои техникӣ ва марказҳои фарҳангӣ-педагогӣ ҳамачониба таҳлил карда шудаанд;

- ягонагии ногурастани фаъолияти ниҳодҳои таҳқиқшуда - коллечҳои техникӣ ва муассисаҳои фарҳангии шаҳрҳои мегополиси хурд дар ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён, дар заминаи барномарезӣ бо дарназардошти радабандӣ (типология) - и муҳассилини проблемаи таҳқиқшуда асоснок гардидааст;

- ташкил намудани рушди эстетикӣ муҳассилин бо дарназардошти баҳисобгирии маълумот доир ба муҳити ҷавонон ва дараҷаи фаъолнокии бадеӣ-эҷодии онҳо, инчунин, ба роҳ мондани ҳамохангсозии ниҳодҳои тарбиявӣ-эстетикӣ пешгӯӣ шудааст.

Ҳамкори мутақобилаи коллеч ва марказҳои фарҳангӣ-тарбиявӣ дар ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ таъмин гардида, номуттасилии фаъолияти якҷояи ниҳодҳои зикршуда дар қори беруназаудиторӣ, ки дар натиҷаи таъҷии нокифоя ба барномаи яғонаи тарбияи эстетикӣ бо марказҳои фарҳангию тарбиявӣ ба вучуд омадааст, бартараф гардидааст. Ба дараҷаи зарурӣ ба эътибор нагирифтани махсусиятҳои марказҳои фарҳангию тарбиявӣ дар ҳамкорӣ доир ба ташаккули эстетикӣи ҷавонон, суғт гардидани ҳамоҳангсозии нерӯи тарбиявӣи муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг ошқор карда шуданд.

Ба ҳимоя нуқтаҳои асосии зерин пешниҳод мешаванд:

1. Фаъолияти ҳамҷояи коллечҳои техникӣ ва марказҳои фарҳангию тарбиявӣ доир ба ташаккули фарҳанги эстетикӣи донишҷӯён, соҳаи худмухтор ва аз дигар ниҳодҳои субъектҳои раванди тарбиявӣ ҷудо набуда, яке аз ҷузъҳои ногусастани системаи томи ташаккулёфтаи таъсиррасонӣ, ва ҳамоҳангсозии мутақобилаи фаъолияти ниҳодҳои тарбиявӣ дар раванди ташаккули зебоипарастии донишҷӯён мебошад, ки дар он нақши ҳалқунандаро ҳамкори муассисаҳои таълимию фарҳангӣ мебозанд. Самти зикршуда мазмун ва шаклҳои қори беруназаудитории тарбиявӣи донишҷӯёнро муайян карда, ҷиҳати таъмини илмӣ-методии унсӯри муҳимми тарбиявӣ, ғанӣ гардонидани муҳити эстетикӣи минтақа мусоидат менамоянд.

2. Фаъолияти таълимию тарбиявӣи донишҷӯён, қори беруназаудитории коллечҳои техникӣ ва фаъолияти марказҳои фарҳангию тарбиявӣ, тибқи ҳамгиروي мутақобилаи педагогӣ дар ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ раванди номуттасилии таъсиррасонии тарбиявиро рафъ намуда, метавонанд шартҳои мукамалгардонии зебоиофариро тақвият бахшанд:

а) барномарезии яғона дар заминаи фаъолияти тарбиявӣ-эстетикӣи коллеч бо марказҳои фарҳангиву тарбиявӣ ҷиҳати рушди зебоипарастии донишҷӯён мусоидат мекунад;

б) банақшагирии комплексӣ дар низоми ягонаи тарбия ва ташаккул додани фарҳанги эстетикӣ чавонон меъёри табдили онро дар ниҳоди донишҷӯён пешбинӣ мекунад ва тавассути ҳамоҳангсозӣ натиҷаи ниҳоии кори тарбиявии коллеҷ ва муассисаҳои фарҳангро таъмин менамояд;

в) баҳисобгирии хусусиятҳои тарбиявии марказҳои фарҳанг, ки ягонагии маърифати эстетикӣ ва ҷалбнамоии донишҷӯёни коллеҷро ба фаъолияти донишҷӯён тавассути шаклҳои пешрафтаи вохӯрӣ бо шоирону нависандагон, хунармандон, гурӯҳҳои ташаббускори ташкили маҳфилҳои фарҳангу санъат, хунаромӯзӣ, иттиҳодияҳои эҷодиву клубҳои баҳсу мунозиравии самти фаъолиятшон эстетикӣ ва ғайра таъмин ва рушди зебоипарастии онҳоро фаъол мегардонанд;

3. Барномаи педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар раванди ҳамгирии мутақобилаи коллеҷҳо ва марказҳои фарҳангӣ-тарбиявӣ аз чунин унсурҳо иборат аст:

- фаъолият ва кори маърифатӣ-эстетикӣ зимни ҳамоҳангсозии фаъолияти коллеҷҳо ва муассисаҳои фарҳанг дар низоми тарбияи эстетикӣ донишҷӯён бо дарназардошти махсусиятҳои баҳисобгирии муҳити баланди маънавӣ-равонии муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ фароғатӣ, услуби муносибати тарафайн, истифодабарии таҷрибаи мусбати анъанаҳои миллии пешрафтаи маҳал, донишҳо оид ба этнопедагогика дар пайваستاгӣ бо навгонӣҳо, ба шакли муайян таҳия карда шаванд.

- нақшаҳои муштараки кори тарбиявӣ-эстетикӣ тавассути созмон додани мақомотҳои ҷамъиятии таъминкунандаи ҳамоҳангсозии фаъолияти омӯзгорон, устоҳои таълимӣ-истеҳсолӣ ва кормандони фарҳанг (иштирок дар шуроҳои педагогӣ ва шуроҳои бадеии маҳал ва ғ.) дар кори ниҳодҳои тарбиявӣ мувофиқи мақсад доништа шавад;

- баҳисобгирии инфрасохтори иҷтимоӣ-фарҳангии шаҳрҳои хурд дар ин низом, ки ҳар як ниҳод ҷойгоҳи худро дошта, ба такрори кори якдигари муассисаҳои тарбиявӣ ва фарҳанг роҳ намедихад ва бо

истифода аз имкониятҳои нерӯи хеш ба донишҷӯён таъсиррасонию зехнӣ ва ҳиссӣ-образнокӣ мерасонад;

- шароитҳои педагогии фаъолияти тарбиявӣ-эстетикӣ ва муносибати эҷодкорона ба муҳити зебоипарастӣ нигаронида шуда, бо дарназардошти истифода аз типология (радабандӣ)-и асоснокшуда, дараҷаи маърифати эстетикӣ ва ҷалби донишҷӯёнро ба фаъолияти эҷодӣ-фарҳангӣ таъмин ва тавсеаи роҳандозӣ менамояд.

Аҳаммияти назариявии таҳқиқот. Шаклҳои педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ ва роҳҳои мукамалгардонию фаъолияти тарбиявӣ-эстетикӣ тибқи принсипи муносибати маҷмӯӣ ба тарбия муайян шуда, заминаҳои илмии барномаи педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ асоснок ва коркард шуданд. Дар ин замина типологияи дараҷаи фаъолнокию фарҳангиву бадеӣ-эҷодии донишҷӯён таҳия гардидааст.

Аҳаммияти амалии таҳқиқот. Дар таҳқиқот барномаи педагогии ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён дар раванди ҳамкорию мутақобила ва ҳамоҳангсозии нерӯҳои тарбиявӣ-эстетикӣ коллечҳои техникӣ ва муассисаҳои фарҳанг асоснок шуда, шароитҳои педагогии муваффақонаи пешрафти корбурди он дар шаҳрҳои хурд татбиқ гардидааст. Чунин барномаи таҳиягардидаи ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ ва дар раванди озмоиши педагогӣ санҷидашуда имкон медиҳад, ки коллечҳо ҳамгироиро бо муассисаҳо ва марказҳои фарҳанг таъмин намуда, фаъолияти тарбиявӣ муштаракро ба роҳ монанд; аз анъанаҳои миллию маҳал самаранок истифода бурда, ба шуур, эътиқод ва эҳсосоти эстетикӣ муҳассилин таъсири мусбат расонанд.

Натиҷаҳои таҳқиқот тавассути маърузаҳои илмӣ ва суҳанронӣҳо дар конференсияҳои илмӣ байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ ва дар ҷаласаҳои шӯъбаи педагогика ва психологияи Пажӯҳишгоҳи рушди маорифи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ироа гардидааст.

Дараҷаи эътимоднокию натиҷаҳои таҳқиқот: Дурустӣ ва эътимоднокию натиҷаҳои таҳқиқот бо асоснокӣ ва саҳеҳии усули

методологӣ ва назариявӣ, истифодаи маҷмуи усулҳои ба ҳам вобастаи таҳқиқоти илмӣ, ки ба мавзӯ, вазифаҳои таҳқиқот, тасдиқи пешгӯйҳои илмии дар фарзия баёнгардида ва нуктаҳои назариявӣ комилан мутобиқанд; мувофиқати муқаррароту хулосаҳои назариявии ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар раванди ҳамкориҳои коллеҷу муассисаҳои фарҳанг ва кофӣ будани сарчашмаҳои истифодашуда санҷида шудаанд; истифодаи усулҳои озмоишӣ ва маълумоти аз он бадастомада дар доираи хулосабарорӣ асоснок карда шудаанд.

Мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмии диссертатсионӣ ба мазмуни бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси 13.00.05.

– Назария, методика ва ташкили фаъолияти фарҳангӣ-иҷтимоӣ (13.00.05.03 – Педагогикаи иҷтимоӣ ва худшиносӣ) *банди 1.* Методологияи таҳқиқи фаъолияти иҷтимоӣ-педагогӣ, моҳият, сохтор, вазифа, принсипҳои онҳо; *банди 2.* Амсиласозии равандҳои иҷтимоӣ-педагогӣ дар муассисаҳои таълимӣ; *банди 4.* Сифати ташкили чорабиниҳои иҷтимоӣ-педагогӣ (технология ва усулҳои баҳодихии сифати фаъолияти иҷтимоӣ педагогӣ); - *банди 5.* Меъёрҳо, нишондиҳандаҳои баҳодихии сифати фаъолияти иҷтимоӣ педагогӣ мувофиқ мебошад.

Саҳми шахсии муаллифи таҳқиқот дар муайянсозии заминаи назариявӣ-методологияи таҳқиқот, аниқсозӣ ва тавсеаи аппарати илмӣ, интиҳоби методҳои таҳқиқот, асосноккунӣ ва таҳияи барномаи педагогӣ ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар раванди ҳамгироии кори коллеҷ ва марказҳои фарҳангӣ тибқи мегополиси (мавзеи) шаҳри хурд, коркарди шаклу усулҳои нави фарҳангӣ маърифатии донишҷӯён, ҷамъбасти натиҷагирӣ аз раванди корҳои таҳқиқотӣ назаррас аст.

Тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои таҳқиқот. Натиҷаҳои таҳқиқот ва хулосаҳои асосӣ дар раванди таълими фанни эстетика ва этика, корҳои беруназаудитории коллеҷҳо, дар нишастҳои илмӣ-методӣ, семинарҳо доир ба масъалаҳои корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ, иштироки бевоситаи унвонҷӯ бобати бадастории маълумот, батартибдарорӣ ва санҷишу дар амалия татбиқ намудани онҳо тасдиқи худро ёфтаанд.

Инчунин, дар раванди таҳқиқоти озмоишӣ, иштироки бевоситаи унвонҷӯ бобати ҷамъоварии далелҳо, батартибдарории онҳо ва дар раванди санҷишу дар амалия татбиқ намудани он ҳама назаррас аст. Натиҷаҳои таҳқиқот тавассути маърузаҳои илмӣ ва суҳанрониҳо дар конференсияҳои илмӣ байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ ва дар ҷаласаҳои шӯъбаи педагогика ва психологияи Пажӯҳишгоҳи рушди маорифи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ироа ва дар семинару конференсияҳои минтақавӣ илмиву амалии Донишкадаи давлатии фарҳанг ва санъат ба номи М. Турсунзода, Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи Б.Ғафуров, Донишкадаи омӯзгории ш. Панҷакент, дар нашрияҳои илмӣ ҷумҳуриявӣ ва минтақавӣ амалӣ гардидаанд.

Интишороти натиҷаҳои диссертатсия. Дар доираи мавзӯи диссертатсия аз ҷониби муаллиф 7 номгӯй интишорот ҷоп гардидааст, ки аз ин теъдод 3 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшаванда ва ё тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Комиссияи олии аттестатсионии Федератсияи Руссия ба таъб расидаанд.

Сохтори диссертатсия: Диссертатсия аз муқаддима, ду боб, хулоса, феҳристи адабиёти истифодашуда иборат аст. Муҳтавои диссертатсия дар 179 саҳифаи ҷопи компютерӣ иншо гардида, якчанд ҷадвалҳоро дар бар мегирад. Феҳристи адабиёти истифодашуда аз 164 номгӯй иборат аст.

БОБИ 1. ТАШАККУЛИ ФАРҲАНГИ ЗЕБОИПАРАСТИИ ДОНИШҚЎЁНИ КОЛЛЕЧҲО ҲАМЧУН ПРОБЛЕМАИ ИҚТИМОЙ- ПЕДАГОГӢ

1.1. Омӯзиши масъалаҳои назариявӣ ва амалии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишқӯён дар педагогика

Дар илми педагогика ва таҷрибаи корҳои тарбиявӣ ба масъалаҳои таҳсилот, тарбия ва фарҳанги миллӣ бахшида шудаанд, вазифаҳои тарбияи эстетикӣ насли наврас дар ҷомеа муайян карда шуда, таъкид мегардад, ки он яке аз вазифаҳои имрӯзаи фарҳангикунонии ҷомеа, ғани гардонидани ҳаёти маънавӣ мебошад ва дар ин ҷода ниҳодҳои тарбиявӣ муассисаҳои фарҳанг нақши муасир ва ҳатто ҳалқунанда мебозанд. Дар Паёми ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон (с. 2015), Пешвои миллат, нақши фарҳангро дар ҳаёти маънавии ҷомеа чунин зикр карданд: «мақомоти дахлдор бояд ба тарбияи зебоипарастии ҷавонон тавачҷуҳи махсус зоҳир намоянд [2,32]». Вобаста ба ин, ҳамчунин, Вазорати фарҳанг, Кумитаи ТВ ва радио «бо мақсади таблиғи ғояҳои миллӣ, тарбияи зебоипарастӣ ва ҳифзи мероси таърихиву фарҳангӣ» вазифадор ҳам карда шудаанд» [2,32].

Ҳамзамон, дар Паёми соли 2021 ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба масъалаҳои омӯзиши таърих, фарҳанг, анъанаҳои халқи ҳеш диққати ҷиддӣ додан таъкид шудааст.

Дар санадҳои меъёрию ҳуқуқии соҳаи маориф ва фарҳанг дар қатори вазифаҳои муҳими рӯз тадбирҳои амалӣ намудани сиёсати миллии фарҳангӣ ва фароҳам овардани шароити мусоид барои ворид шудани муассисаҳои таълимӣ соҳаи фарҳангу ҳунар ба низоми ягонаи таҳсилот тибқи стандартҳои байналмилалӣ ва бозори ҷаҳонии меҳнат, ба тарбияи эстетикӣ ҷавонон мутобиқи шароити имрӯза тавачҷуҳи хоса зоҳир карда шудааст.

Ин ҳуҷҷатҳои меъёрии ҳуқуқӣ пешбинӣ менамоянд, ки бояд рушди фарҳанги миллӣ, махсусан, бадеӣ дар ҳамаи минтақаҳои ҷумҳурии мо

муттасил инкишоф ёфта, дар заминаи онҳо вазифаҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ чавонон таъмин карда шавад.

Вазифаҳои тарбияи эстетикӣ насли наврас ва нақши ниҳодҳои тарбиявӣ дар ҳалли онҳо, дар ҳамзамон дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулият дар таълиму тарбияи кӯдак» таъкид шудаанд. Аз ин лиҳоз, бо мақсади оқилона истифода бурдани вақти холии муҳассилин, ҷалби онҳо ба намудҳои гуногуни фаъолият вобаста ба фарҳанги миллӣ, мероси ғании ниёгон, корҳои ғоиданоки ҷамъиятӣ, фаъолияти Марказҳои фарҳангӣ фароғатӣ, эстетикӣ ва ғ. дақиқ карда шудааст.

Вобаста ба ин, мубрами мавзӯ, аҳаммияти он барои назарияи педагогикаи иҷтимоӣ, фаъолияти амалии эстетикӣ, мукамалгардонии системаи он, ва нақшу ҷойгоҳи маорифу фарҳанги ҷумҳурӣ дар он, ташкил намудани омӯзишу таҳқиқотро дар ин самт металабад.

Зарурияти самаранок истифода бурдани имкониятҳои муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг дар тарбияи эстетикӣ, куллан ва ба таври ҷиддӣ аз нав баррасӣ намудани мазмун ва шаклҳои он, масъалаҳои муносибати инсон ба муҳити зист, дарк ва фаҳмиши нави идеали эстетикӣ, ошкор сохтани дурнамои масъалаи мазкур, яке аз вазифаҳои муҳими ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ маҳсуб меёбад.

Аз ин ҷиҳат, таҳқиқи масъалаҳои фарҳанги эстетикӣ дар низоми муассисаҳои таълимию тарбиявӣ ва фарҳангӣ фароғатӣ, дар ҳамкориҳои мутақобила ва фаъолияти ҳамҷояи педагогии муассисаҳои таҳсилоти таълимӣ, хонавода ва муассисаҳои фарҳанг аҳаммияти бештарро доро хоҳад буд.

Чунончи, агар ба таърихи бавучудоии мафҳуми фарҳанги эстетикӣ назар кунем, ба хулосае омадан мумкин аст, ки фарҳанги эстетикӣ ин маҷмӯи арзишҳои эстетикӣ, аз онҳо бархурдор гаштани шахс, маърифати эстетикӣ ва фаъолияти эстетикиро фаро мегирад. Олимони дар чунин ақидаанд, ки зебоӣ худӣ ҳаёт, таҷрибаи ҷамъиятӣ бо ҳама гуна

гуногуниҳояш мебошад. Зебӯй тамоми фаъолияти инсонро ихота мекунад ва муносибати инсонро ба ҳаёт дигаргун месозад.

Файласуф Бердлев Н. фарҳанги эстетикиро тавсиф намуда, онро барои фаҳмондани сатҳи зебоипарстии инсон истифода бурдааст.

Дар шароити ҳозира мо метавонем фарҳанги эстетикиро чун яке аз рукнҳои асоси фарҳанги миллии тоҷикон ва илми фарҳангшиносӣ арзёбӣ намоем.

Олимон дар чунин ақидаанд, ки зебӯй худӣ ҳаёт, таҷрибаи ҷамъиятӣ бо ҳама гуна гуногуниҳояш мебошад. Зебӯй фарогири ҳам маънавиёт ва ҳам паҳлӯҳои мухталифи модии тарзи ҳаёти инсонро инъикос менамояд. Идеали эстетикӣ бошад, намунаи олии шуури ҳар як шахс буда, дар худ олитарин арзишҳои фарҳангиро таҷассум менамояд.

Дар тарбияи эстетикӣ концепсия, модел ва барномаҳои гуногун амал мекунанд. Аз тарафи институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ восита, шакл ва методҳои мухталиф мавриди истифода қарор мегиранд. Дар байни онҳо барномаҳои тарбияи эстетикӣ ҷойгоҳи махсусро ишғол мекунанд. Дар таҳқиқоти хеш мо аз онҳо ҳамаҷониба истифода бурдаем.

Доир ба концепсияи тарбияи эстетикӣ ва таҳқиқи мавзӯи фарҳанги эстетикӣ олимони зиёди ватанию хориҷӣ дар таҳқиқотҳои анҷом додашон корҳои арзишмандеро иҷро кардаанд. (А.Г. Агаев, Ю.В. Бромелей, М.А.Верб, Л.А.Волович, А.Ф.Дашдамиров, М.Дробижева, Д.Б.Кабалевский, М.Неменский, В.А.Разумный ва диг.)

Аз нигоҳи фарҳангшиносӣ ба ҷараёни таҳсилот корҳои А.К.Андреев, А.П.Валицкая, В.В.Краевский, В.М.Розин, М.А.Ариарский, Д.Латифзода ва диг. Назаррасанд.

Масалан В.А.Верб чунин меҳисобад, ки «фарҳанги эстетикӣ – маҷмӯи сифатҳо, таҳсилоти шахсӣ, махсусият, истиқболи зебӯй ва иштирок дар бунёди зебӯй буда, моҳияти он, дар азхуднамоии маҷмӯи қобилият, истиқболи бадеӣ ва эҷодӣ назаррас мебошад» [104, 3-10].

Барои таҳқиқоти мо андешаи М.С.Каган дар хусуси он, ки «фаъолияти эстетикӣ ташаккулёбии материя тибқи «қонунҳои зебӯй»

буда, махсусияти чамъбасткуниро соҳиб аст ва аз ин хотир, тамоми намуди фаъолияти инсонӣ бо андозаи муайян ҳамчун фаъолияти эстетикӣ матраҳ мегардад» [65, 110-124], чун маҳаки назариявӣ ва методологӣ истифода бурда шудааст.

Дар Тоҷикистон масъалаи мазкур дар як қатор монографияҳо, рисолаҳои докторию номзадӣ, мақолаҳои илмӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифтаанд. Бевосита масъалаҳои тарбияи эстетикӣ дар заминаи арзишҳои миллӣ дар рисола ва мақолаҳои илмии кормандони шуъбаи фалсафаи фарҳанги институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи назди АИ ҚТ аз ҷиҳати назариву методологӣ ва нигоҳи миллӣ хуб анҷом дода шудааст ва ба мо кӯмаки хеле зиёд расонидааст. [71].

Дар омӯзиш ва таҳқиқи мавзуи баррасишаванда сахми олимони дигар низ назаррас аст (М. Лутфуллоев, Ф.Шарифзода, Х. Бӯйдоқов, И. Каримова, А.Нуров, М.Саидов ва дигарон).

Д. Латифзода [47] ин мавзӯ дар таҳқиқотҳояш баррасӣ ва таҳқиқ кардааст.

Ба ақидаи М.Лутфуллоев, “зебоипарастӣ яке аз сифатҳои муҳимми инсонро ташкил медиҳад. Он дар инсон ҳар гуна зухуроти эҳсос намудани зебоиро ба вучуд меорад” [54, 288]. Идеали эстетикӣ дар педагогикаи халқи тоҷик инъикос шудааст, ки мазмуни асосии тарбияи эстетикӣ насли наврасро муайян мекунад [18, 118-121].

Дар таҳқиқотҳои академик Шарифзода Ф. қайд мешавад, ки камбудии таълиму тарбия, аз он ҷумла, тарбияи эстетикӣ дар коста будани он ва «адами ҳамоҳангсозӣ» аён мегардад. [192, 304]. Ба ақидаи олими тоҷик тарбияи зебоипарастӣ проблемаи комплексӣ буда, дар таҳқиқи он кулли институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ сахм мегиранд.

Дар мақолаҳои илмии Саидов А.Р ташаккули фарҳанги эстетикӣ чун «натичаи илмӣ-фарҳангӣ ва педагогӣ арзёбӣ» шуда, «зарурати аз ҳар ҷиҳат омодагии омӯзгорон ба истифодаи арзишҳои эстетикӣ, аз ҷумла санъат, роҳҳо ва механизмҳои тарбия, таълим ва инкишоф дар ин раванд» таъкид шудааст. [116, 118-121].

Муҳаққиқи дигар Зоҳидова С.Н. равандҳои тарбияи эстетикиро роҷеъ ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ хонандагони хурдсоли мактабӣ дар мақолаи илмӣ худ мавриди таҳлил қарор додааст [116, 240-243]. Умуман, тарбияи эстетикӣ чун яке аз унсурҳои муҳим ва ҷудонашавандаи ташаккули инсонӣ комил, дар таҳқиқоти олимони соҳаи илми педагогика ва амалияи таҳлили зебоишиносӣ дар низоми маориф ва фарҳанг таваҷҷуҳи зиёд зоҳир намудаанд.

Аз таҳлили адабиёти илмӣ оид ба масъалаҳои тарбияи эстетикӣ бар меояд, ки он яке аз унсурҳои муҳими тарбиявӣ ба шумор рафта, ҷиҳати ба олмаи зебоӣ ва зебоиофарӣ ҷалб намудани насли наврас нақши муҳим мебозад.

Дар ин таҳқиқотҳо собит шудааст, ки тарбияи эстетикӣ имкон медиҳад, ки инсонӣ ҳамаҷониба инкишофёфта ва ба дарки зебоӣ сарфаҳм мерафтагӣ, дар фаъолияти инсон дидани ҳама гуна зебоӣҳо, маҳсусан, санъат, эҷодиёти бадеиро ташаккул медиҳад. Ин ва дигар ҳулосаҳои олимони дар ҳалли баъзе масъалаҳои назариявӣ методологӣ дар қори мо кӯмаки беандоза зиёд расонидаанд.

Дар “Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ” истилоҳи мафҳуми **эстетика** чунин омадааст: «Эстетика таълимоти фалсафӣест, ки қонунҳои умумӣ, моҳият, пайдоиш ва тараққиёти санъатро таҳқиқ менамояд ва қонунҳои тараққиёти онро аз нуқтаи назари зебоии ҳаёт ва инъикоси он дар асарҳои санъат меомӯзад» [98, 671]. Аз ин нуқта бармеояд, ки эстетика қисми ҷудонашавандаи тарбияи эстетикӣ мебошад, ки мақсади он ташаккули фарҳанги зебоипарастии насли наврас маҳсуб меёбад. Ӯ худ тарбияи эстетикӣ дар системаи (низомӣ) таҳсилотӣ ва фарҳангӣ қисми ҷудонашаванда ва мутассили инкишофи комили инсон маҳсуб меёбад. Вазифаи он аз ташаккул додани маърифати эстетикӣ, инкишоф додани ҳолатҳои бадеӣ-эҳсосии ҷавонон тавассути санъат, ҷалби васеи онҳо ба намудҳои гуногуни эҷодиёт ва тақмил додани нерӯҳои эстетикӣ-ахлоқӣ иборат мебошад.

Ҳадафи асосии он натанҳо шиносонидан бо зебӣ ва фақат аз худ кардани соҳаи санъат мебошад, балки, тамоми паҳлӯҳои шахсияти инсонро онҳоро фаро мегирад. Яъне ҳадафи тарбияи эстетикӣ ҳам ташаккули маънавия ахлоқӣ, ҳам тарбияи ватандӯстиву худшиносӣ ва ҳам аз худ кардани зебоҳои фарҳанги ҷисмонӣ мебошад. Бинобар ин ташаккули ҳаматарафаи шахс танҳо тавассути ҳамкориҳои ноғусастаниҳои ниҳодҳои мухталифи иҷтимоӣ-фарҳангӣ муяссар мегардад.

Ҳамин тариқ, сол то сол эстетика часуронатар ба ҳаёти одамон ворид шуда истодааст. Ҳам кормандони соҳаи маориф ва фарҳанг ва ҳам ҳуди мардум мефаҳманд, ки зебӣ дар ҳаёт ва кори таълиму тарбия ёвари ҳақиқӣ мебошад. Вай ба одамон, хусусан, насли наврас ҳиссиёти хушнудона ва некбинона меорад, корҳои насли наврасро маънаван бой намуда, дар онҳо хоҳиши эҷодкориро бедор мекунад. Онҳо аз таъсири пайравикунӣ ба эстетикаҳои шахсиятҳои алоҳида ва ҳам коллективҳои бутун баҳра мебаранд.

Бояд тазаққур дод, ки ташкил намудани тарзҳои ҳамоҳангсозии ниҳодҳои тарбиявӣ зебоипарастӣ, махсусан муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг ҷиҳати рушди эстетикӣ муҳассилин бо дарназардошти баҳисобгирии маълумот доир ба муҳити эстетикӣ ҷавонон, дараҷаи фаъолнокии бадеӣ-эҷодии онҳо ва ташкили ин раванд бояд роҳандозӣ карда шавад. Дар назария ва амалия педагогикаи иҷтимоӣ номуттасилии фаъолияти якҷояи ниҳодҳо робитакунанда дар кори беруназаудиторӣ, ки дар натиҷаи таълимӣ нокифояи коллеч ба барномаи ягонаи ташаккули зебоипарастӣ бо марказҳои фарҳангӣ тарбиявӣ амал мекунанд, баргараф, ва механизмҳои ҳамкориҳои функционалии коллеч бо муассисаҳои фарҳангӣ дар ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ бояд мустаҳкам карда шавад.

Ба фарҳанги зебоишиносӣ муосир эстетикаи муҳити зист, фарҳанги рӯзгор ва фарҳанги варзиш, эстетизатсияи соҳаи маишӣ ва ғ. ворид гаштааст. Аз ин рӯ, таҳия ва коркардҳои илмӣ масъалаҳои ташаккули маърифати эстетикӣ, ҷалб намудани оммаи васеи аҳоли ба фаъолияти

эстетикӣ, ташкили оқилонаи корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ дар соҳаи фароғати мардум, инкишофи намуд ва жанрҳои мухталифи эҷодиёти бадеӣ ва ташкили онҳо дар корҳои беруназаудиторӣ ва муассисаҳои фарҳанг, коркарди масъалаҳои назариявӣ ва методологии он дар илми педагогика ва амалияи корҳои тарбиявӣ хеле муҳим ва муҳим мебошанд.

Умуман, аз баррасӣ ва таҳлили масъалаҳои тарбияи эстетикӣ дар илми педагогика ба хулосае омадан мумкин аст, ки эстетика тамоми паҳлӯҳои фаъолияти ҳаётии инсонро фаро гирифта, шахсро чун инсонӣ комил, донандаи адабиёт ва санъат, шахси ба фаъолияти эстетикӣ ҷалбшуда, аз арзишҳои зебоипарастӣ бархӯрдор буда ва ғ. Тарбия менамояд. Мисоли равшани ин гуфтаҳо мо дар иштироки ҳазорҳо нафар ҷавонон дар озмунҳои илмӣ-техникӣ ва бадеӣ мушоҳида карда метавонем.

Барои ҳамин ҳам, дар доираи чунин мазмун системаи маориф ва фарҳанги ҷумҳурӣ ба истифодаи арзишҳои милливу башарии инсоният, истифодаи онҳо дар раванди корҳои таълимиву тарбиявӣ, истифодаи анъанаҳои бадеӣ ва ҳунарҳои мардумӣ, боло бардоштани маърифати эстетикӣ хеш ва ҷустуҷӯи анъанаҳои қадима ва ҳамзамон шаклҳои инноватсионӣ ороиши бадеӣ, созмон додани маҳфилҳои эҷодиёти бадеӣ дар назди муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ фароғатӣ яке аз вазифаҳои муҳими рӯз ба шумор меравад.

Маълум аст, ки шавқу рағбат ба масъалаҳои зебоишиносӣ ва зебоифаҳмӣ дар фарҳанги бадеии мо таъриху дуру дароз дошта, халқи тоҷик аз замони қадим фарҳангфаҳму фарҳангофар буд. Аз китобҳои қадима ва дастхатҳо маълум мегардад, ки дар онҳо инъикоси ороишоти бадеӣ завқи эстетикӣ мардумро бедор мекард, онҳо ба дарки маънии он сарфаҳм мерафтанд.

Бояд қайд кард, ки муҳити экологӣ ва табиати Тоҷикистон бо манзараҳои мухталифу нотакрори худ шуҳрат дошта, онҳо инъикоси худро дар намудҳои мухталифи санъат ва эҷоди бадеӣ, офаридаҳои

рассомон ва нависандагон, офаридаҳои хунароҳои мардумӣ - тасвирӣ, театрӣ, мусиқӣ ва ғ. ёфтаанд. Аз ин рӯ, истифодаи онҳо дар тарбияи эстетикӣ нақши хеле муҳим мебозад. Бахусус, эълон шудани солҳои 2019-2012 ҳамчун Соли рушди деҳот, хунароҳои мардумӣ ва сайёҳӣ мавқеъ ва аҳаммияти эҷодиёти мардумиро дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ боз ҳам баландтар намуд.

Дар педагогикаи мардумӣ (Г.Н. Волков, А.Э. Измайлов, А.Нуров, Б.Раҳимов ва диг.) масъалаи тарбияи зебоипарастӣ нисбатан васеътар буда, барои фаҳмидани аҳаммияти назариявии санъати халқӣ дар тарбияи бачагон ёрӣ мерасонанд ва принсипи айёниятнокиро дар инкишофи санъати бачагон зиёд мекунанд.

Баҳри ҳалли душвориҳои таҳқиқот дар бисёр ҳолат ба мо мероси бойи педагогии омӯзгорони барҷаста ба монанди Н.К. Крупская, А.С. Макаренко, Б.Т.Лихачев, В.А.Сухомлинский, К.Д. Ушинский, М.Орифӣ, М.Ф. Шабаева ва дигарон мусоидат карданд, ки дар кори тарбиявӣ ба назар гирифтани руҳ, меҳнат, ахлоқ ва эстетикаро зарур мешумориданд. Ва ин қомилан дуоуст аст. Зеро, инкишофи қомили шахсият ҷиҳатҳои ақливу ҷисмонӣ, маънавӣ ва ҷаълонокиро тақозо менамояд. Ва ин аз бисёр ҷиҳат ба тарбияи зебоипарастӣ вобаста аст.

Қобили махсуси қайд аст, ки истилоҳи фарҳанги мардумии тоҷик соли 2024 чун яке аз намудҳои фарҳанг ба қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи фарҳанг” ворид гардидааст. Ин амал аз он шаҳодат медиҳад, ки аз ибтидо ин фарҳанг дар заминаи қадимтарин анъанаҳои мардумӣ ба вучуд омада, имрӯз низ вазифаи зебоипарастии хешро иҷро карда истодааст. Ва имрӯз ҳам тавассути ташкил ва ҷамъбасти экспедитсияҳои фолклорӣ-этнографӣ мавриди омӯзиши таҳқиқотчиён қарор гирифта, яке аз василаҳои муҳими тарбияи эстетикӣ ҷавонон гардидааст.

Аз таҳқиқотҳои олимони аён аст, ки дар асрҳои миёна тарбияи эстетикӣ бештар барои инкишофи маънавияти мазҳабӣ шахрвандон нигаронида шуда буд.

Дар ҳар марҳилаи таърихӣ аҳолии Осиёи Миёна ҳамгирии таърихӣ-фарҳангии муайянеро намоёндагӣ мекарданд, ки баъзе аз ҷузъиёти онҳо дар давраҳои гуногун таҳаввул пазируфтаанд.

Пажӯҳишгари шинохтаи Осиёи Марказӣ И.И.Неъматов барои муайян кардани ҳудуди фарҳанги мардумии аҷдодони халқи тоҷик мафҳуми «Тоҷикистони таърихӣ»-ро таҳлилу баррасӣ намудааст. Анъанасе, ки ҳанӯз дар асрҳои хеле қадим ба вуқӯъ пайваستاанд, асос ва сарчашмаи пешрафти фарҳанги эстетикӣ мебошанд, ки пайваста инкишоф ёфта, аз ҷониби мардум ҷамъоварӣ шудаанд. Аз ин рӯ, нақши анъана, махсусан, анъанаҳои бадеӣ, дар тарбияи эстетикӣ бузург буда, он тамоми хусусиятҳои хоси ҷаҳолияти инсонро дар бар мегиранд, ки садсолаҳо ин ҷониб интихоб шуда, аз ҷониби наслҳо ба шаклу намудҳои беҳтарин инкишоф дода шудаанд.

Анъана ва ҳунарҳои мардумӣ дар тарбияи эстетикӣ нақш ва ҷойгоҳи махсус доранд. Онҳо аз сарчашмаи илҳами халқ ба вуҷуд омад, ҷӯшу хурӯш, эҷоди дили инсонро дар худ таҷассум менамоянд. Ва онро дар шакли суруд, рақс оҳанг, сахнаи театрикунонидашуда, маҳсули касбу ҳунарҳои мардумӣ, азқабилӣ дӯзандагӣ, чокбурӣ, чокдӯзӣ, атласу адрасбофӣ, чакадӯзи, ҳунарҳои пухту пази хӯрокҳои миллии анъанавӣ, соҳаи мусиқӣ, кандакорӣ ва ғ. боз ба халқ бар мегардонанд.

«Ҳар як соҳаи ҷаҳолияти одамон дорои анъанасе аст, ки хусусиятҳои он дар мазмуну муҳтавои фарҳанги мардумӣ, аз он ҷумла, эҷодиёти бадеии халқ, санъати ороишӣ-амалӣ дар Тоҷикистон инъикос ёфтааст» [120, 46].

Бинобар ин, фарҳанги бадеии мардумӣ мавзӯи муҳим ва мубрами омӯзиш, таҳлил ва арзёбӣ ва истифода дар раванди таълим мегардад. Ин унсурҳои фарҳанг асоси бунёди тарбияи эстетикӣ ҳар халқу миллат ба шумор меравад.

Арзишҳои фарҳанги зебоипарастӣ тавассути муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг аз ҷониби кулли мардум, махсусан ҷавонон мавриди

истифода ва эҷод қарор мегиранд ва онҳо аз як насл ба насли дигар интиқол меёбанд.

Фарҳанги эстетикӣ марҳилаҳои гуногунро аз сар гузаронидааст. Ва дар ҳар як марҳилаи инкишофи он таҷриба ва мероси бойи тарбиявӣ мавҷуд аст. Истифодаи ин ганҷинаи бой дар қори тарбиявӣ яке аз вазифаҳои муҳими олимона ва тарбиятгарон маҳсуб меёбад. Зеро ин таҷриба дар заминаи амалияи иҷтимоӣ ба вуҷуд омада, аз насл интиқол дода мешавад.

Дар ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар шароити ҳозира истифодаи эҷодкорона ва оқилона аз консепсияҳои давраҳои гуногун таракқиёти фарҳанги эстетикӣ ба мақсад мувофиқ аст. Масъалан, дар замони шуравӣ масъалаҳои тарбияи эстетикӣ дар робита бо тарбияи ахлоқии одами шуравӣ омӯта буда, ки асоси онро идеяҳои марксист-ленинӣ ташкил медоданд. Он ба тариқи комплексӣ (маҷмӯи) роҳандозӣ карда мешуд. Тарбияи эстетикӣ ба ҳамаи ҷанбаҳои тарбия тавҷам буда, бештар ба тарбияи ахлоқӣ иртиботи ногустастанӣ дошта, таассуроти шодиву андӯҳи инсонро якхела инъикос мекунад. Ин самту намуди фаъолияти тарбиявӣ қори ҳамаи институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангиро фаро гирифта буд. Дар асоси барномаҳои махсус идора ва ташкил карда мешуд. Ҷиҳати амалисозии таҳқиқотҳо дар ин самт институтҳои махсуси илмӣ-таҳқиқотӣ ташкил карда буданд.

Инчунин, омӯзиши таҷрибаҳои пажӯҳишгоҳҳо ва марказҳои махсуси тарбияи эстетикӣ таъсис дода шуда буданд, ки барномаҳои таҳқиқотӣ ва таълимиро коркард намудаанд. Онҳоро дар қори тарбиявӣ-эстетикӣ мавриди истифода қарор додан мумкин аст. Масъалан, барномаи давлатии тарбияи эстетикӣ таҳия ва амалӣ гардонида шуда буд, ки ҳазорҳо одамонро ба арзишҳои эстетикӣ ҷалб намуда буд. Таҷрибаи судманди шарқу ғарб оид ба тарбияи эстетикӣ, таҳлили марказҳои тарбияи эстетикӣ, истифодаи методҳои таҳқиқи дар ин қор ва ғ. судманд буда метавонанд.

Тарбия ҳамчун хориқаи педагогӣ ва тарбияи эстетикӣ чун чузъи таркибии ташаккули инсонӣ комил бо мазмуни осори педагогикаи халқӣ, фолклори халқӣ: зарбулмасалу мақолҳо, афсонаву ҳикояҳо робитаи зич дорад.

Ушинский К.Д., Макаренко А.С., Сухомлинский В.А., Шаббаева М.Ф., Орифӣ М., Раҳимов Х. ва чанде дигарон дар таълифоти хеш дар бораи тарбияи эстетикӣ, таъсири мутақобилаи назарияи педагогикаи ва ҳамзамон педагогикаи халқӣ, ки боиси такмил ва ғановати ҳамдигарӣ гаштаанд, изҳори назар намудаанд.

Омӯзиш ва таҳлили адабиёти илмӣ ва илмӣ-методӣ нишон медиҳад, ки омилҳои асосии тарбияи эстетикӣ аз нигоҳи педагогикаи халқӣ, яъне тарбияи мардумӣ, мавриди омӯзиш қарор дода шудаанд. Зеро яке аз унсурҳои муҳимтарини педагогикаи халқӣ - табиат махсуб меёбад.

Д.М.Лихачёв одам ва “табиатро ҳамчун ду намуди гуногуни иҷтимоӣ-фарҳангӣ баррасӣ намудааст, ки алоҳида вучуд дошта наметавонан, ва якҷоя вобастагии мавҷудоти якдигарро шарт мегузоранд” [51,175]. Бинобар ин табиат ба инсон таъсири калон мерасонад.

“Бо табиат ҳамсозӣ кардан маъноӣ мутубиқшавӣ бо табиат, яъне ба зебоиро дорад” [65, 46]. Дар педагогикаи халқӣ мутубиқшавӣ бо табиат аз тарбияи мардумӣ сарчашма мегирад. Халқ аз табиат, мардум аз табиӣёт чудонашаванда мебошад ва маҳз дар ҳамин маъноӣ оӣ ва ҳамӯҳангии беҳтарини ҳаёт дар рӯи Замин ифода меёбад.

Тибқи иттилои пажӯҳишгари лаҳистонӣ Я.А. Коменский «ҳамаи чизҳое, ки бо табиат мутубиқат мекунанд, бояд ҳамчун неъмат шинохта шаванд ва ҳар чизе, ки ба инкишофи он монеъ мегардад, ҳамчун бадӣ ва таҳрифгарӣ муқобилат мекунад» [67, 58].

В.А.Сухомлинский, педагоги машҳури шуравӣ, чунин мешуморид, ки тарбияи эстетикӣ бо тарбияи эмотсионалӣ робитаи зич дорад. ӯ пешниҳод намуда буд, ки тарбияи эмотсионалӣ ва эстетикӣ аз инкишофдиҳии маданияти эҳсос ва идрок оғоз меёбад. ӯ қайд мекунад,

ки «нозук будани ҳис, таассурот, муносибати эмотсионалию эстетикӣ ба олами ихотакарда ва, инчунин, ба фарҳанги эҳсос ва идрок вобастагӣ дорад. Ҳамон қадаре, ки эҳсос ва идрок нозук бошад, ҳамон қадаре, ки одам дар олами ихотакарда тобиш ва оҳангро бинаду шунавад, ҳамон қадаре, ки баҳои эмотсионалии шахс ба далелҳо, ашё, зухурот, ходисаҳо амиқтар ифода ёбад, ҳамон қадар андозаи соҳаи эмотсионалии тавсифдиҳандаи равонии инсон фарохтар аст» [85, 172]. Илова ба ин В.А. Сухомлинский таъкид намудааст, ки «фарҳанги ҳиссиёти эстетикӣ сатҳи баланди фарҳанги умумии ҳаёти мактабӣ, махсусан, фарҳанги ахлоқӣ – муносибат ба одам ҳамчун ба арзиши олиро тақозо мекунад. Арзишҳои эстетикӣ дар вақти ҳукмронии дағалӣ, бепарвоӣ, бетартибӣ дар муносибатҳои хурди рӯзмарра очиз шуда мемонанд» [85, 172].

Тарбияи эстетикӣ аз моҳияти ҳиссиётан ғании муносибатҳои байни аъзоёни коллектив: шафқат, самимият, садоқат оғоз меёбад. Дар пайвасти мутавозини зебоии муҳити ихотакардаи одам ва зебоии худӣ ӯ нақши барандаро зебоии муносибатҳои байниҳамии одамон мебозад ва ин зебоӣ ба ақидаи В.А.Сухомлинский, пеш аз ҳама, «дар адолат ва ҳақгӯӣ ифода меёбад». [85, 172]. В.А.Сухомлинский, ҳамчунин чанбаҳои назариявӣ ва амалии тарбияи ахлоқию эстетикиро ба воситаи табиат инкишоф додааст

Пайвастагии зичи тарбияи эстетикӣ ва экологиро қайд намуда В.А. Сухомлинский таъкид кардааст, ки «низомии тарбия аз тариқи табиат, мутобиқшавӣ ба табиат ва ҳаёт буда, қудрати он дар ҳамин зоҳир мешавад». Ба андешаи ӯ: «ҳикмати олии ҳаёт ин аст, ки шахс ба табиат бовар намуда, ҳаёт мегузаронад, ба атроф тавачҷух мекунад, барои идоракунии аз болои худ имконият медиҳад. Принципи мутобиқат бо табиат принципи олитарин, принципи асосии тарбияи комил ва тамоми инсоният мебошад» [85, 176].

Дар тарбияи эстетикӣ ба ҳисоб гирифтани принципи рафтори тафриқавӣ дар равандҳои равонии ташаккули муносибатҳои этникӣ ва эстетикӣ, муносибатҳо нисбат ба ороиши бадеии меҳнат дар низомии

муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ороиши эстетикӣ муассисаҳои фарҳанг хеле мубрам ва муҳим мебошад.

Мутаффақири барҷастаи соҳаи педагогика А.С.Макаренко зикр мекунад, ки «кӯдаконро ба он ҷалб намудан зарур аст, ки дар онҳо дар мактаб, дар синфхона ва хона вазъияти эстетикӣ ба вучуд оваранд»[55, 216 - 218]. Яъне ӯ аҳаммияти калон доштани бедорсозии кӯшиши дарёфти зебоиро дар мактаб, хона, тамоми ҷойҳое, ки онҳо вақти худро мегузаронанд, ба коре машғул мешаванд ё фароғат мекунанд, тарбияи эстетикӣ хонандагонро, ҳамчунин, ҷӣ гуна муҳим будани онро қайд намудааст.

Масъалаҳои тарбияи эстетикӣ дар асарҳои машҳури дигар олимони педагогҳои рус, М.А.Верб, К.Д.Ушинский, Б. Д.Лихачев, Подласый И.П., Савин Н.В., Скрипин А.Г. Слостенин В.А. Харламов И.Ф., Шацкая В.Н. М.А. ва диг. инъикоси худро ёфтааст, ки дар онҳо ҳадаф, мазмун, вазифаҳо, шакл ва методҳои тарбияи эстетикӣ равшану возеъ муайян карда шудаанд.

Масалан М.А.Верб чунин меҳисобад, ки фарҳанги эстетикӣ – маҷмуи сифатҳо, таҳсилоти шахсӣ, махсусият, истиқболи зебоӣ ва иштирок дар бунёди зебоӣ буда, моҳияти он бошад дар азхуднамоӣ маҷмуи қобилият, истиқболи бадеӣ ва эҷодӣ мебошад. [25, 3-10].

Дар таҳқиқотҳо оид ба масъалаҳои тарбияи эстетикӣ концепсияи файласуфи рус М.С. Каган дорои хеле аҳаммияти бузург дорад. Мутобиқи концепсияи мавсуф, фаъолияти эстетикӣ ташаккулёбии материя тибқи «қонунҳои зебоӣ» роҳандозӣ шуда, хусусияти ҷамъбастиро молик аст. Бинобар ин, тамоми намуди фаъолияти инсонӣ бо андозаи муайян, ҳамчун фаъолияти эстетикӣ, матраҳ мегардад. [38, 110-124].

Ташаккул додани шахсияти фарҳангӣ ва маърифати зебоипарастӣ, - дар инсонҳо, аз ҷумла, ба наврасону кӯдакон яке аз вазифаҳои муҳимтарини ҷомеа ба шумор меравад.

Ба андешаи М.А.Ариарский «дар ниҳоди ботинӣ чорӣ намудани муносибати эстетикӣ ҳамаи ҳаёти одамизодро фаро мегирад» [13, 215-216]. Аз ин рӯ, «нақши ҳалқунандаро дар шахсият ҳамчун субъекти фарҳанг, фарҳанги эстетикӣ мебозад» [13, 215-216].

Олими соҳаи педагогикаи тоҷик С.Сулаймонӣ фарҳанги зебоишиносиро чун «мачмуи арзишҳои эстетикӣ, ки равишҳои эҷод ва истифодаи ин арзишҳоро таъмин менамояд» [119,154-155] тавсиф кардааст. Ба ақидаи ӯ «фарҳанги зебоишиносӣ чунин унсурҳоро дорост: шуури эстетикӣ инсонҳо, ҷилваҳои зебоишиносӣ, фаъолияти гуногун – тарбияи эстетикӣ». Ӯ «меҳвари аслии фарҳанги зебоишиносиро меъморӣ ва фарҳанги бадеӣ» [119, 154-155] мешуморад.

Мо дар таҳқиқоти хеш ба хулосае омадем, ки зери мафҳуми фарҳанги эстетикӣ мачмуи арзишҳои зебоипарастие фаҳмида мешавад, ки онҳо аз ҷониби муҳассилин дар раванди корҳои таълимию тарбиявӣ азхуд карда мешаванд, ба василаи ҷалбшавӣ ба фаъолияти эстетикӣ арзишҳоро густариш медиҳанд ва фаъолияти ҳаётии худро тибқи қонуниятҳои зебоӣ ба роҳ мемонанд. Ҷиҳати дигар, он аст, ки арзишҳое, ки ба фаъолияти ӯ вобаста мебошанд, маҳсулашон арзёбӣ карда мешавад ва маҳсули ин арзишҳои эстетикӣ, интиҳоби дурусти онҳо, ҷиҳати ташаккули комили шахсияти инсон мусоидат менамоянд. Аз ин рӯ, бобати арзёбии ин унсури тарбия бояд ҳамаи муҳассилини ҷумҳурӣ, новобаста аз ихтисосашон фаро гирифта шаванд. Зеро онҳо маҳз дар сурати баланд бардоштани маърифати эстетикӣ ва ҳангоми ҷалбшавӣ ба худфаъолият ва татбиқи худташаккулунӣ ба арзишҳои эстетикӣ самараноктару фаъолонатар ошноӣ пайдо карда метавонанд.

Таҳлили адабиёти илмӣ нишон медиҳад, масъалаҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ аз ҷониби олимони соҳаҳои гуногун мавриди омӯзиш қарор дода шудаанд. Наздикии нуктаҳои назари олимони махсусан, дар он зоҳир мегардад, ки ин падидаи фарҳангӣ дар мачмуъ, тариқи муносибаи комплексӣ таҳқиқ карда шавад ва аз ҷониби олимони соҳаи

педагогика натиҷаҳои таҳқиқоти илмҳои фалсафа, сотсиология, этнология чун асоси назариявӣ ваасеъ истифода бурда шавад.

Таҳлили адабиёти илмӣ нишон медиҳад, ки фарҳанги эстетикӣ чомеа фарогири тамоми муносибатҳои эстетикӣ чомеа, арзишҳои эстетикӣ он, паҳлуи зебоиофарӣ, эстетизатсияи ҷаҳолияти ҳаёти инсонро дар бар мегирад. Сохтори фарҳанги зебоипарастӣ унсурҳои азхудкунӣ ва бунёдиро дар таҷассум менамояд. Ба ақидаи олимони тоҷик, дар соҳаи педагогика «моҳияти фарҳанги эстетикӣ» чун яке аз намудҳои фарҳанги бадеӣ ташаккул додани қобилияти дарккунии зебоӣ, дуруст фаҳмидани он дар санъату ҳаёт, азхудкунӣ ва тавлиди арзишҳои фарҳангӣ, қонеъ гардонидани шавқу ҳавасро ба шӯғлҳои ҳунароҳои мардумӣ, ки арзишҳои эстетикӣро воқеӣ мегардонанд, фаро мегирад. [106, 240-243]. Дар фарҳанги эстетикӣ қобилиятҳои эҷодии мардум зоҳир мегардад.

Дар тарбияи эстетикӣ аз натиҷаҳои таҳқиқоти олимони соҳаи фалсафа, сотсиология, этнология, педагогикаи этникӣ ва махсусан педагогикаи иҷтимоӣ, консепсияҳои онҳо, андешаҳои олимони шарқу ғарб, таҳқиқгарони зебоишиносӣ истифода бурдан ба мақсад мувофиқ аст. Таҳқиқотҳо дар ҳолати тарбияи эстетикӣ нишон медиҳанд, ки он дар самтҳои афзалиятноки зерин ба роҳ монда шудааст:

а) омӯзиши проблемаи инсон ва фарҳанг, мутобиқшавӣ ба арзишҳо: (В. С. Библер, Н. И. Воронина, Л. С. Гуревич, М. С. Каган, В. П. Крутоус, В. Н. Липский, В. И. Петрушин, Л. П. Печко, А. В. Пирадов, В. В. Розанов, ва диг.);

б) аз ҷиҳати фалсафӣ асоснок намудани проблемаи рушди маънавии шахсият дар асарҳои М. М. Бахтин, А. Белый, Н. А. Бердяев, В. В. Зеньковско, Е. Н. Ильин, Л. Н. Лосско, В. В. Розанов, В. С. Соловьёв, Г. Г. Шпета ва Р. Г. Апресян, М. А. Верба, С. И. Гессен, В. П. Зинченко, М. С. Каган, Л. Н. Коган, А. Ф. Лосев, Б. Д. Парыгин, Л. Н. Столович, Ю. У. Фохт-Бабушкин, ва диг.

в) проблемаи ташаккули шахсият дар асарҳои А. Г. Асмолов А. А. Бодалев, Л. И. Божович, Л. С. Выготский, Е. П. Ильин, В. А. Канн-Калика, В. А. Караковский, А. Н. Леонтев, А. А. Мелик-Пашаев, В. Н. Мясишев, С. Л. Рубинштейн, Д. Б. Элконин, М. Г. Ярошевский, П. М. Якобсон ва диг.;

г) махсусиятҳои фарҳанги эстетикӣ ва таҷрибаи гуногунҷабҳаи тарбия дар қорҳои илмии Н. Б. Крилов, В. Н. Липский, Л. Н. Печко, А. Я. Пирадов, В. И. Самохвалов, В. К. Скатерщиков, У. Ф. Суна, Е. В. Фастовтса ва диг.;

д) қорқардҳои назариявии проблемаҳои тарбияи эстетикӣ, ки дар таҳқиқотҳои Г. З. Апресян, Н. Л. Аринина, А. И. Буров, Н. А. Дмитриев, Г. А. Герасимов, М. С. Каган, Н. И. Кияшенко, Н. Л. Лейзеров, Б. Т. Лихачев, О. В. Лармин, В. А. Разумный, П. В. Соболева, В. А. Сухомлинского, В. И. Толстих, С. Т. Шатский, В. Н. Шатская, М. В. Шманова ва дигарон баррасӣ шудаанд;

е) ҷамъбасти нақши робитаҳо дар тарбияи эстетикӣ, ки дар қорҳои илмии М. М. Бахтин, Н. А. Бердяев, Н. И. Илин, Н. О. Лосский, В. С. Соловьев, В. С. Библер, С. Н. Иконникова, Д. С. Лихачев ва диг. Инъикос гардидаанд; ж) проблемаҳои тарбияи бадеӣ дар таҳқиқоти А. Л. Андреев, А. В. Бакушинский, В. В. Блудов, В. В. Ванслов, Н. Н. Волков, Л. С. Выготский, Е. С. Громов, А. В. Гулиги, А. Я. Зися, Э. В. Иленков, В. С. Кузин, Н. Г. Поспелов, С. Х. Раппопорт, Б. М. Теплов, Д. Б. Элконин ва дигарон мавриди пажӯҳиш қарор дода шудаанд;

з) таҷрибаи амалии тарбияи эстетикиро бошад, инҳо таҳқиқ қардаанд: Ш. А. Амонашвили, Л. С. Выготский, А. Ю. Гончарук, Д. Б. Кабалевский, Н. И. Кияшенко, А. Н. Леонтев, Б. М. Неменский, Л. П. Печко, О. Д. Шекочихина.

Дар самтҳои ошқоршуда олимони соҳаҳои гуногун метавонанд омӯзиш ва таҳқиқот баранд.

Омӯзиши самтҳои таҳқиқотии фарҳанги эстетикӣ ва таҷрибаи қори муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ имкон дод, ки мо унсурҳои зерини

онро чудо намоем:фаъолияти маърифатӣ-зебоипарастӣ, кори фарҳангию равшаннамоӣ оид ба зебоиофарӣ, фаъолияти зебоишиносӣ дар соҳаи фароғат ва маишӣ, эҷодиёти бадеии касбӣ ва шавқӣ, арзёбии фаъолияти эстетикӣ, худомӯзӣ ва худинкишфёбӣ дар соҳаи эстетика ва ғ. Ба фарҳанги зебоишиносии муосир эстетикаи муҳити зист, фарҳанги рӯзгор ва фарҳанги варзиш низ ворид гардидаанд.

Аз ҷиҳати илмӣ асоснок намудани фарҳанги эстетикӣ, рушд додани фаъолияти эстетикӣ, ҷалби васеи омма, бахуссус ҷавонон ба арзишҳои эстетикӣ, таъя ба коркардҳои илмӣ-назариявӣ ва методологӣ, таъмини Ҳамоҳангсозии ниҳодҳои гуногуни иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар қорҳои тарбиявӣ имкон медиҳад, ки системаи тарбияи эстетикӣ дар як низоми муайян ташкил ва идора қарда шавад.

Таҳлили адабиёти илмӣ моро ба хулоса меорад, ки ташаккули фарҳанги эстетикӣ як падидаи маҷмӯӣ буда намудҳои мухталифи фаъолияти зебоипарастии инсонро фарогир мебошад. Аз ин хотир, дар ин система зинаҳо ва институтҳои гуногуни иҷтимоӣ-фарҳангӣ бояд ҷалб қарда шаванд, иқтидори Ҳамоҳангсозандаи хешро дар тарбияи эстетикӣ истифода баранд ва онро дар асоси меёр ва нишондиҳандаҳои комплексӣ (маҷмӯӣ) арзёбӣ намоянд.

Аз нигоҳи олимони соҳаи педагогика ва назария ва методикаи фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ мафҳуми фарҳанги эстетикӣ паҳлӯҳои гуногуни шахсиятро фаро гирифта, дар он ташаккули фарҳанги эстетикӣ, таъсиррасонӣ ба эҳсосоти ҷавонон ва ҷалбнамоӣ онҳо ба фаъолияти эстетикӣ қойгоҳ ва мақоми махсусро ишғол менамояд. Маҳз дар ин самтҳо қувваҳои эҷодии ҳар як фард татбиқи худро меёбанд ва арзишҳои эстетикӣ дар ниҳоди онҳо ташаккул меёбанд.

Дар тарбияи эстетикӣ муайян намудани принципҳои он хеле муҳим аст.

Принципҳои зерин ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ мусоидат қарда метавонанд: ягонагии ҷанбаҳои ахборотӣ ва бадеӣ, эстетизатсияи фароғат, дастрасии умумии арзишҳои эстетикӣ, истифодаи маҷмӯӣ

метод, шакл ва воситаҳои фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ чиҳати такмили донишҳои назариявӣ ва методӣ оид ба асосҳои назариявии эстетика ва ғ.

Ин ва дигар назариёти илмӣ ва принципҳо дар омӯзиш ва таҳқиқи масъалаҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ, таҳия ва муайян сохтани асосҳои назариявӣ методологии он аҳаммияти аввалиндараҷа доранд.

Дар осори нашри таҳия шуда оид ба тарбияи эстетикӣ (монография, мақолаҳои илмӣ ва дастурҳои таълимӣ-методии дар самти фарҳанги эстетикӣ ва ғ.) сохтор, моҳияти ин истилоҳ, мақсад, вазифаҳо, самт, восита, шакл ва методҳои фаъолияти иҷтимоӣ-педагогии муайян карда шудаанд, ки мо дар таҳқиқоти худ аз онҳо истифода бурдем. Аз ин лиҳоз, таҳлили адабиёти илмӣ моро ба хулоса овард, ки тарбияи эстетикӣ махсусияти чамъбасткунандаро соҳиб аст. Аз ин хотир, тамоми намуди фаъолияти инсонӣ бо андозаи муайян ҳамчун фаъолияти эстетикӣ ҳам арзёбӣ карда мешавад.

Таҳқиқотчиён моделҳои гуногуни тарбияи эстетикиро таҳия ва пешниҳод кардаанд. Омӯзиши нуқтаи назари олимони соҳаи педагогика оид ба тарбияи эстетикӣ ва таҷрибаи амалӣ, омӯзиши қори муассисаҳои таълимӣ, фарҳанг ва хонавода дар ҷумҳурӣ, таҳқиқотҳо дар мактабҳои таҳсилоти умумии муосир, таҳқиқотҳои аз ҷониби мо гузаронидашуда доир ба тарбияи эстетикӣ моро ба хулоса овард, олимони дар шароити ҳозира якҷанд моделҳои ташкили раванди ташаккули фарҳанги эстетикиро ошкор намудаанд: модели локалӣ, анъанавӣ, модели интегратсионӣ, ки тавассути он ҳамкориҳои мактаб, муассисаҳои таҳсилоти иловагии кӯдакон ва ҷавонон ё муассисаҳои фарҳанг татбиқ мешавад ва модели инноватсионӣ, ки он муносибати ҷаддиро дар созмондихии тарбияи эстетикӣ роҳандозӣ намуда, ҳамаи фаъолияти мактабро эстетикӣ мекунонад, қори хонавода ва аҳли ҷомеа ро ба ин мақсад равона месозад. Ин нуқтаро ба асос гирифта, мо модели ҳамкориҳои мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ, аз он ҷумла, коллеҷҳо, муассисаҳои фарҳангро дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён

таҳия ва тавассути кори озмоишӣ-таҳқиқотӣ онро дар таҷриба аз санҷиш гузаронидем.

Ҳамзамон, аз таҳлили вазъи тарбияи эстетикӣ насли наврас дар ҷумҳурӣ, таҳлили ҳисоботҳои шуъбаи маориф ва фарҳанги шаҳр ва ноҳия, сӯҳбат бо кормандони онҳо, омӯзиши ҳуҷҷатҳои коллечҳо, пурсишу сӯҳбатҳо бо донишҷӯён, баррасии фаъолияти бевоситаи кормандони системаи фарҳанг оид ба тарбияи эстетикӣ бармеояд, ки самтҳои ин унсурҳои муҳими тарбияи ҷавонон дар низоми фарҳангу маориф чунинанд:

- боло бардоштани шуури эстетикӣ (зебоипарастӣ) тавассути аҳудкунии донишҳо оид ба адабиёт, санъат, каломи бадеъ, суҳанварӣ, арзишҳои эстетикӣ дигар;

- ҷалби кӯдакон аз синни томақтабӣ ба намудҳои фаъолияти зебоипарастӣ. Идома додани он дар зинаҳои болоии таҳсилот;

- эстетикӣкунонии саҳни муассисаи таълимӣ, фарҳангӣ, синфхона ва аудиторияҳо ва ғ.;

- истифодаи имкониятҳои эҷодиёти мардумӣ, намунаҳои асили санъати миллӣ, оилаҳои хунармандони ноҳия ва шаҳр дар ҷалбнамоӣ ба эҷодиёти эстетикӣ;

- ғанӣ гардонидани соҳаи фароғати донишҷӯён ҷиҳати ташаккули фарҳанги эстетикӣ омӯзгорон, устоҳои коллеч ва кормандони муассисаҳои фарҳангӣ ва дигар самтҳо.

Албатта, инсон аз ҳамаи манбаҳои гуногуни воқеият таассуроти эстетикӣ мегирад. Вале аз ҳама дастрастарини он табиат аст. Зебоиҳои табиат ба воситаи гуногунрангӣ, хушу форамии рангҳо, овозҳо, шаклҳо ва, инчунин, ба воситаи аз рӯйи қонунияти муайяне ивазшавии ҳодисаҳои олами зинда эҳё мешавад. \bar{U} – инсон – ҳатто аз рӯйи ҳаракат ва таҷаддуди ҳамешагии ҷангалзорону киштзорҳо дараҳову кӯҳсорон хануз аз кӯдакӣ ҳис кардан, донишҷӯи зебоиро ёд мегирад.

Ҳамчунин, аз ҳодисаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ ҳам дар бачагон таассуроти амиқи эстетикӣ ба вучуд меояд. Зебоии қорнамоиҳои инсон баҳри бахту

саодати халқ, муносибатҳои гарму нарми ҳамдигарии одамон, боигарихои маънавӣ, покизагии ахлоқу тани солими муосирони мо касро ба ҳаяҷон оварда, ба сӯйи идеалҳои нек роҳсипор месозад.

Бойтарин манбаи таассуроти эстетикӣ муҳассилин санъат мебошад, ки онро Л.С.Виготский консентратсияи бадеии воқеият ва ё аслиҳаи чамбияти номида буд, ки «вай маҳрамона ҷиҳатҳои шахсиятҳои вучуди моро ба доираи ҳаёти иҷтимоӣ ҷалб месозад» [36].

Санъати миллӣ дар ҳамаи даври замонҳо муаррифгари миллат ба ҳисоб меравад. Дар раванди ҷаҳонишавӣ ҳифзу рушди санъати миллӣ муҳимият касб мекунад. Санъат дар шакли образҳои бадеӣ ва нақшҳои офаридашда ба ҳиссиёти ҷавонон таъсир расонида инъикос ва азнавсозии олам ҳодисаи ғавқулода мураккаб ва бисёрмаъно мебошад. Ба воситаи он ҷиҳатҳои идеологӣ, ахлоқӣ ва эстетикӣ таъсиррасонӣ ба шахсияти инсонӣ комил аён мегардад. Яке аз вазифаҳои асосии санъат имрӯз ташаккул додани ҷаҳони маънавӣ, рафъи хурофот дар шуур ва ниҳоди ҷавонон мебошад. Маҳз санъати миллӣ натавонанд миллати моро дар арсаи байналмиллалӣ муаррифӣ мекунад, балки дар тарбияи ҳисси зебоипарастӣ худшиносии ҷомеа, инкишофи ҳувияти миллӣ сахмгузор аст.

Дар ҷомеаи мо, ки тарбияи наслҳои оянда дар рӯҳияи ватандӯстиву худшиносӣ дар маркази диққати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дорад, масъулияти асосӣ дар ин самт ба души аҳли фарҳангу ҳунар аст.

Вазифа тарғиб ва ташвиқи санъат ба души кормандони муассисаҳои фарҳангӣ вогузор карда шудааст. Дастури кормандони соҳаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ чунин мебошад: «одаме, ки нишоти эҷодии ин ё он намудаи санъатро аз сар гузаронидааст, назар ба одами аз доираи дарки санъат баромада, санъатро хеле чуқуртар ва интенсивноктар дарк карда метавонад» [49; 27, 28, 192]. Тибқи ин дастур кормандони соҳа мекӯшанд, ки ҳар чӣ бештар ҷавонро ба фаъолияти бадеӣ-эҷодӣ ҷалб намоянд.

Асарҳои санъат барои фаҳмидани ҳаёт, ҳақиқати зиндагӣ, мушкилоти ҷомеа, номувофиқҳои он кӯмак расонида, паҳлӯҳои мусбат

ва манфии онро арзёбӣ менамоянд, тахаюлотӣ шахсро инкишоф медиҳанд. Ва ҳар як намуди санъат имкон медиҳад ки тавассути образҳои бадеӣ, воқеаҳои пайдарпай, амалиёти оқилонаи сахнаӣ дар динамикаи он ҳаётро омӯзад ба он баҳои сазовор дода тавонад. Дар мисоли санъати мусиқӣ, зарб, ҳис кардан тавонистани он, ва таровати овозҳо, оҳанги маожрӣ ё минорӣ вазиятҳои гуногуни ҳаётро дарк кардан мумкин аст, аз онҳо хулосаи зарурӣ бароварда, ҳаётро ба самти дуруст равона сохтан имкон дорад. Дар ин бора А.В.Луначарский навишта буд, - «Мусиқӣ –анбӯҳи овозҳост ва, инчунин, мусиқӣ анбӯҳи ҳиссиётҳост, ки онҳоро одамони ҳассос ба воситаи овозҳо фаҳмида мегирад» [113, 21-24].

Бояд зикр кард, ки дар байни намудҳои санъат, мусиқӣ ҷойгоҳи махсус дорад ва аз ҷиҳати таъсиррасонӣ мақоми махсусро ишғол менамояд. Бояд зикр кард, ки санъати мусиқӣ яке аз шаклҳои паҳнғаштаи санъатдар байни ҷавонон, аз ҷумла донишҷӯёни коллеҷҳои техникӣ маҳсуб меёбад. Озмуни ҷумҳуриявии “Тоҷикистон - Ватани азизи ман” собит сохт, ки ин гуна ҷорабинӣ дар инкишофи олами маънавӣ, боло бардоштани эҳсоси эстетикӣ ҷавонон нақши муассир дорад.

Мусиқӣ – навишта буд А.В.Луначарский, - анбӯҳи овозҳост ва, инчунин, мусиқӣ анбӯҳи ҳиссиётҳост, ки онҳоро одамони ҳассос ба воситаи овозҳо фаҳмида мегирад» [113, 21-24].

Адабиёт муҳимтарин воситаи муоширати фарҳангӣ ва ҷалб гардидан ба арзишҳои эстетикӣ буда, инсонро аз таърих, арзишҳои фарҳангии он, қаҳрамонони миллат огоҳ менамояд. Маҳз тавассути адабиёт муоширати бадеӣ, зебогӣ, суҳангӯӣ фаҳмо доир мегардад ва шахс аз арзишҳои эстетикӣ бархӯдор мегардад, ба арзишҳои фарҳангӣ ҷалб мешавад.

Умуман, бояд зикр кард, ки адабиёт ва санъат воситаҳои муҳими таъсиррасонӣ ба инсон ва тариқи образҳои бадеӣ имкониятҳои хеле зиёди инъикос намудани воқеаҳои зиндагӣ, ба фарҳанги милли ҷалб

кардани ҷавононро доранд ва ба тарбияи эстетикӣ онҳо мусоидати ҷаҳол менамоянд. Ин вазифаи муҳимро намудҳои гуногуни санъати сахнавӣ - театр, рақс кино, пантомимо, намуд ва жанрҳои дигари санъат низ тавассути сахнаҳои театришуда, филмномаҳо, барномаҳои ҷолиби телевизионӣ, зинатҳои ороишӣ ва ҳамроҳии мусиқӣ дар сахна ифода намудани воқеаву ҳодисаҳо бо мазмуну мундариҷаи ғанӣ ва баланд бардоштани завқи эстетикӣ аҳолии иҷро мекунанд. Масалан, дар театр ба одамон зебогиро тавассути ҳаракат, суҳан, амалиёти сахнавӣ, бозии ҷолиби актёрон одамонро ба ҳаётон меорад. Образҳои дар театр ва синамо офаридашуда вақтҳои тӯлонӣ хотирмонанд.

Б.Брехт хеле хуб қайд кардааст: «Агар аз санъат ҳаловат бурдан хоҳед, ҳеҷ гоҳ бо истифодаи қулай ва арзони як ҳуди натиҷаи меҳнати бадеӣ қонеъ нашавед. Ҳуди меҳнатро аз сар гузаронидан даркор аст...» [109. с.21].

Яке аз воситаҳои муҳими тарбияи эстетикӣ ва ташаккули фарҳанги зебопарастӣ ҷашну маросимҳо мебошанд. Тавассути онҳо завқи эстетикӣ одамон ташаккул меёбад.

Иду маросимҳои миллии мардуми тоҷик, махсусан, Иди Наврӯз, Сада, Меҳргон низ завқи эстетикӣ дар одамон ташаккул медиҳанд.

Солҳои охир ташкил ва баргузориҳои ин идҳо ба ҳукми анъана даромадааст. Чунин идҳо на танҳо дар майдонҳои калону варзишгоҳҳо, хона ва қасрҳои фарҳанг, балки дар ҳуди таълимгоҳҳо низ ташкил карда мешаванд. Коллеҷу макотиби олии дар ташкил ва баргузориҳои чунин идҳои миллии аз ҳамаи воситаҳои таъсиррасонии худ ба монанди дастаҳои ҳунарии санъат, ташкили намоиши ҳунароҳои мардумӣ, ки ба анъанаҳои миллии мо таъсия менамоянд, озмунҳо барои гирифтани ҷойҳои намоён оид ба намоиши таомҳои миллии қадима, намоишҳои китоб, бозиҳои миллии ва ғайра ҳамаҷониба истифода мебаранд. Ҳамаи ин воситаҳои таъсиррасонӣ барои ташаккули завқи эстетикӣ муҳассилин мусоидат менамоянд. Дар баъзе таълимгоҳҳо даъват намудани волидайнӣ муҳассилин низ анъана шудааст, ки ин амал барои хубтару

пуртаъсирртар гузаронидани иду маросимҳои миллӣ кумаки зиёд мерасонад. Дар иду маросимҳо ҳамаи воситаҳои таъсиррасонӣ аз кабили рақс, суруд, мусиқӣ, бозиҳои миллӣ, гӯштингирӣ, образҳои қаҳрамонони афсонавӣ воқеӣ – баҳор, бобои деҳқон, мусобиқаҳои варзишӣ, аспдавонӣ, бузқашӣ, имитатсияи чамъоварии ҳосил, дигар амалиёти сахнавӣ ва воситаҳои таъсиррасонии ҳиссӣ-эстетикӣ дар шакли комплексӣ (маҷмӯӣ)-и истифода бурда мешаванд, ки завқи зебоишиносии иширокчиёни чорабиниро ташаккул медиҳанд. Ба шахс таъсир ҳиссӣ мерасонанд.

Ҷиҳатҳои ҷудогонаи мафҳуми томи фарҳанги эстетикӣ, асоси аввалини ин фарҳанг аз ҳисси эстетикӣ, яъне ба зебоӣ ҳассосияти махсусе доштан мебошад. Вале ин ҳанӯз кам аст. Барои он ки зебоӣ ба қадри пуррааш дарк шавад, ё кас худро дар эҷоди бадеӣ нишон диҳад ба андозае зоҳиран донишҳои назариявӣ конкретӣ доштан лозим аст, ки дар асоси он доир ба боигариҳои эстетикӣ тасаввуроту фаҳмиши муайяне инкишоф ёбад. Ин захираи донишҳо идеали эстетикӣ иштироккунандаҳоро тақвият мебахшанд.

Инак, мо дар ҷавб ҷиҳатҳои ҷудогонаи мафҳуми томи фарҳанги эстетикӣ шахсро номбар кардем.

Бояд ёдовар шуд, ки шартҳои муҳими педагогӣ ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ – ин истифода аз ҳамаи фаъолиятҳои эстетикӣ низ махсус меёбад. Зеро на танҳо санъат, инчунин, дигар паҳлӯҳои эстетикӣ ҳақиқат: меҳнат, муносибатҳои иҷтимоӣ, муҳити атроф, фарҳанги маишӣ, аз он ҷумла, зебоӣ, либос, истиқоматгоҳ, табиат ва рафтори одамон низ ба тарбиягиранда таъсири эстетикӣ ахлоқӣ мерасонанд.

Алоқаи бевосита ба зебоӣ ба хонанда таъсири зиёди эмотсионалӣ мерасонад. Аз ин рӯ, аз тарафи муаллим - тарбиятгар нишон дода шудани асарҳои санъат, манзараҳои табиат барои инкишофи идроки эстетикӣ хонанда аҳаммияти махсус доранд. Имкониятҳои инкишофёбандаи намудҳои гуногуни санъатро низ дар хотир доштан лозим аст. Ба воситаи санъатҳои рассомӣ, ҳайкалтарошӣ ва архитектура

дар бачагон ҳиссиёти фарқ карда тавонистани муносибати баробарӣ, мазмунӣ, рангу бор ташаккул дода мешавад.

Зарур аст, ки омӯзгорони коллеч ва кормандони муассисаҳои фарҳанг дар байни донишҷӯён тарғибу ташвиқи санъатро ба роҳ монда, натавонанд асарҳои сахнавиро бинанду шунаванд, балки дар муҳокима ва арзёбии онҳо фаъолона ширкат варзанд. Ба донишҷӯён қувваи ахлоқиву эстетикӣ санъат, таъсири онро ба шуур ва рафтори эстетикӣ фаҳмонанд.

Дар асарҳои адабиёт ва санъат имкониятҳои ба таври образҳои бадеӣ таҷассум намудани ҳақиқати зиндагӣ ниҳоят зиёданд. [142]. Масалан, дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ азхудкунии арзишҳои фарҳангӣ хеле муҳим аст. Барои ин ҳар як кас аз ҷиҳати бадеӣ маълумотнок бошад. Зеро, агар ҳар як шахс аз санъат кайфият бурданӣ бошад, бояд, пеш аз ҳама, шахси аз ҷиҳати бадеӣ бомаълумот бошад. [61, 15]. Ин суханони К. Маркс водор месозанд, ки мо ҷиҳати ташаккули маълумоти эстетикӣ насли наврас чораҳо андешем, аз имкониятҳои аз рӯи нақша дар хонандагон ташаккул додани системаи донишҳои эстетикӣ, аз муассисаҳои таҳсилоти иловагии кӯдакон, маҳфилҳои дар онҳо ташкил кардашуда, муассисаҳои фарҳангии фароғатӣ ҳамачониба истифода барем. Дар ин кор мактабҳои мусиқӣ, бадеӣ, санъат, дарсҳои инфиродӣ аз созиши мусиқӣ дар хонавода ба мақсади рушди зебоипарастии кӯдакон низ кӯмаки хуб расонида метавонанд.

Якҷоя бо далелҳои мушаххас аз соҳаи фарҳанги бадеӣ мактабиён бояд қонунҳои зебоиро дар табиат, ҷамъият, санъат ва, инчунин, муносибати эстетикӣ инсон ба воқеиятро аз худ кунанд. Махсусан, дар мактаббачагон ба вучуд овардани чунин мавқеи ҷаҳонбиние, ки дар муборизаи мураккаби идеяҳои эстетикӣ ақидаҳо ва фикру андешаҳо онҳоро ба роҳи дуруст мебарад, хеле муҳим мебошад.

Вазифаҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ, баланд бардоштани маърифати эстетикӣ, инкишофи ҳиссиёти зебоиписандӣ, сарфаҳм рафтан ба асарҳои санъат, дуруст баҳодихӣ ба ин асарҳо, хулосагирӣ кардан аз

рӯйи онҳо ва дар ҳаёти ҳамарӯза татбиқ кунонидани идеяи асосии онҳо мебошад. Ҳалли ин вазифа, албатта, бо усулҳои гуногун сурат мегирад. Барои ин мумкин аст, ки беҳтарин намунаҳои асарҳои санъатро, ки дар онҳо зебоиҳои табиат инъикос ёфтаанд, ба тариқи аёнӣ нишон дода шаванд, ё ки, хонандагонро бо меъёрҳои умумӣ ва усулҳои таҳлили ҳодисаҳои эстетикӣ мусаллаҳ намудан лозим аст.

Масалан, дар давраи мактабҳои, дар машғулиятҳои беруназдарсӣ ва фориғ аз мактаб, иштироки кӯдакон ва наврасон дар машғулиятҳои мактабҳои мусиқӣ, санъат, бадеӣ дар онҳо имкониятҳои хуби боло бардоштани завқи эстетикӣ, инкишофи қобилиятҳои эҷодиро дорад. Муҳим нест, ки дар оянда мактаббача санъаткор шавад, аммо ҷалб шудани онҳо ба машғулиятҳои санъат қобилиятҳои фикрӣ, бадеии кӯдакон ва наврасонро сайқал ва онҳоро аз ҷиҳати гармоникӣ ҳаматарафа инкишоф медиҳад. Донишҷӯён низ дар давраи дар макотиби олии хонданашон метавонанд, дар ҳуди таълимгоҳ, берун аз дарс, дар маҳфилҳои ҳаваскорӣ иштирок намоянд. Ё ин, ки ба хонаи фарҳанги ноҳия рафта, ба чорабиниҳои фарҳангӣ ва маҳфилҳои санъати он шомил шаванд. Ин ба онҳо имконият медиҳад, ки дар раванди фаъолияти фарҳангӣ маърифатӣ, ҷалбшавӣ ба фаъолияти бадеӣ, мусиқӣ, зебоӣ, ки бевосита ба эҷоди образҳои бадеӣ робита дорад, фаъолона иштирок намоянд ва арзишҳои эстетикиро чуқуртар, ҳамҷониба дарк намоянд, шавқу рағбати эстетикӣашонро қонеъ гардонанд.

Яке аз беҳтарин воситаҳои тарбияи завқи зебоипарастӣ аз нуқтаи назари эстетикӣ – ин ҳимоя намудани ақидаи хеш аст. Ҷавонон бояд барои ҳимояи идеяҳои худ содиқ бошанд. Вале барои ин дар онҳо қобилияти ақидаҳои ҳудро ҳимоя карда тавоништану ба тариқи илмӣ муносибат намуданро инкишоф додан лозим аст. Барои дар онҳо ба вучуд омадани қобилияти ба чизҳо аз нуқтаи назари эстетикӣ баҳо дода тавоништан суҳбатҳо, мусоҳибаҳо, навиштани реферат доир бар ин чорабиниҳо нақши бузург мебозанд. Ин чорабиниҳо фаъолияти мустақилонаи муҳассилинро инкишоф медиҳанд.

Ташаккули қобилияти эҷодӣ-бадеӣ, дар навбати худ, усулҳои махсусро тақозо мекунад. Пеш аз ҳама, бо роҳи мушоҳида, санҷиши ҷомеа ва идроки биноӣ нишонаҳои қобилияти табиӣ ва рағбати хонандагонро муайян намуда, баъдан, фаъолияти эҷодии онҳоро ба тартиб овардан лозим аст. Дуруст аст, ки ба воситаи машққуниҳои доимӣ комёбиҳои пештара мустаҳкам карда шуда, вобаста ба маҳорату малакаҳои нав ба нав дар онҳо намудҳои фаъолият низ ба тадриҷ мураккаб карда мешаванд. Барои ин ҳамеша дар хотир доштан лозим аст, ки машғулиятҳои мусикӣ, хореографӣ ва расмкашӣ танҳо дар сурати хушнудӣ овардан хонандаро аз ҷиҳати эстетикиву ахлоқӣ бой месозанд. Ба эҷодиёти бадеии бачагон баҳои дуруст додан ҳам боиси пешрафти қобилияту истеъдодҳои онҳо мегардад.

Дар асоси омӯзиши маводи назарӣ роҳҳои асосии ташаккули фарҳанги эстетикии наврасону ҷавононро метавон, чунин хулоса кард: бой намудани ҷиҳати ҳиссӣ-эстетикӣ, қорҳои бадеӣ-иттилоотӣ маърифатӣ, дар доираи зебоӣ пурҷӯш намудани фаъолияти эҷодӣ хеле зарур аст. Омӯзгор ва қорманди фарҳанг бояд ба ҷиҳати эстетикӣ бештар диққат дода, ба ҳодисаҳои омӯхташаванда аз нуқтаи назари эстетикӣ баҳо диҳад.

Тарафи зебои воқеиятро аз худ кардани ҷавонон ҳам дар раванди таҳсилот, дар дарс ва ҳам дар раванди ба фаъолияти фарҳангӣ: дар доираи ҷорабиниҳо ва машқҳо дар машғулиятҳои маҳфилҳои фарҳангӣ амалӣ мегардад. Зеро, чунон ки таҳқиқотҳои махсус нишон медиҳанд, фаъолият ҳамон вақт мазмуни эстетикӣ пайдо мекунад, ки агар он асил, хусусияти эҷодқорона дошта, инчунин инъикосгари худфаъолият, муҳити солими ҷомеа ва самти иҷтимоӣ дошта бошад. Аммо шаклҳои пасив, догматикӣ, бепроблемавӣ ва яқранги усулҳои таълим ва фароғатгузаронӣ шавқи маърифатӣ ва эстетикии ҷавонону наврасонро паст намуда, ба фаъолияти эстетикӣ ҷалбшавии онҳоро суст мегардонанд.

Манбаи асосии зебӣ ва эҷодкорӣ раванди меҳнат аст. Чунки дар он насли ҷавон ҳамчун субъекти фаъолияти истеҳсоли ва пешбарандаи арзишҳои эстетикӣ баромад мекунад. Аз ин рӯ, ба фаъолияти меҳнатӣ, (барои донишҷӯ ин таҳсил аст) ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ ҷалб намудани наврасону ҷавонон аҳаммияти махсус дорад.

Ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ соҳаи фарҳанги маиширо низ дар бар мегирад. Тарбияи эстетикӣ соҳаи маиши донишҷӯён, тарзи либоспӯшӣ, муносибат ба атрофиён, муошират ва муомилаи дуруст бо наздикон, шарикдарсон, ороиши зебо ва тозаии хобгоҳи донишҷӯӣ ва дигар унсурҳои фарҳанги зебоипарастӣ дар соҳаи маишӣ, нишонаи фарҳанги ахлоқии волои муҳассилин ба шумор мераванд. Ин паҳлӯҳои фарҳанги эстетикӣ бояд дар зерини назари омӯзгорон ва устоҳои таълими истеҳсолии коллеҷ бошанд. Дар ин самт мубраммияти мазмуни таҳсилот бояд дар ҷойи аввал гузошта шавад.

Шарти муҳимми педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ ин - истифода аз ҳамаи ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ҳамкориҳои онҳо дар системаи фаъолиятҳои эстетикӣ ба шумор меравад. Зеро дар таҷрибаи кори тарбиявӣ ноустувории муносибатҳои муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг, номутаасилии дар фаъолияти тарбиявӣ, суст кардани созмонҳои ҷамъиятӣ, набудани ҳамроҳсозӣ дар фаъолияти онҳо, ба эътибор нагирифтани хусусиятҳои кори тарбиявии коллеҷҳои техникӣ, ҳайати миллӣ-этникии донишҷӯён, муҳити иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва сабабҳои дигар ба костагӣ ва паст гардидани сатҳи сифати корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ сабабдор шудааст. Фарҳанги эстетикӣ набояд ҳамчун як фарҳанги оддӣ умумичомагии шахс донист, балки он ҷанбаи баландтарини фарҳанги шахсӣ махсус меёбад. Умуман, шахсияти аз ҷиҳати эстетикӣ инкишофёфта дар худ ҷизи зеборо мепарварад, аз он ҳаловат мебарад, олами маънвии ҳешро ғанӣ мегардонад.

Имрӯз тамоми мардуми Тоҷикистон ба ҷашни 35 - солагии Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон тайёрии дида истодааст, ки нишонаи устувории худшиносии миллӣ дар таърихи кишвари мо ва

чаҳони муосир махсуб меёбад. Вобаста ба ин, муассисаҳои таҳсилоти ва фарҳангии кишвар дастуру супоришҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорати фарҳанг маорифро дар мавриди баланд бардоштани сатҳи сифату таълим дар шароити имрӯза роҳу воситаҳои самаранок истифода бурда истодаанд.

Чунки дар раванди ҳамон суҳанрониҳои худ дар назди кормандони соҳаи маориф Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон мақомоти дахлдори соҳаи маорифу фарҳангро зери назари танқид гирифта, зикр намуданд, ки «роҳбарони муассисаҳои илмиву тадқиқотии соҳа омилҳо ва сабабҳои паст будани сатҳи дониши хонандагону донишҷӯёнро пурра таҳқиқ накарда, андешидани тадбирҳоро дар хусуси тағйир додани ин раванд аз мадди назар дур кардаанд» [3, 64]. Ҳамчунин, дар раванди ин суҳанронии худ Пешвои миллат масъалаҳои рушди фаъолияти эстетикиро махсусан зикр карда, ба роҳбарони ташкилоту идораҳои фарҳанг вазифаҳои мушаххас дода, доир ба масъалаҳои ташаккули худшиносии миллӣ ва нигоҳ доштани фарҳанги асили миллии халқи тоҷик ва тарғиби он дар байни дигар кишварҳо таъкиди ҷиддӣ намудаанд [3, 64].

Аз ин лиҳоз, имрӯзҳо Ҳукумати Тоҷикистон ва шахсан Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ба он проблемаю норасоииҳо, ки дар соҳаи фарҳанги эстетикӣ мавҷуданд, тадбирҳои мушаххас андешида истодаанд. Зарур аст, ки дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ чомеа аз захираҳои имкониятҳои худӣ, сармоягузори хориҷиву маҳаллӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимиятҳои давлатӣ ва муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ самаранок истифода намуда, «доир ба майлу рағбати зебоипарастӣ ва инкишоф додани ҳунари эҷодиву анъанаҳои бузурги фарҳангсолори халқамон» [3,64]. чораҳои таъхирнопазир андешида шаванд.

Вазифаҳои гузошташуда дар назди кормандони соҳаи маориф ва фарҳанг ҷоннок намудани масъалаҳои тарбияи эстетикиро талаб менамояд. Зарур аст, ки ин система куллан дигаргун карда шуда, ба фарҳанг ва анъанаҳои бойи бадеӣ таъкид намуда, ҷиҳати интиқоли онҳо

ба насли наврас چراҳои зарурӣ андешем. Лоиха ва баромаҳои тарбияи эстетикиро мукамал гардонем.

Бесабаб ҳам нест, ки Пешвои миллат ба рушди фарҳанги зебоипарастӣ аҳаммияти калон медиҳанд. Дар вохӯриашон вазъи имрӯзаи рушди фарҳанги бадеиро таҳлил ва баррасӣ намуда, зиёиёни кишварро вазифадор намудаанд, ки барои эҷоди асарҳои замонавӣ ва сатҳи баланди бадеидошта камари ҳиммат банданд. Чопи ин асарҳоро Пешвои миллат аз ҷониби худ кафолат медиҳад. Сарвари давлат аз намояндагони худ дар ноҳияҳо талаб мекунад, ки барои рушди нумӯи фарҳанг, беҳтар шудани шароити қору зиндагии қорамандони соҳа маблағҳо дарёбанд, ҳунармандонро ҳавасманд гардонанд, ба ҳасби муассисаҳои фарҳангӣ аз ҷониби дигар ташкилотҳо роҳ надиҳанд, зеро фарҳанг яке аз рӯкҳои асосии қорема ва ҳастии миллат буда, дар ташаккули шахсияти қорил, тарбияи эстетикӣ насли наврас нақши калон ва ҳалқунанда дорад. Вобаста ба ин, вазифаҳои тарбиявӣ, нақши педагогика, ҳонавода, муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангиро фароғатиро дар қори иҷтимоӣ-педагогӣ ва фарҳангӣ, фаъолияти тарбиявӣ, маҳсусан, ташаккули фарҳанги эстетикӣ қавононро низ ҳурд доништан мумкин нест.

Педагогика ва фарҳангшиносӣ дар қори иҷтимоӣ ва тарбиявӣ ҳамчун меҳвари таркиби фаъолияти ташаккули шахсият баромад мекунад, қунки масъалаҳои иттилоотӣ, ғанӣ гардонидани дониш ва эстетикӣқунонии раванди таҳсилот ва умуман, ҳаёти донишқӯён дар қорема, муносибат дар гурӯҳҳо, масъалаҳои ҳифз, инқишоф, тайёрии шахсият барои ҳурдинқишофёбӣ, асосан, бо технологияҳои педагогӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ ҳал мегардад. Барои ҳамин ҳам, асосҳои педагогии қори тарбияи эстетикӣ бояд элементҳои назарияи педагогӣ ва фарҳангшиносиро оид ба шартҳо, мазмуну мундариҷа, восита, шакл ва методҳо ва технологияҳои самараноқи ташаккули фарҳанги эстетикӣ, барнома ва модел (амсилаҳо) – и муҳталифро ба омӯзқорон, волидайн ва

кормандони муассисаҳои фарҳангию фароғатӣ, санъат пешниҳод намояд ва онҳоро аз озмоиш гузаронад.

Педагогика ва фарҳангшиносӣ дар кори таъсиррасонии иҷтимоӣ тарбиявӣ ҳамчун меҳвари таркибии фаъолияти ташаккули фарҳанги эстетикӣ шахс баромад мекунад, чунки масъалаҳои иттилоотӣ, ғанӣ гардонидани дониш ва эстетикӣкунонии раванди таҳсилот ва умуман, ҳаёти донишҷӯён, муносибат дар гурӯҳҳо, масъалаҳои ҳифз, инкишоф, омодагии шахсият барои худинкишофӣ, асосан, бо технологияҳои педагогӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ ҳал мегардад. Аз ин рӯ, асосҳои иҷтимоӣ-педагогии кори тарбияи эстетикӣ бояд элементҳои назарияи педагогӣ ва фарҳангшиносиро оид ба шароитҳо, мазмуну мундариҷа, восита, шакл, методҳо ва технологияҳои самараноки ташаккули фарҳанги эстетикӣ, барнома ва модел (амсилаҳо) – и мухталифро вобаста ба хусусиятҳои кори таълимию тарбиявӣ дар коллечҳои техникӣ, робита бо устоҳои таълими истеҳсолӣ, волидайн ва кормандони муассисаҳои фарҳанг ва санъат пешниҳод ва онҳоро дар амал татбиқ намоянд. Илова ба ин, масъалаҳои таҳқиқи фарҳанги эстетикӣ, ҷамъбасти таҷрибаи пешқадам, омӯзиши таҷрибаи кишварҳои хориҷ дар самти истифодаи раванди таълим, меҳнат, муошират, табиат, соҳаи маишӣ тавассути таҳияи барномаҳои инноватсионӣ ташаккули фарҳанги муоширати эстетикӣ ҷавонон дар заминаи намудҳои гуногуни санъат ва ҳамкориҳои муассисаҳои таълимию тарбиявӣ бо муассисаҳои фарҳанг, набояд аз мадди назар дур монад. Ҳамзамон, масъалаҳои таҳқиқи фарҳанги эстетикӣ, концепсия ва таҷрибаи амалии муосир дар ин самт, ташаккули фарҳанги эстетикӣ ҷавонон, омилҳо ва роҳҳои амалишавии он дар муассисаҳои таълимию тарбиявӣ ва фарҳанг, таҳия ва пешниҳоди модел ва барномаи педагогии аз ҷиҳати илмӣ ва таълимӣ - методӣ асоснокшудаи ташаккули фарҳанги эстетикӣ ҷавонон тавассути фаъолияти муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳангию фароғатӣ, истифодаи самараноки он дар кори амалии тарбиявӣ – эстетикӣ – ин ҳама, аз ҷумлаи масъалаҳоеанд, ки дар ин рисола чун объекти омӯзиш ва таҳқиқ

қарор дода шудаанд. Дар фаслҳои оянда низ ин вазифаҳо аз ҷониби мо боз ҳам мавриди таҳлил ва баррасӣ қарор дода мешаванд.

Зербоби дуввуми рисола ба омӯзиши моҳият, сохтор, вазифаҳо ва омилҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯёни коллеҷҳои самти фаъолиятҳои техникӣ бахшида мешавад. Интихоби ин унсуре тарбия, ҳамчун объекти тадқиқотӣ, барои мо аз он ҷиҳат муҳим буд, ки дар шароити эълон гардидани 20-солагии Соли илмҳои дақиқ, табиатшиносӣ ва риёзӣ ва, ҳамзамон, саноатикунонӣ ва технократикунонии ҷомеа ба эстетизатсияи фанҳои техникӣ, инчунин, ба фаъолияти зебоипарастӣ фаро гирифтани муҳассилини таълимгоҳҳои техникӣ ва ба фаъолияти эстетикӣ ҷалб намудани онҳо имкон медиҳад, то ки муҳассилини онҳо чун инсонҳои комил ва аз ҷиҳати умумифарҳангӣ, гуманитарӣ ва дарки волеи эстетикӣ инкишофёфта ба воҷ расанд.

1.2. Хусусиятҳои мазмунӣ-технологии ҳамкориҳои коллеҷ бо муассисаҳои фарҳанг дар ташаккули зебоипарастии донишҷӯён

Таҳлили адабиёти илмӣ ва таълимӣ нишон дод, ки моҳият ва вазифаҳои тарбияи эстетикӣ ба тариқи гуногун тавсиф карда мешавад. Тарбияи эстетикиро тарбияи зебоипарастӣ, зебоифаҳмӣ, тарбияи нафосат низ мегӯянд. Ин самти тарбияро илми махсуси зебоишиносӣ (эстетика), меомӯзад, ки предмети онро қонуниятҳои зебойӣ, таъсир ба эҳсосот, ва ё ҳиссиётро дорад. Ҳамзамон, илми эстетика масъалаҳои эстетикӣ ва тарбиявӣ-эстетикиро ҳамачониба мавриди таҳқиқи қарор медиҳад ва онҳоро бо методҳои ба худ хос меомӯзад. Тарбияи эстетикӣ фарогири тарбияи нафосат ва зебой мебошад.

Ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар ниҳоди донишҷӯён ташаккули фаҳмида гирифан ва дарк кардани санъат, инкишоф додани назариёти бадеӣ, нақди санъат, меҳру муҳабати онҳоро нисбат ба зебоиҳои ҳаёт ва ба ҳаёт ворид шудани зебоиҳоро инкишоф медиҳад ва тарбия менамояд.

Дар адабиёти таълимӣ фарқиятҳои байни тарбияи нафосат ва тарбияи бадеӣ чудо карда мешаванд, агарчи онҳо байни ҳамдигар робитаи зич дошта бошанд ҳам. Тарбияи нафосат маъноӣ ба ҳамаҷониба дорад ва на танҳо ба воситаи санъат, балки ба воситаи ҳаёт, меҳнат ба ҳамдигар таъсиррасонии одамон ва ҳис кардани зебоиро дар бар мегирад.

Низоми таҳсилоти бадеӣ муассисаҳои системаи таълиму тарбияи бадеиро фарогир мебошад ва вазифаҳои омодагии мутахассисони соҳаи тарбияи эстетикӣ ва зебоифариро дар ҳаёти ҳамаҷониба бо истифода аз намудҳои гуногуни санъат, тайёр менамояд. Таҳсилоти бадеӣ тавассути санъат, адабиёт, мусиқӣ, санъати тасвирӣ, рақс, кино, театр ва дигар намудҳои фаъолияти бадеӣ тарбия намуданро фарогир мебошад. Ба низоми таҳсилоти бадеӣ муассисаҳои таълимии соҳаи фарҳанг ва санъат дар зинаҳои мухталиф мансубанд.

Ҳамин тариқ, танҳо тарбияи эстетикӣ василаест ба сӯйи зебогиҳои ҳаёт, роҳест чиҳати дарки олами зебоӣ аз ҷониби инсон ва тарбияи зебоифаҳмии одамон.

Фаҳмиши зебоӣ бо таъсири олам ва зебоӣ дар инсон ташаккул меёбад. Ин аст, ки қонуниятҳои инкишофи бадеии башарият бо қонуниятҳои инкишофи иҷтимоӣ вобастагии зич доранд.

Имрӯзҳо дар давлати демократӣ ва ҳуқуқбунёд дараҷаи зебоифаҳмии шахрвандон махсусиятҳои худро дошта то рафт баланд гардида истодааст. ҳамчунин, беҳтар гардидани тарбияи нафосатро пешрафти иқтисодиву иҷтимоӣ низ тақозо менамояд.

Ҳамин тариқ, тарбияи нафосат, тарбияест, ки дуруст фаҳмидани зебоиро дар санъат ва воқеият инкишоф медиҳад. Аз ин лиҳоз, ба мақсади ноил шудан ба зебоӣ онро дуруст дарк кардани муҳассилин зарурат дорад, то ки ақидаву эътиқодҳои худро ташаккул диҳанду ба қонуниятҳои эстетикӣ сарфаҳм рафта тавонанд.

Лозим ба таъкид аст, ки дар шароити истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон омӯзиш ва таҳқиқи ҷанбаҳои педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ, ошкор сохтани ҷанбаҳои миллӣ ва умумибашарии он яке аз масъалаҳои муҳим ва дорои аҳамияти калон дошта, дар педагогика ва фарҳангшиносии муосир падидаи нав ба шумор меравад.

Дар Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ» зикр мегардад, ки «рушди муосири иқтисодӣ ва баланд бардоштани рақобатнокии он бидуни рушди сармояи инсонӣ ғайриимкон мебошад. Вобаста ба ин сатҳи рушд ва самаранокии истифодаи сармояи инсонӣ барои давлату Ҳукумат аҳамияти аввалиндарача дорад» [8, 39]. Бинобар ин, аз ин дастурҳои Пешвои миллат бармеояд, ки тарбияи эстетикӣ аҳолӣ дар шароити ҳозира махсусан, ҷавонро дар заминаи арзишҳои миллӣ, анъанаҳои мардумӣ-фарҳангӣ ва умумибашарӣ ба роҳ

мондан зарур аст. Барои ин ҳалли вазифаҳои зерин ба мақсад мувофиқ аст:

- дар заминаи арзишҳои нодирӣ эстетикӣ, намунаҳои беҳтарини ахлоқӣ, фарҳангӣ ва раванӣ-педагогии миллии ташкил намудани корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ;

- ба инобат гирифтани ниёзҳои маънавию эстетикӣ муштариён барои дарёфту роҳи қонеъ гардонидани онҳо;

- роҳандозӣ намудани низоми таълиму тарбия, бахусус зебоиофарии ҷавоно бо назардошти имконоти тақозои замони муосир ва арзишҳои миллии-фарҳангӣ.

Вазъи имрӯзаи ҳаёти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, қабули Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», «Дар бораи фарҳанг», таҳия ва амалӣ гардидани Консепсияи миллии таҳсилот, Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, консепсияи рушди фарҳанги миллии, татбиқи барномаҳои давлатии соҳаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва тарбиявӣ, аз он ҷумла, барномаи тарбияи эстетикӣ аҳоли ва дигар санадҳои муҳимми меъёрии ҳуқуқӣ тақозо менамоянд, ки дар ташкили фаъолияти таҳсилотӣ ва иҷтимоӣ-педагогӣ, аз он ҷумла, дар тарбияи эстетикӣ, муносибати нав зоҳир карда шавад.

Аз ин ҷиҳат, омӯзиш ва таҳқиқи воситаҳои гуногуни тарбияи фарҳанги зебоипарастии муҳассилин дар низоми таҳсилот ва фарҳанг, ҷиҳатҳои миллии ва умумибашарӣ дар ташаккули он дорои аҳамияти махсус хоҳад дошт. Омӯзиш ва баррасии ин масъала то андозае барои муайян намудани сиёсат ва стратегияи раванди таълиму тарбия дар муассисаҳои зинаҳои гуногуни таҳсилот тибқи ҳамкорӣ бо хонавода ва муассисаҳои фарҳанг бо дар назардошти синну соли муҳассилин ва ба эътибор гирифтани шавқу рағбати онҳо бо имкониятҳои инфрасохтори муассисаҳои маориф ва фарҳанг мусоидати фаъол карда метавонад.

Вале таҳқиқотҳои мо маълум намуд, ки шароитҳои педагогӣ ва имкониятҳои воқеии иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ, бахусус ҷавонон, махсусан, донишҷӯён, заминаи моддӣ-

техникии соҳаи иҷтимоӣ-фарҳангиро дар шароити имрӯза ба таври зарурӣ истифода намебаранд. Баъзе донишҷӯён вақти фароғатии хешро на дар марказҳои фарҳангиву эстетикӣ, Қасрҳои ҷавонон, балки дар видео-салону, марказҳои дидхушиё, ки барномаҳои онҳо “сабук” мебошанд, гузаронида доир ба баланд бардоштани маънавият ва завқи эстетикӣ кам андеша менамоянд. Қисме аз онҳо бошанд, ба иттиҳодияҳои ифротгароии самти фаъолиятҳои ғайри иҷтимоиву тарбиявӣ ворид шуда, даст ба ҷиноят мезананд, байни худ ҷангу муштқубӣ мекунанд. Ташвишвар он аст, ки дар баъзе муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбии ҷумҳурӣ фанни эстетикаро чун предмети нақшавӣ ва ё факултативӣ ворид нанамудаанд, ё дар ҳаҷми зарурӣ омӯхта намешавад, онро омӯзгорони ғайри ихтисос дарс медиҳанд. Ин амал ва мушоҳидаҳо дар рафти таҳқиқот, баҳусус, дар коллеҷҳои самти фаъолиятҳои техникӣ моро ба ҳулосае овард, ки дар ин муассисаҳои таълимӣ сатҳи сифати дониш, азҳудкунии таносуби фанҳои дақиқ ва гуманитарӣ (махсусан, силсилаи фанҳои эстетикӣ) чандон баланд нест. Ҳаминро низ бояд зикр кард, ки вазъи қорҳои беруназаудиторӣ, фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти иловагии кӯдакон ва наврасон низ талаботҳои маънавият эстетикӣ тарбиятгирандагонро ба таври бояду шояд қонеъ намегардонанд, ки боиси ҷалби теъдоди камшумори онҳо гаштааст. Ин ҳама, воқеан ҳам, дар оянда заминаи мусоидро барои эҳёи заминаҳои эстетикӣ ҳаёти маънавий, боло бардоштани завқи эстетикӣ онҳо таъмин карда наметавонад.

Вазифаҳои муҳимтарини муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ, миёна ва олии ҷомеаро дар шароити соҳибистиклолӣ муайян намуда, Сарвари давлати Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон зикр менамояд, ки шогирдонро бояд дар руҳияи ҳештаншиносӣ, ифтихори миллӣ ва дарки равшани арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ тарбия намоем. Ин арзишҳо бояд тамоми раванди таълиму тарбияро фаро гиранд ва самаранок истифода бурда ҳам шаванд. Чунин дастурҳои Пешвои миллат ба масъалаҳои тарбияи эстетикӣ низ пурра дахл доранд, зеро шахси ватандӯсту худшинос мероси фарҳангиро пос медорад, аз он эҷодкорона истифода мебарад, тавассути дарки зебӣ ба олам бо назари нек менигарад.

Вазифаи ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён на танҳо аз инкишоф додани маърифати эстетикӣ, ҳолатҳои бадеӣ, инчунин, бобати такмил додани нерӯи маънавӣ, фикрӣ, ҷисмонӣ – тамоми паҳлӯҳои зиндагӣ ва санъат иборат аст.

Муҳим он аст, мазмуни корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ ба фарҳангии миллии ва осори гаронбаҳои адабии халқи тоҷик таъяс намояд, дар заминаи он насли наврасро тарбия кунад. Ҷамчунин, пайваста ба ташаккули ахлоқӣ бобати донишҷӯён ҷамъият ва табиат аҳаммияти зиёд дорад. Ҷалбнамӯӣ ба намӯдҳои гуногуни фаъолияти эҷодӣ ба инкишофи фикр ва тасаввурот, ташаккули маҳорат ва малакаҳои меҳнатӣ, сифатҳои ахлоқӣ, мардонагӣ, интизомнокӣ, тарбияи иродаи нек, инсондӯстӣ, ташаккули ҳисси зебоӣ ва дарки мақсаднокӣ он мусоидат мекунад. Дар тарбияи эстетикӣ чунин паҳлӯҳо ба назар гирифта мешаванд: мақсад, вазифа, самт, объекти таъсиррасонӣ, восита, шакл ва методҳои ва усулҳои методии корӣ, ки барои мавриди таваҷҷуҳ қарор гирифтани сарчашмаҳои воқеии тарбия, корҳои методӣ ва моҳияти он тақвият мебахшанд, ташаккули ҳиссиёти эстетикӣ ва баҳодихиву арзёбино ба амал меоранд.

Дар тарбияи эстетикӣ истифодаи самаранокӣ шакл ва методҳои он хеле муҳим аст. Аз ин лиҳоз, мебошад таъкид сохт, ки тарбияи эстетикӣ дар муассисаҳои таҳсилотӣ, аз он ҷумла, дар коллеҷҳо ва ниҳодҳои фарҳангии фароғатӣ қисми ҷудонашаванда ва мурағабии инкишоф ёфтани шахсият мебошад. Вазифаи он аз инкишоф додани танҳо маърифати эстетикӣ иборат набӯда, рушди ҳолатҳои бадеӣ-эҳсосиро дар бар мегирад. Такмили додани қувваҳои ахлоқӣ, фикрӣ ва ҷисмонии онҳо, ҷалб намӯдан ба фаъолияти эстетикӣ низ яке аз функсияҳои асосии тарбияи эстетикӣ мебошад. Яъне ҳадафи тарбияи эстетикӣ ташаккули фарҳанги умӯмӣ ва зебоипарастӣ мебошад. Пӯшида нест, ки сол то сол эстетика фаррохтар ба ҳаёти одамон ворид шӯда истодааст. Ҷам кормандони фарҳанг ва ҳам худӣ мардум мефаҳманд, ки зебоӣ дар кори таълиму тарбия ёвари ҳақиқӣ мебошад. Вай ба одамон, хусусан ба насли

наврас ҳиссиёти хушнудонаву некбинона меорад. Фарҳанги эстетикӣ корҳои насли наврасро маънан бой намуда, дар ӯ хоҳиши эҷодкориро бедор мекунад. Онҳо – насли наврас аз таъсири хуши эстетикаҳои шахсиятҳои алоҳида ва ҳам коллективҳои бутун баҳра мебаранд.

Дар педагогикаи тоҷик ва фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангии тарбияи эстетикӣ муҳимтарин унсури ташаккули инсонӣ комил, насли наврас ба шумор меравад. Ин унсури муҳими тарбия на ҷудогона, балки дар пайвастагӣ бо дига унсурҳои тарбия роҳандозӣ карда мешавад. Он махсусан бо тарбияи интеллектуалӣ, ахлоқӣ, тарбияи варзиш, ташаккули шуури экологӣ ва ғайра алоқи зич дорад. Таҳти мафҳуми ташаккули фарҳанги эстетикӣ васеа ва рушди фаҳмиши арзишҳои эстетикӣ дар шуур ва ниҳоди ҷавонон, ҷалби мавсуф ба фаъолияти эстетикӣ фаҳмида мешавад.

Чунончи, аз таҳлили адабиёти илмӣ бармеояд, ки фарҳанги эстетикӣ чунин унсурҳо ё худ арзишҳоро дорост: шуури эстетикӣ инсонҳо, ҳиссиёти зебоишиносии фаъолияти гуногуни инсон, фаъолияти эстетикӣ-бадеӣ, нишондиҳандаҳо ва меъёрҳои арзёбии фарҳанги зебоишиносӣ намудҳои мухталифи он. Ба фарҳанги зебоишиносии муосир, чи тавре, ки дар фасли гузашта зикр карда будем, зебогии муҳити зист, фарҳанги рӯзгор ва фарҳанги варзиш, либосҳои миллӣ ва ғ. ворид гаштааст. Бинобар ин, дар фаъолияти мутақобила ва ҳамҷояи низоми маориф ва фарҳанг ба арзишҳои зикршуда аҳаммияти калон бояд дод.

Перомуни ҳамкориҳои ниҳодҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ бояд чунин нуктаҳо ба назар гирифта шаванд: мавзӯ, восита, шаклҳои тарбия ва методҳои корӣ, ки барои мавриди тавачҷуҳ қарор гирифтани сарчашмаҳои воқеии тарбия ва корҳои методӣ мусоидат мекунанд ҳиссиёти эстетикӣ ва баҳодихиро ба амал меоранд.

Дар таҳқиқоти хеш мо ба чунин самтҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ тавачҷуҳи бештар намудем: омода намудани донишҷӯён чихати азхуднамоии арзишҳои эстетикӣ, ташаккули ҳиссиёти эстетикӣ тавассути санъат, ва умуман фарҳанги бадеӣ; рушди қобилиятҳои бадеӣ-эҷодӣ. Дар

таҳқиқот мо вазифа гузоштем, ки вазъи маърифати эстетикӣ, ҳолатҳои бадеӣ-ҳиссӣ донишҷӯёнро дар раванди азхудкунӣ ва ҷалбшавӣ ба эҷодиёти бадеии ҳаваскорӣ баррасӣ ва таҳлил намоем. Бинобар ин, дар кори тарбиявӣ-эстетикӣ мо ҳамкориҳои ниҳодҳои таълимӣ ва фарҳангӣ-фароғатиро муҳим шуморидем ва онро ба асос гирифтём.

Дар рафти таҳқиқот мо зинаҳои тарбияи эстетикиро аз аёми кӯдакӣ муайян сохтем. Чунончи:

- дар зинаҳои аввал вазифаи якум ба кӯдак дар азхудкунии асосҳои зебоишиносиро ёд додан аст;

- ёрӣ расонидан лозим аст, ки зебоиҳои санъат, табиат ва муносибатҳои ҷамъиятиро фаҳмида аз худ карда тавонад.

- мактаббачагонро бо ҷиҳатҳои эстетикӣ, воқеият ҳавасманд намудан лозим аст, то ки онҳо зебоиро дар кадом шакле, ки зухур наёбад, ҳис кардаву фаҳмида тавонанд;

- вазифаи дуум нисбатан мураккаб буда, дар ин зина дар симои маънавию ҷисмонии мактаббача нишонаҳои зеборо такмил додан мувофиқи мақсад аст.

Ҳал намудани ин вазифаҳо имконият медиҳад, ки вазифаи сеюм ҳалли худро ёбад: аз синни кӯдакон қобилиятҳои бадеиву эҷодиро инкишоф додан, кушиши ба ҳаёти гирду атроф зебоӣ даровардан, хониши хуб, меҳнат ва хулқу одоби намунавӣ доштан инкишоф дода шаванд. Дар робита ба тарбияи эстетикӣ зарур шуморидем, ки ба безебӣ ва зухуроти зидди арзишҳои эстетикӣ, рафтор бад дар мавзҳои зебои кишвар, намуди зоҳирӣ, шароити нохуши зиндагӣ муносибати оштинопазирона дошта, инчунин ба беғоягӣ, хому хаталагӣ, бадеияти пасти асарҳои санъат нописанд набошанд.

Чунки, таҳқиқотҳои дар даҳсолаи охири асри XX бурдашуда имконият медиҳад, ки дар бораи ҳассосият, доираи назар, завқӣёт ва қобилиятҳои эстетикӣ насли наврас баъзе хулосаҳо барорем. Мактаббача ва донишҷӯи муосир ба дараҷаи кофӣ зебоиҳои табиат, санъат, таълим ва меҳнатро дида ба ҳаяҷон меоянд. Онҳоро образи

тасвирҳои қаҳрамонӣ ба ҳаяҷон оварда, рафтору кирдорҳои хандаовару ҳаҷвӣ масрур мекунанд. Аммо таҷрибаи кори тарбиявӣ-эстетикӣ нишон медиҳад, ки дар доираи назари эстетикӣ донишҷӯи муосир қонунҳои зебоипарастӣ ва эҷодиёти бадеӣ оид ба меъёрҳои зебоӣ дар табиату воқеъият хеле коста мебошанд. Дар ҳамин аст яке аз сабабҳои ба табиати иҷтимоии зебоӣ баҳо дода натавонистани онҳо.

Маълум аст, ки дар байни муҳассилини ҷумҳурӣ аз ҳамаи намудҳои паҳншудатарин мусиқӣ, кино ва адабиёт буда, онҳо манбаи асосии таҷрибаи эстетикӣ бачагон ба шумор мераванд. Махсусан, бачагон ба санъати эстрадӣ тавачҷуҳи калон доранд. Қобилиятҳои бадеӣ дар аксарияти бачагони синну соли наврасӣ ба мусиқиву рақс нисбатан бештар аст. Ба назар гирифтани ин талаботи маънавии муҳассилин хеле муҳим аст. Он имкон медиҳад, ки торафт мураккабшавии мундариҷаи фаъолияти эстетикӣ маҳоратҳои нав ба навро тақозо доранд, ки баъзан набудани онҳо ҷараёни ҳаматарафа инкишоф ёфтани қобилияти бадеии хонандагони калонсолро боз медоранд. Масалан, дар Арманистон омӯзиши рақс барои ҳамаи хонандагон ҳатмӣ мебошад. Агар хонанда аз фанни рақс баҳо нагирад, дар синфаш мононда мешавад. Дар ҷумҳурии мо бошад, нисбат ба рақсе, ки он аз тарафи бачагон иҷро мешавад, баъзан тасаввуроти нодуруст ҷой дорад.

Бинобар ин, дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ хонандагон фарқиятҳои синнусолии байни писарбачагону духтарон низ хусусиятҳои ба худ хосе мавҷуданд. Тамоили умумии пешравандаи инкишофи эстетикӣ онҳо бо душвориву зиддиятҳои бисёре алоқаманданд. Масалан, дар байни кӯшиши ба зебоӣ доштаи онҳову тарбияи эстетикӣ нуксоне ҳаст, ки барои ба таври эстетикӣ дарк кардани фаҳмидани хонанда низ монеа эҷод мекунгад. Ғайр аз ин, баъзе ҷузъҳои (компонентҳои) фарҳанги эстетикӣ мумкин аст, ки инкишоф наёбад. Масалан, нағз расм кашад ҳам, вале ба мусиқӣ суст сарфаҳм меравад, баъзе маълумотҳои назариявӣ дошта бошад ҳам, аммо дар шароитҳои зарурӣ истифода бурда наметавонад ва ғайра. Ё ки, маълумотҳои

эстетикии аз мактаб гирифтаи хонанда бо маълумотҳои берун аз мактаб вобаста ба таҷрибаи пайдо кардаш, фарқ мекунад.

Хусусан, зери назорати педагогӣ гирифтани маҷрои тамоми маълумотҳои бадеие, ки муҳассилини имрӯза мегирад, ташаккули фарҳанги эстетикии онҳо хеле душвор ва раванди ҳаматарафа инкишоф ёфтани қобилияти бадеиро дар онҳо боз медорад.

Алоқаи бевосита ба зебӣ доштан ба хонанда таъсири зиёди эмотсионалӣ ҳам мерасонад. Аз ин рӯ, аз тарафи омӯзгор - тарбиятгар ба намоиш гузошати асарҳои санъат, манзараҳои табиат, оҳангҳои мусиқӣ ва ғ. барои рушди идроки эстетикии муҳассилин аҳаммияти махсус доранд. Дар ин бобат имкониятҳои инкишофёбандаи намудҳои гуногуни санъатро низ дар хотир доштан низ лозим аст. Ба воситаи санъатҳои рассомӣ, ҳайкалтарошӣ ва архитектура дар бачагон ҳиссиёти фарқ карда тавонистани муносибати баробарӣ, мазмунӣ, рангу бор ташаккул дода мешаванд. Ин намуди санъатҳо тасаввуроти васеъро дар онҳо ба вуҷуд меоваранд.

Таҳқиқоти мо дақиқ намуд, ки санъати мусиқӣ ҳис карда тавонистани ритм ва таровати овозҳоро тақозо мекунад. Чунки мусиқифаҳмӣ назари кӯдаконро ба ҳаёт дигар месозад; олами маънавии онҳоро ғанӣ мегардонад; онҳоро хушахлоқ менамояд. Маҳз, дар ин раванд ягонагии равандҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ ва ахлоқии онҳо аён мегардад.

Бахусус, таҳқиқоте, ки мо дар коллеҷҳои техникии вилояти Суғд гузаронидем, нишон медиҳанд, ки омӯзгорон бо истифода аз фанҳои ҷомеашиносиву гуманитарӣ, махсусан, фарҳангшиносӣ дар раванди дарс кӯшиш менамоянд, ки донишҷӯёнро бо олами бойни фарҳанги бадеӣ шинос намоянд, онҳоро ба раванди аз худ намудани асарҳои санъат ҷалб созанд ва ба хулку атвори онҳо таъсири ғоявӣ ва эстетикӣ расонанд.

Дар раванди дарсҳо донишҷӯён зери роҳбарии устодонашон кӯшиш менамоянд, ки тавассути олами мусиқӣ шуур, эҳсосоти эстетикӣшонро

рушд намоянд. Ба ин восита онҳо на танҳо вазифаҳои тарбияи эстетикӣ, балки маънавию ахлоқиро низ ҳал менамоянд.

Лозим аст, ки донишҷӯён шаклҳои бадеии асарҳои санъатро фаҳмида, аз идеяву муносибатҳо ва характерҳои дар онҳо тасвирёфта ба ҳаяҷон оянд. Барои расидан ба ин мақсад суҳанҳои образноки омӯзгор ва корманди соҳаи фарҳанг (агар коллеч бо муассисаҳои фарҳанг робита дошта бошад) дар бораи қувваи ахлоқиву эстетикии санъат ба шахсият кӯмак мерасонад.

Новобаста аз он, ки коллечҳои техникӣ мутахассисони махсуси санъатро тайёр намеkunанд, онҳо бояд дар давраи донишҷӯӣ дар ташаккули қобилияти эҷодӣ-бадеии донишҷӯён бо истифода аз усулҳои махсус саҳм гирифта, инсон аз ҷиҳати эстетикӣ бомаърифатро омода созанд. Пеш аз ҳама, бо роҳи мушоҳида, санҷиши сомеа ва идроки бинӯй нишонаҳои қобилияти табиӣ ва рағбати онҳоро муайян намуда, баъдан фаъолияти эҷодиро инкишоф додан аст.

Маълум аст, ки ба воситаи машқуниҳои доимӣ дар маҳфилҳои ҳаваскорони санъати коллеч комёбиҳои пештараи донишҷӯён мустаҳкам карда шуда, вобаста ба ин барои маҳорату малакаҳои нав ба нав соҳиб шудан намудҳои фаъолият низ ба тадриҷ мураккаб карда мешаванд. Барои ин ҳамеша дар хотир доштан лозим аст, ки машғулиятҳои мусикӣ, хореографӣ ва расмкашӣ танҳо дар сурати ба хушнудӣ овардани донишҷӯро аз ҷиҳати эстетикиву ахлоқӣ бой месозанд. Инчунин, ба эҷодиёти бадеии донишҷӯён баҳои дуруст додан, онҳоро ҳавасманд намудан ҳам боиси пешрафти қобилияту истеъдодҳои онҳо мегардад. Ҳамчунин, дар асоси омӯзиши маводи назариявӣ роҳҳои асосии ташаккули фарҳанги эстетикии наврасону ҷавононро дар доираи чунин масъалаҳо хулоса кардан мумкин аст: бой намудани ҷиҳати ҳиссӣ-эстетикӣ, корҳои бадеӣ-иттилоотӣ, дар доираи зебоӣ пурҷӯш намудани фаъолияти эҷодӣ ва ғ. Омӯзгор ва корманди фарҳанг бояд ба ҷиҳати зебоипарастӣ бештар диққат диҳад, ба ҳодисаҳои омӯхташаванда аз нуқтаи назари эстетикӣ баҳо диҳад.

Гуфтан ҷоиз аст, ки тарафи зебои воқеиятро аз худ кардани ҷавонон ҳам дар раванди таҳсилот ва ҳам дар дарс, ҳам дар раванди ба ҷаъолияти фарҳангӣ, дар доираи ҷорабиниҳо ва машқҳо, дар машғулиятҳои маҳфилҳои фарҳангӣ ба вуҷуд меояд. Дар ин бобат ҷаъолият ҳамон вақт мазмуни эстетикӣ мегирад, ки, агар он характери эҷодӣ пайдо кунад инчунин барои ҷавонон муҳити муассири коллективона ҳукмрон бошад. Шаклҳои пасив, догматикӣ, бепроблемавӣ ва якрангии усулҳои таълим ва фароғатгузарониҳои бемаънӣ шавқи маърифатӣ ва эстетикӣ ҷавонону наврасонро паст намуда, ба ҷаъолияти эстетикӣ ҷалбшавии онҳоро суст мегардонанд.

Хусусан, дар воҳӯрӣ бо кормандони соҳаи фарҳанг Пешвои миллат, Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон мақомоти дахлдори соҳаи маорифу фарҳангро зеро назари танқид гирифта, зикр намуданд, ки «роҳбарони муассисаҳои илмиву тадқиқотии соҳа омилҳо ва сабабҳои паст будани сатҳи дониши хонандагону донишҷӯёнро пурра таҳқиқ накарда, андешидани тадбирҳоро дар хусуси тағйир додани ин раванд аз мадди назар дур кардаанд» [6,23]. Дар ин суҳанронии хеш Пешвои миллат масъалаҳои рушди ҷаъолияти эстетикӣро махсусан зикр карда, ба роҳбарони ташкилоту идораҳои фарҳанг вазифаҳои мушаххас доданд. Доир ба масъалаҳои ташаккули худшиносии миллӣ ва нигоҳ доштани фарҳанги асили миллии халқи тоҷик ва тарғиби он дар байни дигар кишварҳо низ таъкидҳои ҷиддӣ ҳам баррасӣ шуда буданд. Аз вазифаҳои баён намудани Пешвои муаззами миллат чунин хулоса кардан мумкин аст:

-дар қорҳои тарбиявӣ, махсусан тарбияи фарҳанги зебоипарастӣ дар амалия камбудии ҷиддӣ ҷой доранд;

-тарғиби арзишҳои эстетикӣ дар байни аҳоли, бахусус ҷавонон ба таври бояду шояд роҳандозӣ нашудааст;

-бояд ҳамаи ниҳодҳои тарбиявӣ рӯ ба тарбияи эстетикӣ оварда, истифодаи арзишҳои миллии эстетикӣ баҳри ташаккули худшиносии миллӣ истифода бурда шаванд;

-ба рушди эҷодӣ насли наврас, инкишоф қобилияту истеъдоди онҳо таваҷҷуҳи ҷиддӣ дода шавад.

Аз ин рӯ, ба масъалаҳои тарбияи насли наврас бегазанд интиқол додани арзишҳои эстетикӣ, тарбияи насли наврас ва ҷавонон тавассути фаъолияти педагогӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ҳифзи ёдгориҳои таърихӣ, кори муассисаҳои маорифу фарҳанг, махсусан, дар мавзӯҳои деҳот бояд диққати ҷиддӣ дод. Бесабаб ҳам нест, ки Сардори давлат ба рушди фарҳангу зебоипарастӣ аҳаммияти калон дода, аз намояндагони худ дар ноҳияҳо талаб мекунад, ки барои рушду нумӯи фарҳанг беҳтар шудани шароити кору зиндагии кормандони соҳа маблағҳо дарёбанд; ҳунармандонро ҳавасманд гардонанд; ба ғасби муассисаҳои фарҳангӣ ва таҳсилоти иловагӣ аз ҷониби дигар ташкилотҳо роҳ надиханд. Зеро фарҳанг яке аз рӯкҳои асосии ҷомеа ва ҷавҳари ҳастии миллат буда, дар ташаккули шахсияти комил, тарбияи эстетикӣ он нақши муассир дорад.

Дар заминаи сиёсати имрӯзаи фарҳангу маорифи давлати Тоҷикистон чунин вазифаҳо ва роҳҳои амалӣ сохтани онро муайян кардан мумкин аст:

- соҳаи таҳсилот, фарҳанг ва санъати пурғановати мо эҳё ва рушду нумӯи намояд;

-заминаи моддию техникий муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг миёнаи умумӣ, иловагӣ ва фарҳанг мустақкам гардида, нақши онҳо дар тарбияи маънавии шахрвандон ва рушди фарҳанги эстетикӣ онҳо баланд бардошта шавад;

- дар ҷумҳурӣ бояд системаи муайяни такмилёфтаи ташаккули фарҳанги эстетикӣ ба низом дароварда шуда, он мунтазам такмил дода шавад;

- ҳамаи ниҳодҳои ҷомеа, аз он ҷумла, хонавода ва муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг ба кори самараноки тарбиявӣ-эстетикӣ ҷалб карда шаванд.

Ташаккули фарҳанги эстетикӣ кӯдак хонавода хеле нақши муҳимро мебозад: асоси маърифати эстетикӣ инсон аз оила мегирад. Тарбияи эстетикӣ оила вазифаи умумичамъиятӣ, давлатӣ буда, ба ин қор ҳам давлат, ҳам аҳли ҷомеа, ҳам хонавода ва ҳам муассисаҳои фарҳанг манфиатдоранд.

Мактаб, ҳамчун муассисаи давлатӣ, дар тарбияи ҳаматарафаи насли наврас нақши асосӣ ва марказиро мебозад ва дар деҳот ягона даргоҳи маърифати эстетикӣ ба шумор меравад. Вай дар асоси осори ниёгон ва фарҳанги миллӣ шогирдонро тарбия намуда, бо донишҳои эстетикӣ, ки қонунҳои зебоӣ, табиат, ҷамъият ва тафаккури инсонро инъикос менамоянд, мусаллаҳ гардонида, маърифати эстетикӣ рушд медиҳад. Вазифаи тарбиявӣ-эстетикӣ мактаб дар самти тарбияи эстетикӣ, ба ташаккули маърифати эстетикӣ ва ҷалбнамоӣ ба ҷаҳолияти эстетикӣ мактаббачагон муносибати маҷмӯӣ ва системанок намудан аст.

Дар ҳар як дарс омӯзгороо зарур аст, ки алоқамандии маводи таълимиро бо масъалаҳои тарбиявӣ-эстетикӣ таъмин намояд. Махсус, кабинетҳои эстетикӣ дошта бошад. Бо барномаҳои таълимӣ аз фанни мусиқӣ ва дигар фанҳои самти эстетикӣ, китобҳои дарсӣ, нишондодҳои методӣ, бо кабинетҳои зебоипарастӣ, лабораторияҳо, асбобҳои аёнӣ ва воситаҳои техникӣ ҳозиразамонаи таълим, таъмин бошад, ба танҳои ин вазифаҳо иҷро карда наметавонад.

Қори мактаб на танҳо қори омӯзгорон, ҳамзамон, қори мақомотҳои маориф, волидайн, муассисаҳои фарҳанг ва ҳатто қори тамоми мақомоти иҷроия маҳаллӣ ва аҳли ҷомеа мебошад.

Ҷамоҳанг сохтани қувваҳои мактаб, оила ва аҳли ҷомеа, муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ дар тарбияи насли навраси аз ҷиҳати фарҳанги эстетикӣ ташаккулёфта, яке аз вазифаҳои муҳим ва зарурӣ дар шароити имрӯза мебошад. Зеро одами ҳамарафа зеборо оила, мактаб ва муҳити иҷтимоӣ дар ҳамкорӣ зиҷ тарбия менамоянд.

Оила, ҳамчун коллективи нахустини тарбиявӣ-эстетикӣ, бо хусусиятҳои махсуси худ – маърифати эстетикӣ, зебогии мактаб, ороиши бадеии он, даргоҳи зебоипарастии буданаш фарқ мекунад. Дар натиҷаи алоқамандии ҳаёти оилавӣ ва ҷамъиятии насли наврас, робитаи он бо мактаб навраси аз ҷиҳати эстетикӣ босавод ва ба ҷомеа имруза зарур ба камол расонида мешавад.

Воситаҳои дигари тарбияи эстетикӣ ва ташаккули он муассисаҳои фарҳангию фароғатӣ, кинотеатрҳо, театрҳо барои кӯдакон ва наврасон (ин гуна муассисаҳо дар кишвари мо хуб фаъолият доранд), радиову, телевизион, матбуоти даврагӣ, воситаҳои ҳозиразамонаи таъсиррасонии иттилоотӣ-маърифатӣ ва бадеӣ, боғҳои фарҳангию фароғатӣ, гулгашҳо, марказҳои эстетикӣ, фарҳангию фароғатии ҷавонон ва ғайра мебошанд, ки ба шуур ва ҳиссиёти ҷавонон бетаъсир буда наметавонанд. Инфрасохтори тавсифшуда ҷиҳати таҳияи нишондиҳанда ва меъёрҳои баҳодихӣ ба фаъолияти эстетикӣ нақши хеле муҳим мебозанд.

Тарбияи насли наврас – насли ояндасоз, эҷодкор ва бунёдгар, фаъол, худшинос ва ватандӯст, башардӯст ба арзишҳои эстетикӣ, ба ҳалқи худ садоқатманд ва тарбияи шахси комил, аз ҷиҳати эстетикӣ инкишофёфта вазифаи асосии мактаб, оила, аҳли ҷомеа ва муассисаҳои фарҳанг мебошад. Ин нуқтаи муҳим дар қонуни ҚТ “Дар бораи масъулият дар тарбияи кӯдак” дақиқ зикр карда шуда, фаъолияти ҳамаи ниҳодҳои ҷомеаро ба ҳалли вазифаҳои тарбиявӣ-эстетикӣ равона карда истодааст.

Албатта, татбиқи самараноки тарбияи эстетикӣ ва иҷрои вазифаҳои он беҳтар намудани сатҳи сифати таълиму тарбияро талаб менамоянд. Тарбия, ҳамчун муҳити ҷамъиятӣ, бисёр масъалаҳои муҳими эстетикиро дар бар мегирад, ки ташаккули фарҳанги зебоипарастии кӯдакон, наврасон ва ҷавонон дар ин раванд ҷойгоҳи махсусро дорост.

Муҳити имрӯзаи ҷумҳурии мо ҷиҳати ҳалли вазифаҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ имкониятҳои хеле фаровон дорад. Аммо ташвишовар он аст, ки дар баъзе муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбии ҷумҳурӣ фанни эстетикаро чун предмети нақшавӣ ва ё факултативӣ ворид нанамудаанд, ё дар ҳаҷми зарурӣ омӯхта намешавад, онро омӯзгорони ғайри ихтисос дарс медиҳанд. Ин амал ва мушоҳидаҳо дар рафти таҳқиқот, баҳусус, дар коллеҷҳои самти фаъолиятшон техникӣ моро ба ҳулосае овард, ки дар ин муассисаҳои таълимӣ сатҳу сифати дониш, азҳудкунии таносуби фанҳои дақиқ ва гуманитарӣ (махсусан, силсилаи фанҳои эстетикӣ) чандон баланд нест. Ҳаминро низ бояд зикр кард, ки вазъи корҳои беруназаудиторӣ, фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти иловагии кӯдакон ва наврасон низ талаботҳои маънавию эстетикӣ тарбиятгирандагонро ба таври бояду шояд қонеъ намегардонанд, ки боиси ҷалби теъдоди камшумори онҳо гаштааст. Ин ҳама, воқеан ҳам, дар оянда заминаи мусоидро барои эҳёи заминаҳои эстетикӣ ҳаёти маънавӣ, боло бардоштани завқи эстетикӣ онҳо таъмин карда наметавонад. Ногуфта намонад, ки масъалаҳои назария ва амалияи ҳамкориҳои мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ, фарҳанг, хонавода ва аҳли ҷомеа дар тарбияи ҷавонон аз ҷониби олимони соҳаи педагогика ва фарҳангшиносӣ мавриди омӯзиши қарор гирифтаанд. Аммо ин принсипи муҳим дар қори амалии тарбиявӣ-эстетикӣ пурра амалӣ карда намешавад. Яъне дар низоми тарбияи эстетикӣ қавӣ набудани ҳамгироии ниҳодҳо, аниқу равшан набудани мақсаду ҳадафҳои муассисаҳои таълимиву фарҳангӣ дар низоми тарбияи эстетикӣ ва ҷи ҷойгоҳе доштани ҳар яке аз онҳо дар ин низом ва қадом модел (барномаҳое) иртибот доранд, ки он ҳама барои Тоҷикистон заруранд.

Бинобар ин, вазифаи имрӯзаи ниҳодҳои иҷтимоӣ-педагогии ҷомеа таъмин намудани ҳамкориҳои функционалии институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ баҳри самаранок ташкил қардан ва босифат гардонидани ташаккули фарҳанги зебоипарастии ҷавонон мебошад. Онҳо бояд

нақшаҳое таҳия намоянд, ки дар он чойгоҳи ҳар як муассисаи таълимӣ ва фарҳанг аниқ ва дақиқ муайян карда шавад.

Алоқамандии ниҳодҳои ҷомеа бояд дар асоси робитаи функционалӣ, ёрирасонӣ ба якдигар, ҳамкорӣ, дастгирии ҳамдигар ба амал бароварда шуда, вазифаҳои тарбияи эстетикиро иҷро кунанд.

Оила, ҳамчун коллективи нахустини тарбиявӣ-эстетикӣ, бо хусусиятҳои махсуси худ – маърифати эстетикӣ, зебогии мактаб, ороиши бадеии он, даргоҳи зебоипарастии буданаш фарқ мекунад. Дар натиҷаи алоқамандии ҳаёти оилавӣ ва ҷамъиятии насли наврас, робитаи он бо мактаб навраси аз ҷиҳати эстетикӣ босавод ва ба ҷомеа имруза зарур ба камол расонида мешавад.

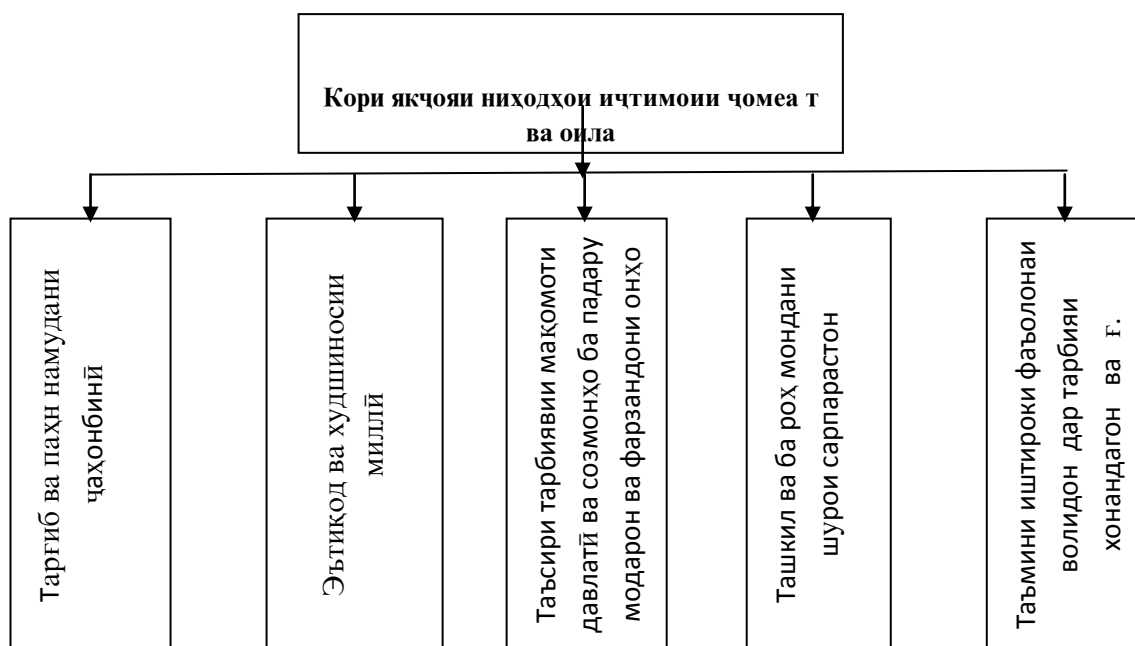
Бо мурури инкишофи ҷамъиятӣ ва тағйирёбии муносибатҳои иқтисодӣ иҷтимоӣ ва фарҳангӣ оила ҳам тағйиру инкишоф меёбад.

Муносибатҳои ҷамъиятӣ бо ҳар гуна роҳу воситаҳо ба тарбияи оилавӣ, аз ҷумла эстетикӣ он таъсир мерасонад. Чунки оила аз таъсири ҷамъиятӣ, аз таъсири муҳити фарҳангиву эстетикӣ дар канор истода наметавонад. Бинобар ин, оила низ як ҷузъи таркибии низоми тарбияи эстетикӣ насли наврас буда, бо дигар ниҳодҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ вазифаҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастии ҷавононро ҳадафи худ бояд гузорад.

Ба ҷуз ин, дар сатҳи зарурӣ коркард нашудани методикаи ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин, таъмин карда натавонистани ҳамроҳсозии нерӯҳои ниҳодҳои муҳталифи давлатӣ, ҷамъиятӣ ва технологияҳои муосир дар кори тарғиби арзишҳои бадеӣ ва ҷалбнамоии насли наврас ба эҷодиёти иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва боз дигар омилҳои садди роҳи мукамалгардонии корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ гардидааст. Аз ин лиҳоз, зарур ба таъкид аст, ки ҳалли ин ҳама вазифаҳо ҷиҳати боло бардоштани маърифати эстетикӣ, шавқмандгардонии фаъолияти эстетикӣ, истифодаи анъанаҳои бадеии халқ, ҷалби донишҷӯён ба фаъолияти бадеӣ-эҷодӣ, ба таъмини нерӯ ва рушди қобилиятҳои эҷодии ҷавонон ва аҳоли мусоидати фаъол менамоянд.

Дар ин кор банақшагирии тарбияи эстетикӣ, масъалаҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ нақш ва чойгоҳи махсусро ишғол менамояд. Аз

ин лиҳоз, масъалан, ҳамкориҳои ниҳодҳои ҷамъиятӣ ва оиларо метавон дар нақшаи зерин пешниҳод намуд:

Аз ин рӯ, нақши оила низ баробари муассисаҳои таълимӣ ва дигар ниҳодҳои ҷомеа дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ хонаводаву кӯдак хеле бузург аст.

Ба воситаи фарҳанги эстетикӣ мардум ва умуман, наслҳоро дар руҳияи суннатҳои бадеии гузаштагон тарбия намудан, дилбастагии бепоёнро нисбат ба арзишҳои бадеии ниёгон ташаккул додан, ки афзалият ва аҳаммияти худро то имрӯз нигоҳ доштааст, дар роҳи тарбияи эстетикӣ хизмати бебаҳо карда метавонад. Ба хусус, мутафаккирони пешини мо низ ба масъалаҳои фарҳанг, таҳсилот ва тарбия, аз он ҷумла, ба тарбияи эстетикӣ дар асарҳои худ фикру андешаҳои муҳимро дарҷ намуданд, ки дар байни онҳо ақидаҳои олими бузурги тоҷик Абуалӣ ибни Сино ба ҷои диққат мебошанд. Ақидаҳои эшон доир ба таъмин намудани рафтори тафриқавӣ, ки имрӯз дар педагогикаи муосир хеле маъмул аст, дар ҷодаи тарбияи эстетикӣ аҳаммияти калон доранд. Зарурати ин принсипи тарбияро таъкид карда, мутафаккири бузург қайд карда буд, ки «Бояд ба ҳар кас муносиби завқу истеъдодаш санъат омӯخت, вагарна таълиму тарбия натиҷаи номатлуб медиҳад» [88]. Илова ба ин, ӯ таълими гурӯҳи (дарси синфи) - ро ташвиқ

мекард, ки ин нукта дар Аврупои Фарбӣ танҳо 700 сол баъд арзи вучуд кардааст [88].

Ин нуктаҳои зикргардида бори дигар исбот менамоянд, ки ба назар гирифтани хусусиятҳои фардӣ, милли, этникӣ ва маҳаллӣ дар кори тарбиявӣ-эстетикӣ хеле муҳиманд. Зеро, гарчанде ки ҳама истедоди комил надоранд ва ҳунарманд шуда наметавонанд, аммо дарки зебоифаҳмӣ, баҳо дода тавонистан ба асарҳои эҷодӣ ва санъат бояд хоси ҳамагон бошад.

Инчунин, дар ҳалли илмии масъалаҳои тарбияи оилавӣ ва алоқаи мактабу аҳли ҷомеа нақши педагогҳои барҷаста Н.К. Крупская ва А.С. Макаренко низ бағоят калон аст.

А.С. Макаренко хушдор додааст, ки «аввалин таҳкурсии ҳиссиёт, фикр, ҳуқ ва шуури бача дар оила гузошта ва дар он ташаккул дода мешавад. Кӯдакро ҳама чиз: одамон, ашӯҳо, ҳодисаҳо, пеш аз ҳама, одамон тарбия мекунанд. Агар одам бад тарбия ёфта бошад, пас, ба ин, пеш аз ҳама мураббӣ гунаҳкор мебошад. Дар тарбияи насли наврас нақши аввалиндарачаро мактаб бозад ҳам, аввалин таҷрибаи ҳастиро ба кӯдак маҳз оила медиҳад, маҳз дар оила ҳислат ва симои маънавии ӯ ташаккул меёбад» [155,216-218].

«Тарбияи бачагон, - менависад А.С. Макаренко, - соҳаи муҳимми зиндагии мост. Бачагони мо шаҳрвандони ояндаи мамлакати мо ва шаҳрвандони ҷаҳон мебошанд. Онҳо таърихро эҷод хоҳанд кард. Бачагони мо падар ва модарони оянда мебошанд, онҳо ҳам бачагони худро тарбия хоҳанд кард. Бачагони мо бояд ҳамчун шаҳрвандони хуб, падар ва модарони хуб ба камол расанд. Вале бо ин ҳам тамои намешавад, бачагони мо умеди айёми пириӣ моанд. Тарбияи дуруст пириӣ хушбахтонаи мост, тарбияи бад ғаму ғуссаи ояндаи мо, ашқҳои дидаи мост, дар назди дигар одамон, дар назди тамои мамлакат гуноҳи мост» [155,216-218].

Баъди қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи масъулият барои таълиму тарбияи кӯдак” оид ба масъалаҳои ҳамгироии мактаб, оила ва

чомеа дар тарбияи насли наврас таваччуҳи махсус зоҳир шуда истодааст. Бисёрии коршиносон нуктаҳои назари хешро ҷиҳати ҳамкорӣ ибраз намуда, зарурияти ҳамгирии кори иҷтимоии касбии муассисаҳои таълимиро бо оила, бахусус, дар шароите, ки оила ҳамчун субъекти фаъоли ин ҷараён дар муҳити иҷтимоӣ амал мекунад, бобати кӯшиши тавсиф ва ба низом даровардани онро, масъалагузорӣ карда бошанд ҳам, вале пурра таҳқиқ накардаанд. Дар таҳқиқотҳо зиёда парокандагии масъалагузорӣ, набудани нуктаи назари маҷмӯӣ ва механизмҳои ҳамкориҳои муассисаҳои таҳсилоти ва фарҳанг дар тарбияи эстетикӣ ҳис карда мешавад. Масъалаи мазкур дар як қатор кишварҳо, аз ҷумла, Федератсияи Россия, ИМА, Олмон дар ин самти корҳои фаъоли таҷрибавӣ-озмоишӣ роҳандозӣ шудааст, аммо дар ҷумҳурии мо то ҳоло дар ин ҷода имкониятҳо маҳдуд буда, маводи назариявӣ ва таҷрибавӣ кам ҷамъ шудааст. Аз ин рӯ, зарурати масъалаи дар қадом пойдевор ва бо қадом роҳ ба даст овардани самаранокии имконияти худинкишофёбии шахсият ва иқтисоди муҳити иҷтимоии муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг номаълум мемонад.

Муҳим он аст, ки хонавода дар ҳамкорӣ бо дигар ниҳодҳои чомеа дар кори тарбиявӣ - эстетикӣ муҳим солимӣ, зебӣ ва нафосатро ба вуҷуд оварда тавонад, аъзоёни худро аз арзишҳои зебоипарастӣ бархурдор кунад ва анъанаҳои бадеии оиларо ҳифз ва ғанӣ гардонад. Дар ҳамкорӣ бо муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг вазифаҳои тарбияи эстетикиро иҷро намояд.

Лозим ба таъкид аст, ки саҳми падару модар дар таъсири тарбиявӣ - эстетикӣ номаҳдуд буда, обрӯю эътибор ва муносибати падару модар ба арзишҳои эстетикӣ ва фаъолияти эстетикӣ дар ба воя расонидани фарзанд ҷойгоҳи ниҳоят муҳимро ишғол менамояд.

Барои ҳамин ҳам, сиёсати имрӯзаи фарҳангии давлати мо ба он нигаронда шудааст, ки фарҳанг ва таҳсилоти пурғановати мо эҳё ва рушду нумӯъ ёфта, заминаи моддию техникаи муассисаҳои фарҳанг ва маориф мустаҳкам шуда, нақши онҳо дар тарбияи маънавияи эстетикӣ

шаҳрвандон, махсусан, насли наврас ва рушди фарҳанги эстетикӣ онҳо баланд бардошта шавад. Барои таҳқиқи ин масъала заруряти ошкор сохтани омилҳо ва хусусиятҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар низоми таҳсилот ва фарҳанг ба миён омадааст. Яъне, муайян намудани махсусиятҳои тарбияи эстетикӣ дар шароити ҳамкориҳои мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ бо хонавода ва муассисаҳои фарҳанг пеш омадааст.

Инчунин, таҳқиқоти мо нишон дод, ки дар баробари муваффақиятҳо дар қори ба арзишҳои эстетикӣ ҷалб намудани ҷавонон, махсусан, донишҷӯён масъалаҳои ҳалталаб ва мушкилот кам нестанд. Чунончи, яке аз камбудихое, ки имрӯз боиси ташвиш ва нигаронӣ аст, ин суғ будани неруи ва таъсиси марказҳои эстетикӣ муосирии муассисаҳои низоми маориф ва фарҳанг дар тарбияи эстетикӣ дар шаҳру ноҳияҳо аст. Хусусан, норасоӣ ва коста будани заминаи моддӣ, аз қабилӣ набудани синфҳои мусиқӣ дар мактаб, нақлиёти соҳавӣ, соҳҳои замонавӣ мусиқӣ, таҷҳизотҳои муосири телекоммуникатсионӣ, аттракционҳои ҳозиразамон дар аксарияти боғҳои фарҳангӣ-фароғатӣ шаҳру навоҳии ҷумҳурӣ ба қори омӯзгорон ва қормандони соҳаи фарҳанг таъсири манфӣ мерасонанд.

Яке аз камбудихои ҷиддие ки дар фаъолияти муассисаҳои маорифу фарҳанг ба назар мерасанд, ба нарасидани қадрҳои зарурии соҳавӣ иртибот дорад. Ба сабаби қам будани маоши қормандони соҳавӣ аксари мутахассисон дар солҳои охир чунин муассисаҳо тарк намудаанд ва қои онҳо шаҳсоне иваз намуданд, ки маълумоти соҳавӣ надоранд. Дар ноҳия ва шаҳрҳои, ки мавриди омӯзиш ва таҳқиқи мо қарор гирифтаанд, махсусан қам шудани ҳайати қормандони фарҳанг, ташкилотчиёни қорҳои берунамактабӣ аз ҳисоби қанону духтарон ба қашм мерасанд.

Замоне, ки дар муассисаҳои фарҳанг ва маориф, марказҳои тарбияи эстетикӣ ноҳияҳо бе маълумоти қасбӣ ва бо маълумоти таҳсилоти миёнаи умумӣ қор меқунанд, пас қӣ гуна баланд бардоштани сатҳи маънавиёт ва фарҳангу маърифат ноил шуда метавонем. Яъне қормандони соҳа дар ин суғат худашон барои боло бурдани сатҳи

маърифатию фарҳангӣ ниёз доранд. Барои баррасии ин масъалаи муҳим, ҷалби сармоядорони хориҷӣ ва имкониятҳои дохилӣ зарур аст.

Аз ин рӯ, мактабҳои мусиқӣ ва санъате, ки дар шаҳру навоҳии ҷумҳурӣ фаъолият доранд, барои баланд бардоштани самараноки ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ махсуб меёбанд, ба талаботи имрӯза пурра ҷавобгӯ нестанд. Ин гуна ҳолатро ба коллечҳои соҳавии шаҳру ноҳияҳо, ки воқеан ҳам, барои ба воя расонидани кадрҳои соҳаи фарҳанг ва санъат, ки дар онҳо омӯзгорони соҳаи мусиқӣ нақши муҳим доранд, низ қайд кардан ба маврид аст.

Дар мактабҳои мусиқӣ, бадеӣ ва санъат шумораи муттаҳасисони асили соҳаи фарҳанг ва баҳусус, мусиқӣ хеле кам аст. Ба ҷуз ин, дар ин муассисаҳо аз хориҷи ҷумҳурӣ дар 25 соли охир ягон гуна асбобҳои мусиқӣ ворид нашуданд. Ҳол он ки рӯз аз рӯз шумораи муассисаҳои таълимии соҳавӣ зиёд гардида истодаанд. Дар давраи иттиҳоди шуравӣ дар мағозаҳо асбобҳои мусиқӣ аз қабилӣ фортепиано, роял, аккордион, баян, кларнет, труба ва туба барои фурӯш мавҷуд буд. Имрӯз онҳоро мо дар ягон мағоза пайдо карда наметавонем. Вале солҳои пешин бо воситаи маблағҳои муттамарказонидашуда ин мактабҳо ҳар сол бо асбобҳои мусиқӣ таъмин мешуданд.

Чунон, ки маълум аст, самти дигари тарбияи эстетикӣ ҷавонон, рушд ёфтани эҷодиёти бадеии онҳо мебошад. Ҳамчунин, маълум аст, ки бо дастгирии бевоситаи Ҷаноби Олӣ, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон “Солҳои 2019-2021-соли рушди деҳот, ҳунарҳои мардумӣ ва сайёҳӣ” эълон карда шудааст. Инчунин фестивал-озмуни ҷумҳуриявии эҷодиёти бадеи халқ «Андалеб» – дар ду сол як маротиба баргузор мегардад. Ин имкон медиҳад, ки шуъбаҳои фарҳанг ва маорифи мақомоти иҷроия маҳаллии ҳукуматҳои шаҳриву навоҳӣ барои ҷоннок кардани фаъолияти муассисаҳои фарҳангу маориф, ҷалби ҷавонон ба арзишҳои эстетикӣ, инкишофи фаъолияти эҷодии онҳо чораҳои зарурӣ андешанд.

Аммо маълум аст, ки маҳфили хушҳолону ҳозирҷавобон байни донишқадаву донишгоҳҳо ташкил ва баргузор гашта истодааст, ки

хунари истеъдоди ҷавононро ошкор ва эҳё менамояд. Ва муҳим он аст, ки вазъи соҳаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва фазои маънавии кишвар беҳтар гардида истодааст. Ба ҷуз ин, барои мактабҳои мусиқӣ озмуни созҳои миллӣ, овозхонони жанри эстрадӣ, анъанавӣ доир намудан ва ба ин васила ҳамкориҳоро бо ҳукуматҳои маҳаллӣ бештару беҳтар гардондан таъсири фарҳанги эстетикиро ба ҷомеа меафзояд.

Дар тарбияи зебоипарастии насли наврас китобу китобхона, махсусан, китобхонаҳои оммавӣ мавқеи хоса доранд. Бо мақсади сазовор истиқбол намудани ҷашнҳои 30-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, фестивал-озмуни ҷумҳуриявии «Фурӯғи субҳи доноӣ китоб аст», ки бо ташаббуси Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон ташкил ва баргузор шуд, бори дигар исбот кард, ки мардуми тоҷик, махсусан, ҷавонон, китобхону китобдӯст мебошанд. Аз ин рӯ, бояд имрӯз китобҳои чоп шаванд, ки ба талаботи меъёрҳои байналмиллалӣ ҷавобгӯ бошанд. Муттасифона, имрӯз баъзе китобҳои чоп мешаванд, ки ба оддитарин меъёрҳои ноширӣ ҷавобгӯй нестанд.

Озмунҳои фарҳангии ҷумҳуриявии “Илм – фурӯғи маърифат”, “Тоҷикистон – ватани азизи ман!”, ки ҳамасола баргузор мегарданд, низ дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ ҷавонон нақши муассир мегузоранд.

Тарбияи эстетикӣ тавассути фаъолияти фарҳангӣ фароғатӣ, муассисаҳои таҳсилотӣ ва оила, бо робитаи ихтиёрии одамон, ба ташаббуси шахсӣ дар соатҳои аз кор ҳоли ва истироҳат, ба ҳавасмандии, муносибати байниқадгарӣ ва эҷодиёт доштаи одамон рушду нумӯъ меёбад.

Биробар ҳамин, вазифаи муҳимми ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ аз он иборат аст, ки дар симои маънавию ахлоқӣ, соҳаи маишӣ, фарҳанги ҷисмонӣ ҷавонон бояд нишонаҳои зебоӣ такмил дода шаванд.

Вазифаи муҳимми дигари тарбияи эстетикӣ дар насли наврас қобилиятҳои бадеиву эҷодӣ, кӯшиши ба ҳаёти гирду атроф зебоӣ даровардан, меҳнати хуб ва хулқу адаби намунавӣ тарбия кардан аст.

Дар боби аввал зикр кардем, ки дар таҳқиқоти худ мо раванди инноватсиониро ба роҳбарӣ гирифта, дар асоси он концепсияи ҳамкориҳои мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангро таъсис дода, аз озмоиш гузаронида амалӣ ҳам намудем. Дар ин раванд мо аз анъанаҳои миллӣ пурра истифода бурдем. Ин гуна раванд муносибати нав дар ташкили тарбияи эстетикӣ роҳандозӣ гардида, он ҳамаи чараёнҳои тарбияи эстетикӣ таҳсилот ва фарҳангро ба ин унсурҳои муҳимми тарбия (тарбияи эстетикӣ) равона месозад.

Дар боби дувуми рисола мо шартҳои педагогии ҳамкориҳои мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангро дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ (зебоипарастӣ)-и донишҷӯён ошкор карда, онро яке аз роҳҳои мукамалгардонии ин унсурҳои тарбия қарор бидиҳем. Ҳамчунин, таҷдиди низоми маориф ва фарҳанги ҷумҳуриро, ки ба ҳалли масъалаҳои маънавию ахлоқӣ ва эстетикӣ насли наврас мусоидат менамоянд, мавриди омӯзиш ва таҳқиқ қарор диҳем.

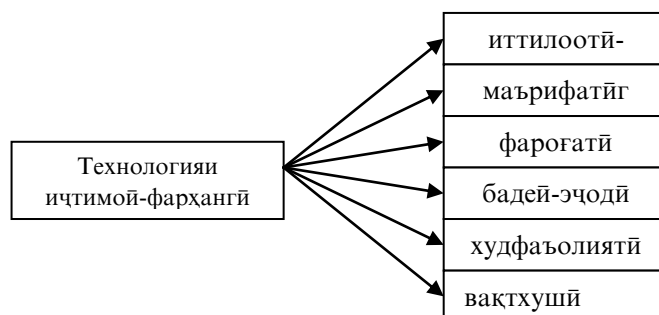
Дар таҳқиқоти худ, мо ба таҳияи барномаи педагогии ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯёни коллеҷҳои техникӣ таваҷҷуҳи бештар дода, онро дар заминаи ҳамкориҳои мутақобилаи коллеҷҳо бо муассисаҳои фарҳангии минтақаи шаҳрҳои хурд : хонаҳо ва қасрҳои фарҳанг, студияҳои эҷодиёт ва марказҳои фарҳангӣ, клубу майдончаҳои варзишӣ дар ҷойҳои истиқоматӣ ва хобгоҳҳо, марказҳои фарҳангӣ фароғатӣ, осорхонаҳо ва мавзеҳои таърихиву фарҳангӣ, намоишгоҳҳо, толорҳои намоишӣ, китобхонаҳо, боғҳои фарҳангӣ фароғатӣ, толорҳои концертӣ, театрҳо, кинотеатрҳо, мактабҳои санъат ва мактабҳои мусиқӣ ва ғ. таҳия намудем. Барнома ва ё модели пешниҳодшуда имкон медиҳад, ки муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ чихати қонеъ гардонидани талаботи гуногуни донишҷӯён ва ҷалби онҳо ба фаъолияти бадеӣ-эстетикӣ имкониятҳои мусоид фароҳам оварда, қобилиятҳо ва нерӯи эҷодии нуҳуфтаи онҳоро инкишоф диҳанд.

Модели ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар заминаи принципҳои зерин коркард карда шудааст: принципи гузариш аз раванди азхудкунии

арзишҳои эстетикӣ, эҳтироми фарҳанги миллии халқ ва эътирофи арзишҳои умумибашарӣ; принсипи ҷалби донишҷӯён ба анъанаҳои фарҳангӣ-этникии ватанӣ дар асоси намудҳои гуногуни санъати миллии халқи тоҷик, махсусан, ҳунарҳои мардумии минтақа; принсипи робитаҳои байни фарҳангӣ чун асоси якдигарро ганӣ гардонидани фарҳангҳо ва худинкишофёбии онҳо; принсипи ташвиқи худфаъолият ва ташаббуси донишҷӯён ҷиҳати инкишофи қобилиятҳои эҷодии онҳо; принсипи пайдархамӣ ва системанокӣ; принсипи шавқмандӣ, тафриқавӣ дар қори беруназаудиторӣ ва ғ.

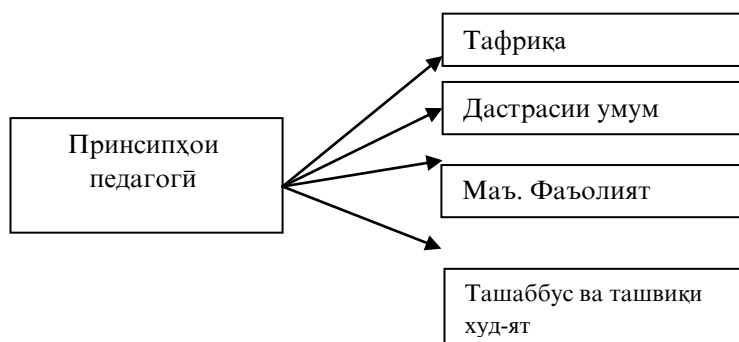
Ба аҳли соҳа маълум аст, ки педагогика дар баробари психология дар структураи қори иҷтимоӣ вазифаи фаҳмондадихиро низ иҷро менамояд. Ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ аз бисёр ҷиҳат аз дараҷаи тарбиянокӣ вобаста аст, барои ҳамин ҳам педагогика вазифаи пешгӯикунандагиро иҷро мекунад. Аз диди педагогӣ нақши ҳалқунанда дар инкишофи шахсияти аз ҷиҳати эстетикӣ инкишофёфта фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангии ӯ низ зарурат дорад. Чунин фаъолият дар ҳалли вазифаҳои тарбиявӣ-эстетикӣ нақши муҳим мебозад.

Нерӯи эҷодӣ ва технологияи иҷтимоӣ-фарҳангӣ хусусияти маҷмӯӣ (комплексӣ-ро низ дорад. Он зерсистемаҳои педагогии фарҳанг ва санъат, психология, педагогикаи фароғатиро низ доро мебошад. Масалан, элементҳои педагогiero, ки ба шахсияти инсон ва иштирокчиҳои ҷараёни он дахл доранд, метавон дар ҷадвали зерин муаррифӣ намуд:

Чуноне ки маълум аст, принсипҳои педагогӣ қонуниятҳоеро, ки дар раванди таълиму тарбиявии ташаккулёбии фарҳанги эстетикӣ шахсият амал мекунанд, дар худ инъикос менамоянд. Бахусус, манбаҳои

принсипҳои педагогии тарбияи эстетикӣ шахсият ҳамонҳоеанд, ки дар ҷадвали зерин пешниҳод шудаанд:

Мебояд таъкид сохт, ки дар кори иҷтимоӣ-фарҳангӣ бисёр шартҳои педагогӣ пешниҳод ва ҳолисона истифода карда мешавад, ҳарчанд ки онҳо табиатан ба ҳам алоқаманд буда метавонанд, ба принсипҳои умумӣ ва махсуси тарбияи эстетикӣ ҳам ҷудо карда мешаванд.

Ба ҷуз он ҳама, самти тарбиявии кори иҷтимоӣ-фарҳангӣ метавонад, ҳамчун ҷараёни рушди шахсият низ пешниҳод гардад, ки дар рафти он ҷавонон метавонанд арзишҳои фарҳанги эстетикиро омӯзанд ва маърифати эстетикашонро баланд бардоранд; ба малакаҳои рафтори ахлоқӣ-эстетикӣ соҳиб шаванд; малакаҳои эстетикашонро ташаккул дода, ба ҷараёни фаъолияти эстетикӣ ҷалб гарданд. Ҳарчанд ки ташаккулёбии шахсият ва коллективро тадриҷан баамалоянда номанд ҳам, кори иҷтимоӣ-фарҳангӣ аз ҷиҳати илмӣ онро асоснок ва мақсаднок мегардонад. Ин маъноӣ онро дорад, ки омӯзгор дар кори инфиродӣ ё гурӯҳӣ бо ҳамин роҳи усул мақсадҳои тарбиявӣ-эстетикиро ташкил ва иҷро менамояд.

Дар ҷараёни омӯзонидани корҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ коркунони фарҳангӣ дар ҳамкорӣ бо омӯзгорон ва маъмурияти таълимгоҳҳо принсипҳои системанокӣ (бонизомӣ) ва пайдарҳамӣ, рафтори тафриқавиро дар ташаккули донишҳо, маҳорат ва малакаҳои эстетикӣ ба назари эътибор мегиранд. Чунин муносибати эҷодиро ба даст оварда истода, фаҳмишро оид ба низоми иҷро ва технологияи он ташаккул додан мумкин аст. Масъалаҳои ташаккули фарҳанги эстетикиро рушд додан танҳо дар шароити дастрасии умум будани барномаҳои таълимӣ ва

тарбиявӣ, муносибати тафриқавӣ ба фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, принципи ба шахсият равона шуда, фардиқунонии фаъолияти таълимӣ-тарбиявӣ ва ғ. самарабахш шуда метавонад. Агар раванди тарбияи эстетикӣ боз аз рӯи дигар принципҳои дидактикӣ, чун аёнӣ ва самтҳои амалии таҳсилот, тарғибу ташвиқ, ташкил ва ҷалбнамоӣ ба фаъолияти эстетикӣ ва мутобиқсозӣ ба ҳаёти ҷамъиятӣ амал карда шавад, он ба муҳассилин ва ё иштироккунандагон боз ҳам дастрас ва таъсирбахш мегардад.

Ҷоиз аст таъкид намоем, ки он ҳама принципҳои номбаршуда аҳаммияти тарбиявӣ - эстетикӣ доранд. Вале боз як қатор принципҳои махсуси тарбиявиро номбар кардан мумкин аст, инсонро меҳвари асосӣ ва субъекти раванди тарбия доништан, ба ӯ боварӣ кардан ва бо фаъолияти эстетикӣ ҷалб намудан зарур аст. Ҳамчунин, дар ин ҳолат одоби педагогӣ бояд риоя карда шавад, ки он инъикоси принципи гуманистӣ дар тамоми қори таълимию тарбиявӣ ба ҳисоб меравад.

Зарур аст, ки ҳар як омӯзгор, қорманди фарҳанг ва ҳонавода дар қори тарбияи эстетикӣ ҳама вақт ба тарафи мусбии тарбия ва анъанаҳо таъя намояду аз навовариҳои илмҳои фалсафа, педагогика, психология, эстетика, фарҳангшиносӣ, этнология ва дигар илмҳо истифода баранд. Чи қадаре ки шароити қори тарбиявӣ-эстетикӣи ҷавонон душвор набошад, ҳама вақт одамон ва омилҳои инсоние ёфт мешаванд, ки метавонанд, масъалаҳои ташаккули қорили шахсиятро бо муваффақият ҳал намоянд.

Аммо дар ҳаёт бо шахсоне ҳам дучор меоем, ки диди зебоифаҳмиашон заиф аст. Онҳоро аз ҷиҳати маънавӣ “қамбағал” меҳисобанд ва ҷунин шахсон ба ҳаракатҳои ношоъм роҳ медиҳанд; дар ҷойҳои ҷамъиятӣ доду фарёд мезананд; суруду мусиқҳои қаммазмуничро меқунагнд; яъне дар дарқи зебоифаҳмӣ беқонапарастӣ меқунанд. Ҷунин шахсон аз фарҳанги зебоипарастӣ дуранд.

Қабул сандаҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва барномаи тарбияи эстетикӣи меҳнатқашон дар қишвар, Барномаи давлатии тарбияи насли наврас дар

давраи солҳои 2013-2017, Барномаҳои рушди муассисаҳои фарҳанг дар давраи солҳои 2021-2025 ва боз дигар санадҳои муҳимми меъёрии ҳуқуқӣ тақозо менамоянд, ки дар ташкили фаъолияти таҳсилотӣ ва фарҳангӣ-эстетикӣ муносибати нав зоҳир карда шавад.

Аз таҳлили вазъи корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ ҷавонон дар коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанги ҷумҳурӣ, ҳуҷҷатҳое ки вазъи кори амалии онҳоро объективона инъикос менамоянд, баррасии ҳисоботҳои шуъбаи маорифи шаҳр, ноҳияҳо ва суҳбат бо кормандони онҳо, омӯзиши ҳуҷҷатҳои коллеҷҳо, пурсишу суҳбатҳо бо донишҷӯён, фаъолияти бевоситаи кормандони системаи фарҳанг оид ба тарбияи эстетикӣ бармеояд, ки ин унсурҳои тарбияи ҷавонон дар низоми фарҳангу маориф мушкилоти зиёдеро дорост. Масалан:

- суғурӯ будани корҳои таълимӣ-методӣ ҷиҳати ёрии амалӣ расонидан ба муассисаҳои фарҳангу маориф доир ба тарбияи эстетикӣ, махсусан дар деҳот;

- мавҷуд набудани воситаҳои техникӣ ҳозиразамон, соҳаҳои замонавии мусиқӣ, сару либоси сахнаӣ ва ғ.;

- таъмирталаб будани қисме аз муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ, марказҳои таҳсилоти иловагӣ кӯдакон ва наврасон, маҳфилҳои тарбиявӣ - эстетикӣ дар деҳоти шаҳрҳои ҷумҳурӣ;

- мавҷуд набудани имкониятҳо барои пурра кардан ва ғани гардонидани фонди китобхонаҳои марказӣ ва китобхонаҳои бачагона;

- нокифоя будани маоши кормандони фарҳанг, махсусан кормандони китобхонаҳо, клубҳои деҳот, дигар муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ ва муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ барои кӯдакон ва наврасон;

- нисбат ба солҳои пешин афзудани теъдоди кормандони соҳаи ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ аз ҳисоби занон. Ин тамоил дурнамои фаъолияти занонро тақозо дорад, ки дар ин самти корҳои тарбиявӣ саҳми бонувон хеле назаррас буда метавонад. Зеро зан-модар худ олиҳаи ҳусн ва зебоист;

- норасоии мутахасисони соҳибмаълумот, омӯзгорон ва камбудиҳо дар ҷобачогузории кадрҳо;

- нарасидани маблағ барои обунаи рӯзномаву маҷалаҳои тахассусӣ барои кӯдакону наврасон дар баъзе ноҳияҳо;

- суст фаъолият кардани кабинетҳои методии назди шуъбаи фарҳангу маориф дар шаҳру ноҳияҳо дар самти тарбияи эстетикӣ ҷавонон, нарасидани маводи таълимӣ-методӣ дар ин самти фаъолият;

- аз ҷониби хоҷагиҳо пурра дастгирӣ наёфтани муассисаҳои фарҳангу маорифи деҳот ва ҳавасмандкунонии кормандони онҳо;

- кам будани теъдоди кормандони соҳаи ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ аз ҳисоби занон. Ин тамоил дурнамо бениҳоят зарур аст, зеро дар ин самти корҳои тарбиявӣ саҳми бонувон хеле назаррас буда метавонад. Зеро зан худ олиҳаи зебоист.

- мавҷуд будани камбудиҳо дар низом ва риояи танзими анъана ва ҷашну маросим, идҳо, ҷорабиниҳои таълимгоҳ ва муассисаҳои фарҳанг дар шаҳр, камхарҷ гузаронидани ҷорабиниҳо дар самти тарбияи бадеӣ, эстетикӣ ва ғ.

1.3. Фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён ва механизмҳои ташаккули он дар раванди ҳамкориҳои муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг

Ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён, дар ниҳоди онҳо тарбия намудани хислати зебоиофарӣ яке аз қисмҳои муҳими ташаккули инсонӣ комил, тарбияи миллӣ, ахлоқиву маънавӣ ба шумор меравад.

Дар замони соҳибистиқлолӣ он мазмуну муҳтавои навро молик гашта, ҳамаи кишрҳои ҷомеа ро фаро гирифта истодааст.

Муҳимияти тарбияи эстетикӣ аҳолиро зикр карда, Пешвои миллат мубрамии онро дар Паёми соли 2015 ва дар суҳанронии хеш, ки дар он дурнамои инкишофи иҷтимоӣ иқтисодии кишвар муайян гардидааст дар ҳини Қасамёдкуни ҳангоми ба мансаби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интихоб шудан возеҳу равшан таъкид шудааст. Дар баробари дигар масъалаҳои муҳими ҷомеа, зимни чунин суҳанронӣҳо вазифаҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ хеле аниқу равшан муайян шудаанд. Бинобар ин, ҳамаи ниҳодҳои давлатӣ чамбияти бояд ҷиҳати ҳалли вазифаҳои гузашташуда ҳамкорӣ намуда, вазифаҳои тарбияи эстетикӣ аҳолӣ, махсусан, ҷавононро дар амал татбиқ намоянд.

Маълум аст, ки коллеҷҳо барои системаи хоҷагии халқи ҷумҳурӣ мутахассисони таҳсилоти миёнаи касбиро тайёр мекунанд. Ин мутахассисон бояд дар баробари касбияти баланд доштан дар ниҳоди хеш, фарҳанги ахлоқиву эстетикиро пайваста ташаккул бидиҳанд. Дар иҷрои ин вазифаҳо коллеҷҳо имкониятҳои хеле фарохро доро мебошанд.

Бояд таъкид сохт, ки асоси назариявӣ ва методологии ҳамкориҳои муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангро доир ба тарбияи эстетикӣ таълимоти олимони соҳаи фаласафа, эстетика, фарҳангшиносӣ, педагогика ва дигар илмҳо ташкил медиҳад. Чунончи, тарбияи эстетикӣ ҷавонон проблемаи маҷмӯӣ буда, омӯзиши масъалаи ҳамкориҳои омӯзгор, волидон ва дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ дар раванди тарбияи насли наврас таърихи тӯлонӣ дошта, имрӯз низ аҳамияти худро гум накардааст. Масалан, дар доираи

ин масъала ҳам олимони ватанӣ ва ҳам олимони бурунмарзӣ нуктаҳои назари хешро ибраз кардаанд. Чунончи, дар асри XIX ва оғози асри XX оид ба зарурати ҳамоҳангсозии тарбияи хонаводагӣ ва муассисаи таълимӣ Н.И. Пирогов, К.Д. Ушинский, В.П. Вахтеров, П.Ф. Каптерев, П.Ф. Лесгафт, Ш.А. Амонашвили, В.В. Давыдов, В.А. Сластенин, Д.И.Фелдштейн, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский, Л.И. Божович, А.Ф. Лазурский, В.С. Мерлин, Л.И. Рувинский, А.Д. Андреева, В.В. Богословский ақидаҳои ҷолиби диққатро пешниҳод намуданд, ки дар доираи он ҳама нақши хонавода ва педагогикаи хонаводагӣ дар тарбияи кӯдакон таҳқиқ карда шуда, раванди ҳамкориҳои омӯзгор ва волидайн раванди мураккаб ва тӯлонӣ ҳисобида мешавад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи ҳамкориҳои ниҳодҳои иҷтимоӣ-тарбиявии ҷомеа дар асарҳои олимони тоҷик М. Лутфуллоев, Ф.Шарифзода, И.Каримова, Б.Раҳимов, А.Саидов, Б.Қодиров, Д.Латифзода, Б.Мачидова, А.Нуров, А.Мирализода, Х.Раҳимзода, Н.Юнусова, Ш.Шоҳисматуллоев ва дигарон низ таҳқиқи худро ёфтааст. Махсусан, китоби дарсии Ш. Шоҳисматуллоев ба ин масъала тавачҷуҳи махсус кардааст [90, 206-207].

Мувофиқи ақида ва назарияҳои олимони соҳаи эстетика, асоси аввалини эстетика ва фарҳанги зебоипарастиро ба қадри пуррааш дарк кардан, худро дар эҷоди бадеӣ нишон додан ба андозае зоҳиран донишҳои назариявӣ мушаххас доштан лозим аст, то ки дар асоси он ҳама доир ба боигарии зебоипарастӣ дар кас тасаввуроти мафҳуми муайяне инкишоф ёбад: ин ҳама низ захираи донишу маърифат аз диди назари эстетикӣ хоҳад буд.

Муносибати эстетикӣ инсон ба олам дар кас зебоиро ба вучуд меорад. Бо ёрии он, дар инсон қобилияти аз байни чизҳои хуб ҷудо карда тавонистани хубтаринҳо инкишоф меёбад. Бо ёрии завқи эстетикӣ санъат кас воқеиятро фаҳмидаву ба он баҳо дода метавонад. Ба тӯфайли қобилияти бадеии худ ӯ дар раванди фаъолияти эҷодӣ зебоиро ба вучуд меорад. Хусусан, таҳқиқоти дар ин даҳсолаи охир бурдашуда имконият

медиханд, ки дар бораи ҳассосият, доираи назар, завқиёт ва қобилиятҳои эстетикӣ муҳассилин баъзе хулосаҳо барорем. Муҳассилини муосир ба дараҷаи кофӣ зебоии табиат, санъат, таълим ва меҳнатро дида, ба ҳаяҷон меояд. Онҳоро образҳои бадеиву тасвирҳои қаҳрамонӣ низ ба вачҳ меовараду рафтору кирдорҳои хандаовару ҳаҷвӣ масрур мекунад. Ин ҳама ба онҳо имкон медиҳад, ки асари дар сатҳи баланди бадеӣ эҷодшударо аз фарҳанги коста ва зишт фарқ карда тавонанд, ба он баҳои сазовор дода, аз он ҳаловат баранд.

Ҳамин тариқ, тарбияи эстетикӣ чавонон проблемаи маҷмӯӣ илмӣ буда, вобаста ба он, ки паҳлӯҳои гуногунро фаро мегирад, онро зарур аст, ки дар он ҳама ниҳодҳои иҷтимоӣ чомеа бояд фаъолона иштирок намоянд.

Педагоги намоёни рус К.Д. Ушинский навишта буд, ки «дар доираи ҳар як фанни таълимӣ унсури зебоипарастӣ мавҷуд аст ва вазифаи устод аз он иборат аст, ки онро ба бача фаҳмонад» [86, 609]. Аз ин рӯ, вазифаи фаъолияти таълимию тарбиявӣ ҳар таълимгоҳ маҳз ба он бояд равона гардад, ки дар ҳалли он ҳама вазифаҳо тамоми имкониятҳои корҳои таълимию тарбиявӣ истифода гардида бошанд.

Дар таҳқиқоти хеш мо тасмим гирифтём, ки имкониятҳои ҳамкориҳои коллеҷҳои техникӣ бо муассисаҳои фарҳанг дар мисоли шаҳри Панҷакент мавриди таҳқиқ ва омӯзиш қарор диҳем.

Қобили қайд аст, ки мувофиқи назари сотсиологҳо яке аз функцияҳои ниҳодҳои иҷтимоӣ чомеа таъмини фаъолиятҳо чиҳати ба танзим даровардани муносибатҳои байни аъзоёни он бо роҳи коркарди рафторҳои стандартӣ мебошад. Чунки ҳаёти фарҳангии чомеа бо иштироки онҳо дар ниҳодҳои мухталиф доир мегардад: Масъалан, дар муассисаҳои томактабӣ, мактабӣ, берунамактабӣ, таҳсилоти миёна ва олии касбӣ ва дигар муассисаву ташкилотҳо мисол шуда метавонанд. Бештари ин муассиса ва ташкилотҳо фарогири муҳассилини гуногунмаслак мебошанд.

Дар таҳқиқоти хеш мо ба ғояи академик Ф.Шарифзода [89] таъя намуда, концепсияи ҳамгирии коллеч ва муассисаҳои фарҳанги таъия намудем. Зеро, чунон ки маълум аст, тибқи ақидаи ӯ, дар кори тарбиявӣ-эстетикӣ ҳамаи ниҳодҳои ҳомае ғаъолона иштирок менамоянд. Чунки танҳо дар сурати ҳамкорӣ ва ҳамоҳанг сохтани ниҳодҳои гуногуни ҳомае мо метавонем, дар ин ҳода муваффақ шавем, ин равандро дар сатҳи зарурӣ ташкил намоем.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба тарбияи эстетикӣ (зебоипарастӣ)-и насли наврас низоми муайяни корҳои тарбиявӣ роҳандозӣ карда шудааст. Ин низом муассисаҳо ва ташкилотҳои гуногунро фаро гирифтааст. Аз кӯдакистонҳо сар карда, то зинаи таҳсилоти олий ва баъдан бо истифода аз восита ва шаклу намудҳои кори тарбияи эстетикӣ ҷиҳати ба арзишҳои эстетикӣ ҷалб намудани ҳавонон ва кӯдакону наврасон корҳои зиёде низ анҷом дода шудаанд.

Дар асоси таҳлили вазъи воқеии ғаъолияти коллечҳои техникий вилояти Суғд, омӯзиш ва баррасии ҳисобот доир ба корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ коллечҳо (аз ҷумла, дар муассисаҳои маориф ва фарҳанги ш. Панҷакент), суҳбат бо ноибони директори коллечҳо оид ба корҳои тарбиявӣ, иштироки муҳассилин дар корҳои фарҳангию фароғатӣ мо ба ҳулосае омадем, ки маъмурият ва ниҳодҳои тарбиявии муассисаҳои таълимӣ дар ҳамкорӣ бо муассисаҳои фарҳанг имкониятҳои васеъ доир ба баланд бардоштани маърифати эстетикӣ ро доранд. Чунончи, таҷрибаи корҳои тарбиявӣ дар коллечи ш. Панҷакент нишон медиҳад, ки ин вазифаҳои душвори тарбияи эстетикӣ дар раванди таълими фанҳои этика, эстетика ва ҳорабиниҳои фарҳангӣ зиёда ҳал карда мешаванд. Зеро фанҳои таълимӣ эстетика ва этика, ки ба нақшаҳои таълимӣ тибқи стандарти давлатии таҳсилот ворид сохта шудааст, имкониятҳои зиёди тарбияи эстетикӣ доро мебошанд.

Дар асоси барнома, таълими ин фанҳо ба донишҷӯён имкон медиҳанд, ки аз арзишҳои эстетикӣ барҳудор гарданд, моҳият ва

вазифаҳои онро аз худ кунанд, бобати таълимоти мухталифи назарияи эстетикӣ огаҳӣ пайдо намоянд.

Дар доираи корҳои мустакилонаи донишҷӯён бештар ташриф овардан ба театри ш. Панҷакент, осорхонаи таърихӣ-кишваршиносӣ, чорабиниҳои оммавӣ-бадеии муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ аҳамияти махсус пайдо кардаанд.

Муҳокимаи намоишҳои театри ва экспозитсияҳои осорхона ва дар шакли корҳои мустакилона аз тарафи донишҷӯён пешниҳод намудани андешаҳои хеш низ дар коллеҷ таҷриба карда мешавад. Албатта, ин ва дигар тадбирҳо муҳассилинро бо арзишҳои эстетикӣ шинос менамоянд; онҳоро ба андешароӣ водор месозанд.

Мебояд таъкид сохт, ки як гурӯҳ устодони коллеҷи шаҳри Панҷакент дар доираи корҳои тарбияи эстетикӣ фаъолона иштирок менамоянд, ки нишондоди таҷрибаи пешқадами онҳо ба минбари омӯзиш арзанда ва лоиқи дастгирианд. Масалан, ба муносибати иди байнамилалии Наврӯз, соли рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ дар таърихи 18 март соли 2019 дар бинои Кохи ҷавонон ба номи Лоик Шералӣ намоиши ҳунарҳои мардумӣ ташкил карда шуд. Дар он ҳунарманддухтарони коллеҷ дастранчи худро ба маърази тамошо гузоштанд. Ҳамчунин, дар санаи 15 - уми феврالی соли 2019 бо ташаббуси кормандони бахш ва устоди калони кафедраи гуманитарӣ-иқтисодӣ Эргашева М. конференсияи илмӣ-амалӣ доир ба масъалаҳои тарбиявӣ гузаронида шуд, ки дар он проблемаи ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён баррасӣ гардид. Рӯзи 15-уми март соли 2019 бо ташаббуси омӯзгори кафедраи гуманитарӣ-иқтисодӣ А. Нуруллоева чорабиниҳои намоишӣ ва илмӣ-амалӣ бахшида ба соли Соли рушди деҳот, сайёҳӣ ва ҳунарҳои мардумӣ баргузор гардид, ки дар он намунаҳои беҳтарини санъати амалӣ-ороишӣ ба намоиши гузошта шуда буд. Дар ин намоиши ҳунарҳои мардумӣ ба муносибати ҷашни Наврӯз гӯшаи коллеҷи технологӣ ва инноватсионӣ беҳтарин доништа шуд. Дар

баргузории ин гуна чорабиниҳо кулли ниҳодҳои шаҳр ва аҳли ҷомеа ҳамкорӣ намуданд.

Омӯзиши таҷрибаи пешқадами коллечҳои самти фаъолиятшон техникӣ бо дигар муассисаҳои системаи маориф ва фарҳанг нишон медиҳад, ки ҳам дар шаҳр ва ҳам дар деҳот, тарбияи эстетикӣ дар минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ то андозае дар сатҳи зарурӣ ба роҳ монда шудааст. Хусусан, аз нав эҳё намудани муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ дар ноҳияҳо ва шаҳрҳои ҷумҳурӣ, коллективона ба намоишу намоишномаҳо (спектаклҳо) сафарбар намудани кӯдакони ширхоргоҳҳо, боғчаҳо, хонандагони мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбии кишвар, ташкили сафарҳои хунарии коллективҳои эҷодӣ ба муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, ибтидоӣ, миёна ва олии касбӣ, ҷалби зиёиён: олимон, омӯзгорони макотиби олий, кормандони вазорату идораҳо ба намоишномаҳои театрий, баргузории намоиш ва фурӯши китобҳо, намоиши сайёри китоб, намоиши мусаввараҳо, муҳокимаи асарҳои санъати тасвирӣ, фаъол гардондани кори клубу китобхонаҳо дар байни аҳолии шаҳру ноҳия (маҳсусан, ҷавонон), таъсиси садҳо хонаҳо ва қасрҳои нави фарҳанг дар шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ аз он гувоҳӣ медиҳанд, ки мақомоти дахлдор ва ниҳодҳои тарбиявӣ доир ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ насли наврас чораҳои зарурӣ андешида истодаанд.

Аммо чи тавре, ки таҷрибаи корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ нишон медиҳад, дар фаъолияти амалӣ як нуктаи муҳим - ҳамкории фаъолияти ниҳодҳои иҷтимоии ҷомеа - на ҳама вақт пурра ба эътибор гирифта мешавад ва дар кори тарбияи эстетикӣ ҳам мавриди истифода қарор мегирад. Ҳол он ки Президенти кишвар баланд бардоштани сатҳи сифати таълиму тарбияро дар ҷомеаи соҳибистиклол, талаби замон шуморида, самаранокии онро дар ҳамкории кулли муассисаҳои тарбиявӣ, ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва дигар ниҳодҳои давлатӣ мебинад.

Дар суҳанронҳои хеш дар назди зиёиён ва аҳли маорифи кишвар Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ

Раҳмон пайваста масъалаи робитаи мактаб, оила ва аҳли ҷомеа ро зикр мекунад ва онҳоро яке аз омилҳои беҳтар намудани сифати таҳсилот ва баланд бардоштани сатҳи донишу маърифати хонандагон меҳисобад. Вазифаҳои асосии тарбиявиро Сарвари давлат зикр карда, онро чунин муайян мекунад: «фаромӯш набояд кард, ки таълиму тарбия дар баробари он, ки самти муҳимми фаъолияти муассисаҳои таълимӣ мебошад, он, ҳамчунин, вазифаи муқаддаси ҳар як шахрванд: падару модарон, созмону иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ва умуман, аҳли ҷомеа низ ба шумор меравад» [7]. Бинобар ин, масъалаи ҳамкориҳои мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ бо дигар институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ ҳам аз нуқтаи назари илмӣ ва амалӣ муҳим буда, барои соҳаи маориф ва дигар соҳаҳои иҷтимоӣ аҳамияти калон дорад.

Маълум аст, ки яке аз ниҳодҳои муҳимми тарбияи эстетикӣ, ки ҳалли вазифаҳои тарбияи эстетикиро ба дӯши хеш мегирад, муассисаҳои фарҳангу санъати шаҳр мебошанд. Рушду нумӯи бештару беҳтар касб намудани фаъолияти муассисаҳои фарҳангӣ яке аз василаҳои гузариши тоза ёфтани маънавияти ҷомеа мебошад. Яъне, онҳо низ вазифаҳои тарбиявӣ-эстетикиро ба ўҳда дорад.

Ҳамкориҳои коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг, фаъолияти муштаракӣ маъмурияти коллеҷҳо ва кормандони муассисаҳои фарҳанг, воситаи пурратар қонеъ гардонидани эҳтиёҷоти маънавияи фарҳангии муҳассилин ба шумор рафта, он ба ҳалли талабот ва ҷиҳати масъалаҳои иҷтимоишавии насли наврас дар ҳамкорӣ бо дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ мусоидат мекунад ва онро роҳандозӣ менамояд.

Дар низоми қорҳои тарбиявӣ муассисаҳои фарҳанг нақши ҳалқунанда мебозанд. Онҳо тавассути ҷалби ҷавонон ба ҳаёти фарҳангӣ донишҷӯёну хонандагоро аз арзишҳои маънавияи фарҳангӣ бархӯрдор намуда, имкон медиҳанд, ки бо намудҳои гуногуни санъат ошноӣ пайдо кунанд, ба маҳфилҳои касбӣ ва худфаъолияти бадеӣ ҷалб шаванд. Ин муассисаҳо қишрҳои гуногуни ҷомеа ро ба намоишу спектаклҳо ҷалб намуда, имкон медиҳанд, ки одамон вақти холии хешро аз ҷиҳати

маънавию эстетикӣ пурмазмун ташкил ва баргузор намоянд. Ҳамчунин, вобаста ба ин, зарурияти ҳамкориҳои мутақобила байни ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеа ба вуҷуд меояд, ки ин раванд объекти таҳқиқоти махсус буда метавонад. Аммо то ҳол, масъалаҳои ҳамкориҳои муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг ва нақши онҳо дар мукамалгардонии ҷаҳонбинии маънавий ва завқи эстетикӣ насли наврас мавриди махсуси таҳқиқотчиёни соҳаи педагогика ва фарҳангшиносӣ қарор нагирифтаанд. Чунончи, ба ақидаи сотсиологӣ тоҷик Шохисматуллоев Ш. «таваассути институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ робитаҳо ва муносибатҳои иҷтимоӣ бо тартиб, бо низом расмӣ ва стандартӣ гардонида мешаванд» [90, 206].

Дар ин раванд, масъалаҳои интегратсионӣ, ҳамкорӣ, аз қори якдигар вобастагӣ доштан ва масъулияти байниҳамдигарии аъзоёни дигари гурӯҳҳои иҷтимоӣ аз ташкилотҳои ҷамъиятӣ ба вуҷуд меоянд.

Муттаҳид намудани нерӯҳо ҷиҳати иҷрои қори якҷоя, сафарбарии қувваҳои муштарак ва захираҳои хеш баҳри расидан ба ҳадафҳои гузошташуда, талаботи зарурӣ ва ҳадафи ҳамкориҳои зичи ниҳодҳои гуногуни иҷтимоӣ-педагогӣ ва фарҳангӣ махсус меёбанд [90, 206-207]. Чунончи, дар шаҳри Панҷакент системаи муайяни муассисаҳои фарҳанг мавҷуд аст, ки маорифчиён ва ҳайати омӯзгорони коллеҷ бо онҳо дар ҳамкориҳои зич қарор доранд. Роҳбарияти коллеҷ қормандони фарҳангу санъатро ба муассиса даъват менамоянд. Омӯзгорону донишҷӯён дастаҷамъона ба намоишу спектаклҳо ҷалб мешаванд, намоишҳои сайёри коллективҳои эҷодии пойтахт ва вилоятро тамошо менамоянд, ки онҳо дар ин раванд бо намудҳои гуногуни санъат шинос мешаванду тарбияи эстетикашон рушд мегарданд. Аз тарафи дигар, омӯзгорон ва донишҷӯёни коллеҷ дар қулли ҷорабиниҳои фарҳангии муассисаҳои шаҳр, клубу хонаҳои фарҳанг ширкати фаъол мекунанд. Бахусус, робитаи коллеҷ бо Қохи ҷавонони ба номи Лоик Шералӣ устувор аст.

Дар шароити ҳозира мақсаду вазифаҳои муассисаҳои фарҳанг бештар ба масъалаҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ, аз ҷумла рушди

маърифати зебои писандӣ, омӯзиши амиқи таъриху назарияи фарҳанги эстетӣ, гузаштаву муосири маънавиёти зебои парстӣ, инкишоф додани фаъолияти эстетикӣ ва ба воситаи он ташаккули ҳисси ватандӯстиву ватандорӣ, инчунин, дар тафаккури мардум ва бахусус наврасону ҷавонон густариш додани эҳсоси эҳтиром адабиёт ва санъати гузаштаву имрӯзаи миллӣ равона мегардад. Дар кори тарбиявии коллечҳо баррасии ин ҳама амалҳо хеле муҳим ва аҳамиятнок мебошанд.

Дар замони муосир, на танҳо ба Тоҷикистон, ки ҷузъи ҷудонашавандаи ҷомеаи ҷаҳон ба шумор меравад, балки барои бисёрӣ давлатҳои дунё ҳимояи манфиатҳои миллӣ проблемаи аввалиндараҷа ба ҳисоб меравад. Зеро дар раванди ҷаҳонишавӣ аксари давлатҳои абадқудрат кӯшиш менамоянд, ки забон, фарҳанг ва тартиботи пулиро молии худро дар тамоми ҷаҳон паҳн намуда, халқҳои оламро зерӣ итлоқи хеш дароранд. Аз ин рӯ, ҳар як сокини кишвар, бахусус, ҷавонро лозим аст, ки оид ба масоили ҷаҳонишавӣ ва оқибатҳои иҷтимоии он ба фарҳанги бадеии миллӣ, паҳлуҳои мусбат ва манфии он, рушди техникаву технология, шабакаи интернет ва ҷамоҳангиву зиддиятҳои байнифарҳангӣ, эҳёи арзишҳои аслии миллӣ дар раванди ҷаҳонишавӣ, зиддиятҳои диниву мазҳабӣ ва пайомадҳои номатлуби ин раванд оғаҳӣ дошта, идеологияи обутобёфта, соҳибмаърифату дурандеш ва ба ҳама муқовимату таҳдидҳои истодагарӣ карда, баҳри арзишҳои фарҳангии хеш ва ободии ватан талош намоянд. Дар ин самт муассисаҳои тарбиявӣ бо ниҳодҳои фарҳанг ва санъат метавонанд ҳамкориҳои зич намуда, мазмуну муҳтавои ҷорабиниҳои тарбиявӣ ва фарҳангии муштаракро ташкил ва баргузор намоянд.

Ба ҳамагон маълум аст, ки фарҳанг воситаи асосии тавоноии тарбияи инсонӣ комил, боло бардоштани сатҳи маънавию фарҳангии ҷомеа ба шумор рафта, баҳри инкишофи шахсият аз ҷиҳати маънавию эстетикӣ ғайбардонанл ва ба наврасону ҷавонон кӯмак намуда, барои аз ҷиҳати маънавию ахлоқӣ камол ёфтани онҳо саҳми созгор гузоранд.

Баргузории чорабиниҳои фарҳангӣ ва маҳфилу нишастҳои самти эстетикодошта, аз қабилӣ шабнишиниҳои адабӣ-бадеӣ, шабҳои мусиқӣ, намоиши санъати тасвирӣ, театр, хонишҳои бадеӣ, маҳфилҳои «Шоҳномаҳои», «Ҳофизҳои», «Ҷомӣҳои», «Бедилҳои», «Турсунзодаҳои», «Лоӣқҳои», ташкили маҳфилҳои зехниву эстетикӣ, бахшида ба ҷашнҳои адибон ва дигар масъалаҳои муҳими рӯз дар тарбияи маънавию эстетикӣ, дарки ҳаматарафаи муҳити эстетикӣ, қобилияти ҳис кардану дуруст фаҳмидани моҳияти зиндагӣ тавассути асарҳои адабиёт ва санъат ва амсоли онҳо таъсири ҳисӣ ва образнокӣ мерасонад. Ҳамзамон, дар ниҳоди донишҷӯён чун қувваи эҷодӣ хислатҳои ҳамидаи инсониро талқин менамоянд. Ба ифодаи дигар, баргузории чорабиниҳои фарҳангӣ имкон медиҳанд, ки шахс дар худ доираи назар ва ҷаҳонбинии худро васеъ кунад, захираи луғавӣ ва маҳорати дарки асарҳо ва намоишномаҳои бадеиро инкишоф диҳад, бахусус, фарҳанги эстетикӣ донишҷӯёнро ташаккул диҳанд.

Воситаи дигаре, ки дар тарбияи маънавӣ-эстетикӣ ҷавонон сахм гузошта, ҷаҳонбинии маънавии онҳоро ташаккул медиҳад, мутолиаи муттасили адабиёти бадеӣ маҳсуб меёбад. Зеро мутолиаи адабиёти бадеӣ на танҳо ба кас ғизои маънавӣ, рӯҳи тоза ва болида мебахшад, инчунин, боиси дарк намудани хислатҳои зишту зебо гардида, дар бунёди инсон хислатҳои ҳамидаро бедор менамояд.

Инчунин, дар Тоҷикистон шабакаи васеи муассисаҳои клубӣ мавҷуд аст. Онҳо ҷиҳати қонеъ гардондани дархостҳои маънавии гурӯҳҳои гуногуни аҳоли таъин шуда, дар ташаккули ниёзҳои фарҳангии ҷомеа, маънавиёти шахс ва ғайри онҳо гардондани он сахм мегиранд. Аз ҷумла, дар сохтори муассисаҳои фарҳангии ш. Панҷакент низ муассисаҳои клубӣ дар тарбияи эстетикӣ ҷавонон нақши арзанда доранд. Ин нукта дар асоси принсипи ҳамгирӣ ба роҳ мондани ташаккули фарҳанги зебоипарастии ҷавонон самараро хуб медиҳад.

Воқан ҳам, дар шароити муосир ҳозира, дар муассисаҳои фарҳангии шаҳр, аз ҷумла, дар клубҳо, чорабиниҳои гуногуншаклу гуногунмазмун

оид ба ташаккули маънавию ахлоқӣ ва эстетикии ҷавонон, арҷ гузоштан ба таъриху фарҳанги гузаштаву муосири халқи тоҷик, ифтихори миллӣ ва ҳисси ватандӯстиву ватандорӣ, эҳтиром ба арзишҳои эстетикии ниёгон гузаронида мешаванд. Чунин барномаҳои фарҳангӣ дар байни донишҷӯёни коллеҷ дар ҳамкорӣ бо кормандони муассисаҳои фарҳанг ташкил ва баргузор карда мешаванд. Масалан, имрӯзҳо чунин чорабиниҳо дар муассисаҳои фарҳангии шаҳри Панҷакенти вилояти Суғд ва дар дигар ноҳияҳои вилоят таҳти унвони “Пешвои миллат - ташаббускори рушди сайёҳӣ ва эҳёи ҳунарҳои мардумӣ”, “Ҳифзи манфиатҳои миллӣ дар раванди ҷаҳонишавӣ”, “Забон пояи устувори давлат”, “Ҳунарҳои мардумӣ-рукни муҳимтарини фарҳанги бадеии миллӣ”, “Тоҷикистон - кишвари сайёҳӣ”, Экстремизм ва терроризм хатарҳои байналмилалӣ”, “Ёдгориҳои меъморӣ ва ҳунарҳои мардумӣ”, “Муъҷизаҳои табиати Тоҷикистон”, “Роҳҳои пешгирии ҷавонон аз шомилшавӣ ба ташкилотҳои террористӣю экстремистӣ”, “Ҳунарҳои мардумӣ ва эҳёи он”, “Обҳои шифобахши Тоҷикистон”, “Об ин ҳаёт, ободӣ ва созандагӣ”, “Ҳунари зебо сайқали дилҳост”, “Туризм Тоҷикистонро ба ҷаҳониён муаррифӣ менамояд”, “Тарғибот – омили пешгирии равияи номатлуб миёни ҷомеа”, “Сада - иди миллӣ ва таҷассумгари сунатҳои неки халқӣ ” ва “Ҳониши бадеӣ – омили камолоти маънавию эстетикӣ насли наврас” бо иштироки намояндагони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, шӯбаҳои кор бо занон ва ноболиғон, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳр, Шӯрои собиқадорон, ходимони дин ва дигар ташкилотҳои ҷамъиятӣ ташкил ва бо сифату давра ба давра гузаронида шуда истодаанд. Маъмурияти коллеҷи шаҳр ва донишҷӯён низ дар соатҳои фориғ аз дарс иштирокчиҳои чунин чорабиниҳо маҳсуб меёбанд.

Самти дигари ҳамкорӣ тарбияи эстетикӣ донишҷӯёни коллеҷ, тавассути баланд бардоштани маърифати эстетикӣ онҳо мебошад. Дар ин кор чунин шаклҳои фаъолияти тарбиявӣ ба монанди вохӯриҳои кормандони санъат бо муҳассилин таъсири хоса доранд. Дар ин гуна

вохӯриҳо ҷаҳонбинии эстетикӣ донишҷӯён ташаккул меёбад. Онҳо нозукиҳои санъатро бештар дарк мекунанд ва асарҳои санъатро хуб аз худ мекунанд. Дар ин раванд вазифаи вохӯриҳо ва дигар чорабиниҳои маърифату эстетикӣ аз он иборатанд, ки ба муҳассилин ёри расонида шавад, то ки зебоиҳои санъат, табиати бихиштосор дарки санъати халқӣ эҳсос карда, ҳаловати эстетикӣ баранд. Иштирокдорони чорабиниҳоро ҳамеша ба ҷанбаҳои эстетикӣ воқеият ҳавасманд намудан лозим аст, то ки зебоиро дар кадом шакле, ки зухур ёбад, ҳис кардаву фаҳмида тавонанд.

Вазифа ё худ масъалаи дигари тарбиявӣ аз он иборат аст, ки дар симои маънавию ахлоқии донишҷӯён нишонаҳои зебоӣ такмил дода шавад. Ниҳоят, муҳим он аст, ки дар онҳо қобилиятҳои бадеиву эҷодӣ инкишоф дода шаванд, донишҷӯён ба фаъолияти амалии эстетикӣ ҷалб гарданд, дар онҳо кӯшиши зебоиро ба ҳаёти гирду атроф парварида, хониши хуб, меҳнат ва хулқу одоби намунавӣ доштан рушд дода шавад. Ба безебӣ ва зухуроти ғайриэстетикӣ дар рафтор, намуди зоҳирӣ, шароити зиндагӣ муносибати оштинопазирона дошта, онҳо, инчунин, ба беғоягӣ, бебадеиятии асарҳои санъат бепарво набошанд.

Мебояд таъкид сохт, ки дар асоси таҳлили вазъи воқеӣ фаъолияти коллечҳои техникӣ вилояти Суғд, омӯзиши ҳисоботи коллечҳо доир ба корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ, суҳбат бо намояндагони шуъбаи маорифи шаҳр оид ба корҳои тарбиявӣ, иштироқи муҳассилин дар корҳои фарҳангӣ фароғатӣ мо ба хулосае омадем, ки ҳанӯз дар ин самти тарбиявӣ баъзе камбудҳои низ ба назар мерасанду захираву имкониятҳои тарбиявӣ хеле зиёданд. Баҳусус, таҳқиқоти мо ошкор сохт, ки вазъу имкониятҳои ҳамоҳангсозӣ дар тарбияи эстетикӣ дар шароити коллечҳои техникӣ мавриди истифода қарор намегирад. Ин аст, ки баъзе донишҷӯён вақти холӣ ва фароғати худро дар видео-салону марказҳои компютерӣ гузаронида, майл ба шуғлҳои самти фаъолияти зидди иҷтимоӣ-фарҳангӣ доранд, доир ба баланд бардоштани маънавиёти хеш андеша наменамоянд. Аз ин рӯ, зарур аст, ки ба кори тарбиявӣ-эстетикӣ

бояд ҳамаи ниҳодҳои шаҳр ва аҳли ҷомеа ҷалб ва фаъолияти онҳо ҳамоҳанг сохта шавад.

Ҳаминро низ бояд зикр кард, ки аз имкониятҳои кори тарбияи эстетикӣ ва корҳои беруназаудиторӣ ва беруназсинфӣ, фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти иловагии кӯдакон ва наврасон низ дар шаҳру ноҳияҳо ҳамаҷониба истифода намудан лозим аст. Шакл, восита ва методҳои инноватсионии корро дар ин муассисаҳо васеъ ҷорӣ кардан ба мақсад мувофиқ аст.

Ташаккули шуури эстетикӣ дар заминаи арзишҳои миллӣ ва ҷалб намудани донишҷӯён ба фаъолияти эстетикӣ, махсусан, барои муҳассилини соҳаи муҳандисӣ-техникӣ хусусияти худро дорост. Ин хусусият ба он вобаста аст, ин раванд бо истифода аз омзӯгорони фанҳои ҷомеашиносӣ дар ҳамкорӣ бо устоҳои соҳаи истеҳсоли ба роҳ монда мешавад. Ба ин восита донишҷӯён аз арзишҳои эстетикӣ бархурдор мегарданд ва натавонанд дар доираи фарҳанги техникӣ рушд карданишон мумкин аст, инчунин дар ин қишри тарбиятгарон инкишофи сатҳи умумиэстетикӣ ташаккул дода мешавад. Дар сурати ҳамкорӣ накардан онҳо арзишҳои эстетикиро пурра дарк карда натавонанд, ки ин ба рушди ҳамаҷонибаи фарҳангии онҳо таъсири манфӣ мерасонад.

Аз ҷумла, 31 марти соли 2019 дар суҳанронии ҳеш, дар ифтитоҳи Қасри фарҳанги ба номи Маъруфхуҷа Баҳодурови ноҳияи ба номи Б. Ғафуров Пешвои миллат, Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон ба масъалаҳои нақши муассисаҳои фарҳанг дар тарбияи эстетикӣ аҳолии деҳот тавачҷӯҳи махсус зоҳир намуда, зикр карданд, ки коҳҳои фарҳангиву маърифат дар ниғаҳдорӣ, ҳифз ва рушди фарҳанги миллӣ аҳаммияти бағоят калон доранд. Албатта, таъсиси ин гуна муассисаҳои фарҳангӣ ба тарбияи эстетикӣ донишҷӯён низ кӯмаки калон расонида метавонанд. Аз ин лиҳоз, коллечҳо дар ҳамкорӣ бо қасрҳои фарҳанг метавонанд барномаҳои махсус таҳия намуда, доир ба тарбияи эстетикӣ чорабиниҳои муштарак гузаронанд. Зарур аст, ки маҳфилҳои гуногуни бадеиро таъсис ва фаъолияти яқҷояи онҳоро бо муассисаҳои фарҳангӣ ба

роҳ монанд; озмунҳои маҳалливу ҷумҳуриявӣ доир намуда, иштироки ҷаҳлонаи муҳассилинро ташкил кунанд; қобилиятҳои эҷодии донишҷӯёнро доир ба намуд ва жанрҳои гуногуни эҷодиёти бадеӣ ва ҳунарҳои мардумӣ инкишоф бидиҳанд.

Яке аз самтҳои ҳамкориҳои коллеҷ ва оила бо муассисаҳои фарҳангӣ истифодаи эҷодиёти бадеии мардумӣ дар қори тарбияи эстетикӣ мебошад.

Қобили махсуси тазаккур аст, ки масъалаҳои эҳё ва ҳифзи намунаҳои фарҳанги халқӣ ва ҳунарҳои бадеии халқӣ ҳамчун принсипи асосии сиёсати давлатӣ дар соҳаи фарҳанг дар моддаи 5 –уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фарҳанг» (бо тағйиру иловаҳо аз 6-уми декабри соли 2023, №1169) қайд карда шудааст.

Вобаста ба ин, фарҳанги халқӣ падидаи муҳими ҷомеа ва яке аз воситаҳои муҳими тарбияи зебоипарастии аҳолии кишвар маҳсуб ёфта, масъалаҳои рушди он дар маркази диққати давлат ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомотҳои ҷамъиятӣ қарор дорад. Пас аз эълон гардидани солҳои рушди деҳот ва ҳунарҳои мардумӣ дар сатҳи ҷумҳурӣ ва маҳаллӣ мақомотҳои иҷроияи маҳаллии ҳокимиятҳои давлатӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ ба ин масъала тавачҷуҳи ҷиддитар меодагӣ шуданд.

Ин нуқта ба он асос меёбад, ки фарҳанг, махсусан фарҳанги мардумӣ, дар ҳама давру замон як воситаи муҳими ва интиқоли таҷрибаи иҷтимоӣ аз як насл ба насли дигар ба шумор рафта, василаи муҳими ташаккули худшиносии миллии оммаи васеи мардум, ҳудогоҳӣ ва ташаккули шуури таърихӣ онҳо мебошад. Ва ҳамзамон, воситаи ниғаҳдорӣ ва ҳифзи мероси фарҳангӣ ва воситаи муҳими рушди истеъдодҳо, қобилиятҳои эҷодии аҳоли, махсусан, ҷавонон ба шумор меравад.

Муттасил интиқол додани арзишҳои моддӣ ва маънавии инсоният ин намунаи эътироф, ҳифз ва инкишофи фарҳанги бисёрҳазорсолаи мардуми тоҷик ба шумор меравад. Тавассути он одамон таҷрибаи

гузашта, малакаҳо, роҳҳои тағйироти моддӣ ва маънавии ҷаҳонро меомӯзанд. Ин нишондиҳанда ҳамзамон фишанги пурқудрати инкишофи шуури таърихӣ ва тарбияи худшиносии миллӣ маҳсуб меёбад.

Дар тӯли асрҳо олимони роҳҳои муттаҳид намудани фаъолияти эҷодиро дар ниғаҳдорӣ ва рушди арзишҳои моддӣ ва маънавӣ бо идеалҳои инсондӯстӣ (гуманизм) ҷустуҷӯ мекарданд. Баланд шудани сатҳи умумии фарҳангии аҳоли ба он вобаста буд, ки заминаи солими маънавӣ ҷиҳати рушди санъат, илм ва техника, эҷодиёт, ҳунароҳои мардумӣ, қувваҳои пуриқтидори маънавӣ ва эҷодии бебаҳо шароити мусоид фароҳам оварда шавад ва барои ин соҳаи муҳим мутахассисон парвариш карда шаванд.

Масъалаи ташаккули шахсияти ҳамаҷониба рушдбанда, одамоне, ки кордону аз ҷиҳати умумифарҳангӣ тараққикарда мебошанд, ба миён гузошта шуда буд. Бо ин мақсад, истифодаи намунаҳои мухталифи эҷодиёти илмӣ, техникӣ ва бадеӣ - ҳам касбӣ ва ҳам маҳсусан, оммавӣ-бадеиро истифода бурдан ва онро дар тарбияи инсонии комил истифода бурдан, дар рӯҳияи идеалҳои умумибашарӣ ташаккул додани шахсият фишанги пурқуввате буд.

Дар таҳқиқотҳо исбот шудааст, ки ба маънои васеъ фарҳанг, мафҳуми татбиқи қувваҳои эҷодии инсон, зухуроти озодиҳои тавоноӣ ва қобилияти шахс тавассути инкишофи ҳудогоҳӣ, худшиносӣ, тавсияи нерӯҳои эҷодӣ дар кулли соҳаҳо ва намудҳои фаъолият мувофиқи эҳтиёҷоти ботинии онҳо, ангеҷаҳои рафторӣ ва қобилиятҳои эҷодии шахс маҳсуб меёбад.

Дар замони соҳибистиклолӣ барои рушди фарҳанги мардумӣ ҳунароҳои халқӣ ва санъати мардумӣ бояд шароит фароҳам оварда шуда, тадриҷан доираи васеи омма ба намудҳои мухталифи ҳунаро ва эҷодиёт фаро гирифта шавад. Таҷрибаи иштироқи ҷавонон дар озмунҳои сатҳҳои гуногун нишон медиҳад, ки дар ҷомеаи соҳибистиклоли мо оммавияти эҷодиёти бадеии халқ таъмин карда шудааст.

Дар тарбияи эстетикии ҷавонон истифода аз намунаҳои беҳтарини фолклор нақши муҳимро мебозад, зеро фолклор муҳассилинро ба арзишҳои эстетикӣ васеътар ҷалб менамояд. Дар воқеъ, дар адабиёти илмӣ, фолклор ҳам аз ҷониби фарҳангшиносон ва ҳам аз ҷониби фолклоршиносон мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Масалан, аз таҳлили асарҳои онҳо маълум мегардад, ки омӯзиши фолклор хусусиятҳои хоси худро дошта, вобаста ба дигаргуниҳои баамаломатамо бояд аз нигоҳи имрӯза онро арзёбӣ намоем. Бахусус, илми муосир эҷодиёти шифоҳии халқро, ҳамчун сарчашмаи арзишҳои эстетикӣ (зебоишиносӣ) доништа, муайян намудааст, ки он бо дигар намудҳои эҷодиёти халқ – санъати амалӣ-халқӣ, (хунароҳи нафиси дастӣ), рассомӣ, суруд, мусиқӣ, театр (драммаи ҳаҷвӣ), санъати рақс ва ғ. робитаи зич дошта, ба он хусусияти синкретикӣ (ба ҳам пайвастагӣ дошад) намудҳои гуногуни санъат) хос мебошад. Чунончи, таҳлили асарҳои илмӣ фолклоршиносони тоҷик дар соҳаи гуногун аз он шаҳодат медиҳад, ки роҳҳои инкишофи анъанаҳои фарҳанги бадеӣ ва намудҳои гуногуни он ба шахс таъсир мерасонанд.

Оре, фолклор ҷузъи таркибии фарҳанги мардумӣ маҳсуб меёбад ва бо зиндагии халқ робитаи зич дошта, дар байни халқ рушд ёфта ва боз ба ҳуди халқ тақдим мегардад. Фолклор - имкон медиҳад, ки ҷавонон дар шакли усулҳои гуногуни он дар худ ҷаҳолнокии эстетикиро инкишоф диҳанд ва худ бевосита эҷодкори ҳақиқии арзишҳои фарҳангӣ гарданд. Илова ба ин, мусиқиро халқ меофарад, композитор онро танҳо такмил медиҳад. Маҳфилҳои фолклорӣ бошанд, имкон медиҳанд, ки дар ин ё он намуди жанрҳои санъат донишҷӯён қобилияти истеъдодашонро ошкор ва онро рушд диҳанд.

Хулоса, таҳқиқот аз он шаҳодат медиҳанд, ки субъекти фарҳанги бадеиро ҳуди халқ ташкил медиҳад, яъне халқ офаридгори он мебошад. Маҳз дар раванди эҷод ва истифодаи намунаҳои беҳтарини мардумӣ ҷаҳолияти эстетикӣ омма инкишоф ёфта, натиҷаи ҷаҳолияти он боз ба мардум пешкаш карда мешавад.

Ҳамчунин, фарҳанги эстетикӣ дар намудҳои гуногуни фолклори халқҳои мухталиф умумияти зиёде пайдо карда метавонад. Аммо новобаста аз умумиятҳо, ҳар як халқ кӯшиш менамояд, ки хусусиятҳои фарқкунандаи эҷодиёти бадеии мардумии халқашро нигоҳ дорад. Аз ин нуқтаи назар, фолклор дар ташаккули шуури эстетикӣ дар заминаи миллӣ ва худшиносии ҳар як халқ нақши муҳим ва ҳалқкунанда мебозад.

Эҷодиёти бадеӣ дар заминаи арзёбӣ намудани чизе хуб рушд ёбад, ҳамзамон малакаи дарк ва танқиди чизи зишт (безебӣ), танқиди он имкон медиҳад, ки ба ин арзиҳо пайравӣ кардан нашояд.

Хулоса, фолклор ва намудҳои гуногуни эҷодиёти бадеии халқ, ки рушд додани он вазифаи асосии муассисаҳои фарҳанг мебошад, дар системаи тарбияи этноэстетикӣ насли наврас аҳаммияти калон дошта, дар сурати дуруст истифода бурдани он на танҳо муносибати дурустро ба муҳити зебоипарастӣ, балки меҳру муҳаббатро ба ватан, модар, маҳал, ба зебогиҳои табиат инкишоф додан мумкин аст. Илова ба ин, фолклор василаи хуби ҳамкориҳои муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг низ ба шумор меравад.

Бояд зикр кард, ки ҷиҳати ҳалли вазифаҳои ҳамкориҳои ниҳодҳои тарбиявӣ дар педагогикаи фарҳанг ва тарбияи эстетикӣ воситаҳои мухталиф низ мавриди истифода қарор дода мешаванд: Чунончи:

- ташкили маърифати эстетикӣ дар ҳамкориҳои муассисаҳои таълимӣ, оила ва муассисаҳои фарҳанг;

- ҷалби волидайн ба кори тарбияи эстетикӣ, аз он ҷумла, бобати мушкилоти норасоии теъдоди соатҳо аз ҷанҳои этика ва эстетика;

- иштироки фаъолони омӯзгорон, устоҳои таълимӣ ва волидайн дар шуроҳои педагогӣ ва ҷаласаҳои шуроҳои шӯъбаҳои маориф ва бахшҳои фарҳанги шаҳру ноҳияҳо ва ғ.;

- ҳамроҳсозии фаъолияти муассисаҳои таълимӣ бо дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар заминаи барнома, концепсия ва стратегияҳои давлатӣ. Вобастагии амиқи тақсим кардани нақшҳо, ҷойгоҳ ва коркарди дурусти механизме, ки иҷрои ҳатмии онҳоро муайян мекунад ва ғ.;

- тавассути восита, шакл ва методҳои кори тарбиявӣ-эстетикӣ боӣ гардонидани воситаҳои таъсиррасонии тарбиявӣ дар оила ва коллеҷҳо;

Ба мақсад мувофиқ аст, ки дар кори тарбиявӣ-эстетикӣ ба шаклҳои маҷмуи таълимӣ ва фарҳангии фароғатӣ: оммавӣ, гурӯҳӣ, инфиродӣ самаранок истифода ва ба мазмуни онҳо аҳаммияти ҷиддӣ дода шавад. Инчунин беҳтар мебуд, ки агар манфиатҳои тарафайн риоя карда шаваду ҷойгоҳи ҳар як ниҳод дар низоми мушахассан муайян тақсим карда шавад. Маҳз, дар ин раванд, масъалаҳои ҳамгироӣ (интеграция), аз кори якдигар вобастагӣ доштан ва масъулияти байнихамдигарии аъзоёни дигари гурӯҳҳои иҷтимоӣ, ташкилотҳои ҷамъиятӣ ҳамкориҳои давомдор ба вуҷуд меояд.

Чунончи, мо фаъолияти якҷояи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангро дар шароити минтақаи хурд (мегаполис) дар мисоли ш. Панҷакент ба тариқи зайл ташкил карда метавонем. Коллеҷ барои донишҷӯён ба воситаи омӯзондани фанҳои этика ва эстетика дониши зебоипарастӣ ва асосҳои қонунҳои зебоипарастиро меомӯзонад. Онҳоро бо олами зебоӣ ошно месозад. Моҳияти санъат ва намудҳои гуногуни онро мефаҳмонад. Зарурияти омӯзиш ва нақши онҳоро барои ҳаёти инсон муайян месозад. Аммо муассисаҳои фарҳанг бошанд, махсусан, театри шаҳр ба муҳассилин намоишнома ва концертҳои гуногун пешкаш менамоянд. Инчунин, қасри фарҳанги шаҳр бошад ҷавононро ба маҳфилҳои мухталифи бадеӣ ҷалб намуда, малакаву маҳорати дар соҳаи санъат дошташонро дарёфт ва инкишоф медиҳад. Китобхона ва хонаҳои фарҳанг силсилаи вохӯриҳоро бо шоирону нависандагон, хунармандон, мунаққидон ташкил намуда, имкон медиҳад, ки асарҳои адабиёт ва санъат арзёбӣ гардида, ҳамзамон, ба онҳо баҳои дуруст дода шавад.

Ниҳоят, аз осорхона муҳассилин бо таърихи маҳалли хеш, фарҳанги он, давраҳои рушд ва аҳаммияти он барои замони ҳозира ошноӣ пайдо мекунанд. Яъне онҳо метавонанд, донишҳои илмиву фарҳангии андӯхтаи хешро ғани ва боӣ гардонанд.

Ҳамин тариқ, дар маҷмуъ, имкон пайдо мегардад, ки «муттаҳид намудани нерӯҳо ҷиҳати иҷрои кори якҷоя, сафарбарии қувваҳои муштарак ва захираҳои баҳри расидан ба ҳадафҳои гузошташуда талаботи зарурӣ ва ҳадафи ҳамкории зичи ниҳодҳои гуногуни иҷтимоӣ-педагогӣ ва фарҳангӣ маҳсуб ёфта, фаъолиятшон дуруст ба роҳ монда шавад» [90, 206-207].

Муассисаҳои таълиму фарҳанг бидуни назорати иҷтимоӣ аз болои оила, авлод ва ё манотиқи зисти хунармандон наврасону ҷавононро ба кори омӯзишу эҷод, рушд ва баҳрабардории маънавий аз хунарҳои мардумӣ ҷалб карда наметавонанд. Барои ҳалли ин масъала бояд роҳи усулҳои дастрастарини ҳамкорӣ, аз қабали иттиҳодия ва маҳфили хунармандӣ, воҳӯриҳои бо хунармандони халқӣ, ташкили осорхонаҳои санъати амалии халқӣ, ташкили экспедитсияҳои этнографӣ, омӯзишу ҷустуҷӯйҳои, созмондиҳии маҳфилҳои фолклорӣ-этнографӣ, баргузориҳои озмуну азназаргузарониҳои, фестивалҳои хунармандону эҷодкорон дар шаҳру ноҳияҳо ва ҷумҳурӣ, ҳисси зебоипарастӣ ва зебоипарастии ҷавононро беҳтару хубтар менамояд, ҳаёти ҷомеаро ғанӣ мегардонад.

Таҳқиқотҳои мо, бо истифода аз усулҳои мухталиб он, нишон доданд, ки ҳамкории функционалӣ ва баҳамтаъссисаҳои муассисаҳои таълимӣ, оила ва муассисаҳои фарҳанг метавонад муҳити воқеии фарҳангию хунариро созмон диҳанд ва ин усул имконияти васеи ташаккули раванди беҳдошти тақвияти эҷодӣ бадеии халқ ва хунарҳои мардумиро фароҳам сохта, бо ин васила кори ниҳодҳои тарбиявиро ҷоннок мегардонад, рушди фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангиро таҳким мебахшад, гуногунрангии ҳаёти маънавии ҷавононро таъмин месозад.

Таҳқиқоти мо дар муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангии шаҳри аз ҷиҳати аҳоли камшумор (Панҷакент) чун пойгоҳ дар мадди назар аст ва омӯзиши имкониятҳои ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангии дигари шаҳр дар ташаккули фарҳанги зебоипарастии муҳассилин моро ба чунин хулосаҳо овард, ки «муттаҳид намудани нерӯҳо ҷиҳати иҷрои кори якҷоя, сафарбарии қувваҳои муштарак ва захираҳои ҳеш баҳри расидан ба

ҳадафҳои гузошташуда талаботи зарурӣ ва ҳадафи ҳамкориҳои зичи ниҳодҳои гуногуни иҷтимоӣ-педагогӣ ва фарҳангӣ маҳсуб меёбанд» [90, 206-207].

Ҳамкорӣ танҳо он вақт самаранок мегардад, ки агар шаклҳои гуногуни тарбиявии ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеа дар заминаи фаъолияти якҷояи кормандони маориф ва фарҳанг истифода бурда шаванд ва ҳуҷҷатҳои меъёрии ҳуқуқии дахлдор байни муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг (нақшаҳои ҳамроҳангсозӣ, муштарак, иштироки тарафайн, махсусан, маъмурияти муассисаҳо дар қори шурои педагогӣ ва шурои бадеии соҳаи фарҳанг ва ғ.) омода гарданд. Инчунин, бояд дар интихоби шаклҳои муштаракӣ қорҳои тарбиявӣ, хизматгузориҳои таҳсилотӣ, фарҳангӣ ва манфиатҳои қори муассисаҳои таълимӣ бо ҳам мувофиқат кунанд.

Таҳлили ҳуҷҷатҳои пойгоҳи таҳқиқотӣ нишон дод, ки қори тарбиявӣ-эстетикӣ бо ҷалб намудани аҳли ҷамоатчиғӣ, хонавода, муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангии, ки дар минтақаи хурди шаҳрӣ мавҷуданд, бояд ташкил шавад. Ниҳоят, тавассути усулҳои гуногуни таҳқиқотӣ эҳтиҷоти омӯзиши вазъи маънавии донишҷӯён бояд ба инобат гирифта шуда, мувофиқи дарҳости онҳо барнома ва репертуари театру муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ, нақшаҳои бадеии муассисаҳои фарҳанг ва санъат, ҳазинаи китобхонаҳои оммавии ноҳия ва мактабӣ таҳия ва дастрас қарда шаванд. Албатта, дар тарбияи эстетикӣ истифодаи самараноки шакл ва методҳои он низ хеле қори тарбиявиро баланд мебардорад. Чунки муносибати маҷмӯӣ (комплексӣ) дар ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён, истифода фаъолияти якҷояи ниҳодҳои ба қори тарбияи эстетикӣ масъул, имконияти аз ҷиҳати принцип ва аз ҷиҳати услубӣ дуруст ба роҳ мондани фаъолият мегардад.

Баин муносибат зарур аст, ки дар қорҳои тарбиявии қоллеҷ зебоӣ бояд ёвари асосӣ ба шумор рафта, хоҳиши эҷодқориро бедор созад. Он бояд тамоми соҳаи фаъолияти қоллеҷро фаро бигирад: зебоии бинои

таълимӣ, зебоии шахсияти омӯзгор, донишҷӯ ва муҳити эстетикӣ бавучудовардашударо.

Зарур аст, ки чорабиниҳо оид ба тарбияи эстетикӣ набояд эпизодӣ (номунтазам), балки пай дар ҳам ташкил ва баргузор карда шаванд, то ки дар ниҳоди донишҷӯён пайвастагии зичи маърифати эстетикӣ ва чалбнамоӣ ба фаъолияти эҷодӣ таъмин карда шавад. Маҳз, дар чунин вазъият тавассути қобилияти бадеии худ инсон дар раванди фаъолияти эҷодӣ зебоиро ба вучуд меорад.

Аз манбаъҳо ва воситаҳои асосии тарбияи эстетикӣ – мусиқӣ, рақс, ҳунарҳои бадеии халқ, театр, кино, адабиёт ва ғ. самараноктар истифода бурдан, низ корҳои тарбиявиро, бешубҳа, беҳтар менамояд.

Хуб мешуд, ки барномаи маърифати эстетикӣ бо хусусияти махсуси баҳисобгирии муҳити баланди маънавӣ - равонии коллеч ва оила, услуби муносибати мутақобилаи он таъсис дода шавад.

Зарур аст, ки таҷрибаи мусбати хонавода, анъанаҳои миллии пешрафта, донишҳо оид ба эстетика ба шакли муайян даровардашуда дар муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ истифода бурда шаванду ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар ягонагии зичи ҳамаи дигар унсурҳои фаъолияти тарбиявии коллеч (ватанпарастӣ, меҳнатӣ, ҳуқуқӣ, худшиносии миллий, экологӣ ва ғ.) ва ҳамгироии муассисаҳои таълимиву фарҳанг ба роҳ монда шавад. Зикр кардан ба маврид аст, ки дар ин самт сарфи назар аз ин ҳама тадбирҳои муштаракӣ ҳамкориҳои мутақобила, мухторияти ниҳодҳои якҷоя амалкунанда бояд маҳдуд нагарданд, то ки дар ҳалли ин ё он мушкилот ягонагӣ ва ҳамбастагии фаъолияти иҷтимоӣ-педагогӣ ва фарҳангии он якҷоя амал намоянд.

Ба ҳамин тариқ, омӯзиш ва ҷамъбасти таҷрибаи корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ нишон медиҳад, ки дар сурати дуруст ба роҳ мондани ҳамкориҳои мутақобила ва фаъолияти муштаракӣ муассисаҳои таълимӣ, оила ва ташкилотҳои фарҳангӣ, тақсимои дуруст ва татбиқи функсияҳои онҳо, тақсимои асоснок ва дурусти вазифаҳои ҳар як ниҳод, таҳияи нақшаи ягона барои шахр ва ё ноҳия боис мегардад, ки

бисёр масъалаҳо ва мушкилоти корҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён, дар ин ё он минтақа дар заминаи дурусти илмиву методӣ ташкил шуда, роҳи ҳалли худро ёбанд ва боиси такмили кори тарбиявӣ-эстетикӣ гардад. Инчунин, ба натиҷаҳои таҳқиқоти сотсиологҳо ва корҳои озмоишии соҳаи педагогикаи иҷтимоӣ таъяқ карда, метавон хулоса намуд, ки «самаранокии институтҳои иҷтимоӣ ба амиқ тақсим кардани нақшҳо ва дуруст кор кардани механизме, ки иҷрои лозимии онҳоро муайян мекунад, вобаста аст» [90,206] Аммо, дар зинаи ҷустуҷӯӣ - таҳқиқотӣ ошкор гардид, ки дар кори ҳамгироии муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг мушкилоти зиёде мавҷуданд.

Хулосаи боби 1

Хулоса, тарбияи эстетикӣ ба қатори проблемаҳое дохил мешавад, ки ҳалли онҳо ба рушди минбаъдаи фарҳанги миллий ва умумибашарӣ вобаста аст. Ҷаҳонишавӣ дар баробари таъсири мусбат расониданаш, ҳавфи аз байн рафтани фарҳанги миллиро низ метавонад ба вучуд орад. Аз ин лиҳоз, ҳифз ва нигоҳдории асолати фарҳанги миллий, махсусан, дар ноҳияву маҳалҳо ва истифодаи онҳо дар тарбияи зебоипарастии насли наврас яке аз вазифаҳои муҳимми давлат ва ҷомеа ба шумор меравад.

Нигоҳи педагогӣ ба тарбияи эстетикӣ ҷалб намудани шахсиятро ба фаъолияти зебоипарастӣ дар назар дорад, ки дар ин асос раванди маҷмуи ташаккулёбии шахсият муайян карда мешавад. Дар ин бобат мо таъкид намудем, ки дар ташаккули фарҳанги зебоипарастии ҷавонон нақш ва ҷойгоҳи ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ хеле назаррас аст. Оила, махсусан, оилаи тоҷик, ки дорои фарҳанг ва анъанаҳои ғанӣ ва бой мебошад, берун аз ин низом вучуд дошта наметавонад. Ҳар як хонаводаи минтақаи Тоҷикистонро анъана, расму ойин ва маросимҳои фарҳангии зиёде фаро гирифтааст, ки он боигарии эстетикӣ ҳар як оилаи тоҷиконро мебошад. Ин аст, ки рушди минбаъдаи давлат, пешрафти ҷомеаи кишвар, рушди фарҳанги умумибашарӣ дар заминаи ҳамкории муассисаҳои таълимӣ, оила, муассисаҳои фарҳанг, истифодаи васеъ аз фарҳангу анъана ва суннатҳои бадеии миллии он дар тарбияи эстетикӣ таъмин карда мешавад.

Хусусан, пас аз қабули қонунҳои миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон (аввалинаш с.2007, охиринаш бо тағирот ва иловаҳо 28 августи солҳои 2017, 2024), ва дуввумаш (с.2011, 2024) ҷашну маросимҳо бо мазмуни навин эҳё гардиданд, ҳамкории институтҳои иҷтимоии ҷомеа таҳким ёфтанд, расму ойинҳои хонаводаи тоҷик ба танзим дароварда шуданд, нерӯи тарбиявии онҳо афзуд. Анъанаҳо камхарҷ гузаронида шуда, бучаи оиларо ғанӣ гардонда истодаанд. Чандин расму ойин ва анъанаҳо дар минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ аз нав эҳё гардида, ба воситаи муҳимми тарбияи маънавию ахлоқӣ ва эстетикӣ табдил ёфта истодаанд. Инчунин,

қобили қайд аст, ки бисёр кӯдакон ва мактаббачагон ба дастаҳои хунарии мардумӣ ҷалб гардида, дар ҷашнвораҳову озмунҳо фаъолона иштирок менамоянд. Маҳз ҳамин падидаи қонунгузорӣ имкон дод, ки фарҳанги хонавода ва расму ойини ҳар як минтақа ва халқу миллат дар дохили кишвар ва берун аз он муаррифӣ карда шавад. Зеро қор дар бобати ташкил ва гузаронидани анъанаву расму русумҳои мардумӣ барои оилаҳо ба дараҷае вазнину мураккаб шуда буд, ки дар давраи бӯҳрони иқтисодии ҷаҳонӣ ба инкишофи афроди ҷомеа монеаву душвориҳои зиёдеро эҷод менамуд. Аммо, яке аз масъалаҳои муҳиме, ки имрӯз таваҷҷуҳи давлат ва ҷомеаро бештар ҷалб менамояд, ин инкишофи рушди анъанаҳои миллий дар тамоми минтақаҳои ҷумҳурӣ ва истифодаи онҳо дар тарбияи эстетикӣ мебошад. Эҳё гардидани анъанаҳои миллии бадеии халқ, мусиқии фолклорӣ, нуфузи давлатӣ пайдо кардани мусиқии суннати миллии мо «Шашмақом», эҳёи нави «Фалак» ва дар ин замина таъсис ёфтани дастаҳои хунарии давлатӣ, ҷалби ҷавонон аз тамоми манотиқи кишвар ба ин дастаҳо, ғанӣ гардидани анъанаву расму ойинҳо, дар ҳар як шаҳру ноҳия таъсис ёфтани дастаҳои хунарии мардумӣ, аз беҳтар гардидани қори тарбиявӣ-эстетикӣ ва такмил ёфтани низоми омодагии мутахассисон соҳаи фарҳанги бадеӣ дар ҷумҳурӣ гардидааст.

Ҷамъбасти таҷрибаи пешқадами қори коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг оид ба тарбияи эстетикӣ дар заминаи суннату анъанаҳои бадеии нишон дод, ки фаъолияти амалӣ оид ба тарбияи зебоипарастӣ дар ҳама соҳаҳои он, бо таъриқи ба принсипи гуманизми ҷандинҳазорсола халқи тоҷик ба роҳ монда мешавад, истифодаи онҳо дар раванди ҳамгирӣ муассисаҳои таълимӣ, фарҳанг, оила ва аҳли ҷомеа ҷиҳати ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин самараи хуб дода истодааст ва он бояд тавсеа ёбад. Аз ин рӯ, зарур аст, ки тавассути таҷлил намудани ҷашну маросимҳо, идҳо, таҳияи сенария, барнома ва лоиҳаҳои ҷолиб, ҷорабиниҳои шавқовар ва ғ. ҳалли вазифаҳои тарбиявӣ- эстетикӣ боз ҳам беҳтар карда шавад.

Аммо, сарфи назар аз он ҳама, мо дар зинаи ҷустуҷӯии таҳқиқот ва баррасиву таҳлили вазъи тарбияи зебоипарастӣ дар фаъолияти якҷояи коллечҳо ва муассисаҳои фарҳанг мушоҳида кардем, ки ҳамкориҳо ва фаъолияти ҳамҷояи ин муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар тарбияи эстетикӣ пурра ба талабот ҷавобгӯ нест. Аксарияти ҳуҷҷатҳои барномавии мавҷудбуда ва ҳам имрӯз таҳияшаванда ба чунин саволҳо “Маориф ва фарҳанг дар низоми ҳадафу мақсадҳои миллӣ чи ҷойгоҳе доранд ва кадом моделҳои онон ба Ҷумҳурии Тоҷикистон заруранд?”, “Вазифаҳои кӯтоҳмуддат, миёнамуддат ва дарозмуддат, механизм ва шаклҳои ҳамкории ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ кадомҳоянд ва онҳо дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ чи нақш мебозанд?” посух дода наметавонанд.

Ҳамин тариқ, ҳаллу баррасии амалия ва таҳлили таҷрибаҳо, анъанаҳо, арзишҳои бо фаъолияти илмию таълимӣ алоқаманд, ки ин ҳама барои рушди кишвар ва низоми тарбияи зебоипарастии он муҳиманд, ҳалли масъалаҳои таҳқиқи ҳамкории муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг бобати тарбияи эстетикӣ муҳассилин зарурати комилро доро мебошанд, ки дар боби дуввуми рисолаи диссертатсионии мо ҳалли ҳудро ёфтаанд.

БОБИ II. ШАРОИТҲОИ ПЕДАГОГИИ ҲАМКОРИИ МУТАҚОБИЛАИ КОЛЛЕЧ ВА МУАССИСАҲОИ - ШАРТИ МУҲИМИ МУКАММАЛГАРДОНИИ ТАШАККУЛИ ФАРҲАНГИ ЗЕБОИПАРАСТИИ ДОНИШЧҶҶН

2.1.Роҳҳои мукамалгардонии ҳамкориҳои мутақобилаи коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг дар рушди эстетикӣ донишҷӯён

Дигаргун шудани шароитҳои иқтисодӣ, сиёсӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва таҳқиқоти ҷустуҷӯӣ мо дар мамлакат имкон дод, ки мо баъзе аз номувофиқатҳои иҷтимоӣ-фарҳангиро дар ҷомеаи имрӯза муайян намоем. Дар байни онҳо чунин номувофиқатҳоро номбар кардан мумкин аст:

- номувофиқатҳои байни зарурият дар интегратсияи ҷидду ҷаҳди ниҳодҳо ба монанди, оила, муассисаҳои таълимӣ ва муассисаҳои фарҳанг барои муҳайё намудани шароит баҳри дар амал тадбиқ кардани таҷрибаи пешкадам ва муттасили мусбӣи ҷамъиятӣ; аз ҷиҳати амалӣ нотайёр будани ниҳодҳои иҷтимоӣ ҷиҳати рушди шахсияти насли наврас;

- номувофиқатҳои байни зарурияти тараққӣ додани болоравии хизматгузориҳои фарҳангӣ ва касодии воситаҳои таъсиррасонии ғоявӣ-ҳиссӣ, ки ба худинкишофдиҳӣ монеъа эҷод мекунанд;

- номувофиқатҳои байни заминаҳои моддӣ-техникӣ соҳаи тарбиявӣ-эстетикӣ коллеҷ, ва дигар институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва талаби амалӣ нагаштани он дар коллеҷ ва муассисаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, коста будани сатҳи истифодаи онҳо дар қори тарбиявӣ мебошад.

Дар шароити имрӯза омили муҳимми бомуваффақият бартараф намудани ҳамаи ин тафовутҳои иҷтимоӣ, ҷуноне ки таҷрибаҳо ва таҳқиқот нишон медиҳанд, дигаргунсозии муҳити эстетикӣ ва ҳамкориҳои ниҳодҳои тарбиявӣ мебошад, ки донишҷӯро фаро гирифтааст. Дар ин муҳим ҳамгироии муассисаҳои таҳсилотӣ, фарҳанг ва хонавода, ҳамчун субъектҳои асосӣ ва ғаъол мебошанд, ки дар он шахсият рушд меёбад ва фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён ташаккул меёбад.

Аз рӯйи таҳқиқоти олимони соҳаи сотсиология ва педагогика ва аз рафти корҳои тарбиявӣ-озмоишӣ ошкор гардид, ки таъсири функционалии ҳамкориҳои тарбиявӣ дар робита бо омӯзгорон, устоҳои таълимӣ-истеҳсолӣ, ташкилотчиёни корҳои фаъолияти фарҳангӣ-маърифатии коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг, омӯзгор бо волидайн, маъмурияти муассисаҳои таълимӣ ва ниҳодҳои фарҳангӣ системанок ё гоҳ гоҳ зухур ёфтаанд, ки ба рафтор, фаъолият, муносибат, ниҳоят, нишондодҳо бетаъсир наменонанд.

Дар ин чода, албатта, телевизион, тавассути барномаҳои ҷолиби худ қисме аз вазифаҳои тарбияи эстетикиро ҳал менамоянд. Қисми зиёди вақти холии ҷавононро синамо ташкил медиҳад, ки онҳоро аз шохасарҳои ватанию ҷаҳонӣ бархурдор месозад. Театр, филармония, муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ, мактабҳои мусиқӣ, бадеӣ ва санъат, намоишгоҳҳо низ муҳассилинро ба фаъолияти эстетикӣ ҷалб менамояд ва ғ.

Озмунҳои ҷумҳуриявии «Тоҷикистон - Ватани азизи ман» «Илм – фуруғи маърифат» ва «Фуруғи субҳи доноӣ китоб аст», ки ибтикори президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон, таҷлил гардида истодааст ва чи тавре ки таҷрибаи қори тарбиявӣ нишон медиҳад, имкон доданд, ки қисми зиёди ҷавонон ба китоб, шеърҳои, фарҳанги бадеӣ, ҷалб гарданд, аз арзишҳои волеи эстетикӣ бархурдор шаванд. Теъдоди шеърҳои азёдкардаи баъзе аз иштирокчиёни озмунҳо то ба 300 ғазал ва садҳо рубоӣ, хондани садҳо асарҳои классикон расида буд. Ин ҳама тадбирҳои муштаракӣ ҳамкориҳои мақомоти марбут нисбат ба низоми тарбияи эстетикӣ ба шумор мераванд.

Дар шароити ҳозира фаъолияти якҷояи қори муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг дар тарбияи эстетикӣ насли наврас ва умуман, аҳолии кишвар афзуда истодааст. Нақшаҳои қорӣ муштаракӣ вазоратҳои маориф ва илму фарҳанг бобати ҷалби донишҷӯён ба намоишҳои театрий ва кино имкон доданд, ки ҳазорҳо ҷавонон ба спектакл, намоишномаҳои нави консертӣ ва намоишҳои театришуда ҷаҳолон иштирок намоянд.

Ин амалҳо барои ташаккули завқи бадеии муҳассилин таъсири хеле калон расонида истодаанд.

Аммо, ба ғайр аз шаклҳои муташаккили тарбиявӣ-эстетикӣ муҳассилин баъзан тавассути таъсиррасонии стихиявӣ, идоранашавандаи таъсиррасонӣ тобеъ мешавнд, ки ба рушд ва тарбияи онҳо таъсири манфӣ мерасонанд. Қиҳати ҳалли ин масъалаҳо, омӯзиши таҷрибаи таъсири мутақобилаи педагогӣ ва ҳамкориҳои муассисаҳои таълимӣ, махсусан, коллеҷҳо ва муассисаҳои фарҳангӣ – фароғатӣ, истифодаи зарурият ва имконияти онҳо дар тарбияи маънавию эстетикӣ кӯмаки зиёд расонида метавонанд.

Дар фаъолияти амалӣ як нуктаи муҳим - ҳамкориҳои фаъолияти ниҳодҳои иҷтимоии ҷомеа на ҳама вақт пурра ба эътибор гирифта ва дар қисми тарбияи эстетикӣ мавриди истифода қарор дода мешавад. Ҳоло он ки, ба ақидаи сотсиологӣ тоҷик Шохисматуллоев Ш. тавассути институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ «робитаҳо ва муносибатҳои иҷтимоӣ бо тартиб, бонизом, расмӣ ва стандартӣ гардонидани мешаванд. Дар ин раванд масъалаҳои интегратсионӣ, ҳамкорӣ, аз қисми якдигар вобастагӣ доштан ва масъулияти байниҳамдигарии аъзоёни дигари гурӯҳҳои иҷтимоӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ ба вуҷуд меоянд» [92, 206], барои ҳамкориҳои коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг хеле муҳим аст.

Муттаҳид намудани нерӯҳо қиҳати иҷроии қисми якҷоя, сафарбарии қувваҳои муштарак ва истифодаи захираҳои ҳеш баҳри расидан ба ҳадафҳои гузошташуда талаботи зарурии ва ҳадафи ҳамкориҳои зичи ниҳодҳои гуногуни иҷтимоӣ-педагогӣ ва фарҳангӣ маҳсуб меёбанд. Ҳуллас, ҳамаи ниҳодҳо муносибати эстетикӣ ҷавобгӯро метавонанд, ба воқеият ва санъат ташаккул диҳанд.

Таъсири ҳамкориҳои мутақобила (взаимодействие) аз рӯйи ақидаи яке аз асосгузори педагогикаи фарҳангшиносӣ, профессор М.А. Ариарский чунин тавсиф қарда мешавад:

- «нақшагирӣ ва ташкили фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ, чун натиҷаи дарккардашуда ва банақшагирифташудаи тарбиявӣ мебошад, на миқдори чорабиниҳои гузаронидашуда»;

- «таъмини ҳамоҳансозӣ дар фаъолияти муассисаҳои маърифатӣ ва клубӣ (мактаб, муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ, қаср, хонаҳои фарҳанг марказҳои фарҳангӣ-фароғатӣ, нигористон, гулгаштҳо, хонаҳои синамо ғ.)», ки ба кори тарбиявӣ-эстетикиро тавсеа мебахшад;

- «усули давомоти таъсири тарбиявии коллективи меҳнатӣ, оила, мактаб, муассисаҳои таҳсилоти иловагӣ ва ташкилу баргузорию оқилонаи вақти холии ҷавононро дар таҷриба ҷорӣ намудан»;

- «бо мақсади ҳавасмандгардонии рушди эҷодии тарбиятгарон дар асоси баҳисобгирӣ ва иртиботи мутақобила чун омили объективӣ (иқтисодӣ, иҷтимоӣ, техникӣ) ва субъективӣ таъсиррасонӣ ба шахсият тавассути низоми банақшагирӣ зарурат пайдо мекунад»;

- «омезиши амиқи шаклҳои умумӣ (оммавӣ), гурӯҳӣ ва инфиродӣ (махсусан, ин шакли кори тарбиявӣ-эстетикӣ дар фаъолияти тарбияи мусиқии муҳассилин афзалият дорад) мукамал гардонидани шаклгирии онҳо вобаста ба тарбияи эстетикӣ хонандагон»;

- «тақия намудан бобати истифодаи васеи анъанаҳои миллӣ-фарҳангӣ, аз ҷумла, ҷашнҳо ва расму ойинҳои халқӣ - эҷодиёти амалию-ороишӣ, ҳаваскорӣ, машғулиятҳои мусиқӣ ва шаклҳои дигари фаъолияти таълимӣ-тарбиявии хонандагон ва ғ.» [13,56].

Вобаста ба ин мо нуктаи назари методологии олимони Федератсияи Россия, махсусан Б.Т. Лихачевро ба назар гирифта, дар вақти ҷамъбасти намудани давраи муайянкунанда (ҷустуҷӯӣ – таҳқиқотӣ) ба хулосае омадем, ки мазмуни фаъолияти якҷояи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангию фароғатиро оид ба тарбияи эстетикӣ дар ин ё он даврони рушди он, ки «муайян кардани дараҷаи рафти инкишофи эстетикӣ ҳар як кӯдак ба он ноил мегардад» [50,4], ташкил медиҳад. Илова ба ин, инкишофи ҳаматарафа ва комили шахсиятро махсусияти ҳар як ниҳоди иҷтимоӣ, ки ба ин низом ворид гардидааст, муқаррар менамояд

Инчунин, дар таҳқиқтҳо оид ба тарбияи эстетикӣ таваҷҷуҳи махсус ба таҳқиқоти маҷмӯӣ (комплексӣ), интегративӣ оид ба мушкилоти тарбияи эстетикӣ ҷавонон дода шуда буд, ки дар пажӯҳишгоҳҳои илмӣ-таҳқиқотии проблемаҳои умумии тарбия ва тарбияи бадеии АИП-и собиқ Иттиҳоди шуравӣ, Институти илмӣ-таҳқиқотии санъатшиносии назди Вазорати фарҳанги собиқ Иттиҳоди шӯравӣ, Академияи илмҳои собиқ Иттиҳоди шуравӣ, лабораторияи тарбияи коммунистии Донишгоҳи давлатии Маскав ва дигар коллективҳои илмӣ ба иҷро расонида мешуданд.

Дар рафти таҳқиқот, инчунин, хулосаҳои як қатор мутахассисони соҳаи назарияи ҷамоияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ мавриди истифода қарор дода шуда буданд, ки масъалаҳои тарбияи эстетикиро баррасӣ кардаанд, масалан: (М.А.Ариарский, Т.И. Бакланова, М.И. Баскин, И.И. Беспалько, Д.Б. Перчик, Л.П. Подоба, А.П. Марков, В.Ф. Чабанный ва диг.).

Ҳамчунин, озмоиши ҷустуҷӯӣ- таҳқиқотии мо имкон дод, ки вазъи воқеии ҷамоияти якҷоя ва ҳамгиройии муассисаҳои таълимӣ, фарҳанг ва ҷомеа дар тарбияи эстетикӣ ҷавонон муайян карда шавад.

Аз ин лиҳоз дигаргуниҳои баамаломата дар соҳаи иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар оила, ҳамчун сохтори иҷтимоӣ, тағйирот ба амал овард, талаб менамояд, ки масъалаҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ тавсеа бахшида шуда, вазифаҳои муҳим ва саривақтии он иҷтимоии он дар замони кунуни барқарор карда шавад. Масъалан, дар замони шуравӣ дар Иттиҳоди Давлатҳои Шуравии Сотсиалистӣ Барномаи махсуси тарбияи эстетикӣ аҳоли таҳия ва тасвиб расонида шуда буд, ки қуллӣ проблемаҳои тарғиб, азхудкунӣ ва ҷамоияти эстетикӣ ҷалб намудани меҳнаткашонро ҳал карда буд. Барнома тамоми кишрҳои ҷомеаро фаро гирифта буд. Яъне ҷанбаҳои педагогӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангии кори тарбияи эстетикӣ қисман ҳалли худро ёфта буданд.

Ин ҳолат бештар ба баланд гардидан ва такмил ёфтани мундариҷаи тарбияи эстетикӣ, афзудани зарурияти ҳамкориҳои байниҳамдигарии муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг дар тарбияи дурусти кӯдакон ва ҷавонон оид ба эстетикунони ҳаёт мусоидат карда буд. Дар шароити ҳозира дар ҷодаи ҳамкориҳои функционалӣ, натиҷаи таҳқиқот маълум намудаанд, баъзе камбудихо ба назар мерасанд. Чунончи:

- дар қори тарбияи эстетикӣ ва ҷараёни фаъолияти якҷоя ва муштаракӣ муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг ҷой доштани костагӣ, номунтазамии қор, суҷ будани робитаҳои омӯзгорон, устоҳои таълимӣ -истеҳсоли;

- дар қорҳои таълимӣ-тарбиявӣ таълимгоҳҳо ва муассисаҳои фарҳангӣ, оила, ва дигар ташкилоту муассисаҳои тарбиявӣ, суҷ гардидани қори маъмурияти муассисаҳои таълимӣ ва робитаҳои тарафай он, бо қормндони соҳаи фарҳанг;

- беъътиноии баъзе ниҳодҳои тарбиявии ҷома, баҳуссуҷ омӯзгорон, устоҳои таълимӣ - истеҳсолии қоллеҷ ба қлуб, ҳонаҳо, қасрҳои фарҳанг ва театри шаҳр, қи аз рӯйи вазифаҳо фаъолияти эстетикӣ мебаранд ва ғ.

Вазъияти ба амал омада дар қори тарбияи эстетикӣ ва ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ бидуни ҳамқорӣ ва ҳамоҳангсозӣ фаъолият қардан, дар ин раванд суҷ гардидани қори муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг, қостагии фароғати донишқӯён ва эстетизатсияи таҳсилот таъсири манфӣ расонидааст.

Бинобар ин, вазъияти баамаломада тақозо дорад, қи дар қори инқишофи ҳамаҷониба ва қомили шахсияти донишқӯ, баҳуссуҷ тарбияи эстетикии онҳо, ҳамқории муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг, инқунин, ташкилотҳои қамбиятӣ, баҳши ҷавонон ва қанони шаҳри Панҷакент қурзӯр ва фаъолияти онҳо ҳамоҳанг сохта шуда, қор дар ин самт қоннок ва самаракноқтар қарда шавад. Восита, шакл ва усулҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ муқамалтар қардонида шаванд.

Ин нуқтаҳо аз сиёсати маорифпарварона ва фарҳангофарандаи Ҳуқумати Қумҳурии Тоҷикистон ва суҳанрониҳои Пешвои миллат,

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар назди зиёиён ва аҳли маорифи кишвар, ки пайваста масъалаҳои робитаи мактаб, оила ва аҳли ҷомеа ро зикр мекунанд ва онро яке аз омилҳои беҳтар намудани сифати таҳсилот ва баланд бардоштани сатҳи донишу маърифати муҳассилин меҳисобанд, бар меоянд.

Бесабаб нест, ки зимни суҳанронии худ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар вохӯри дар назди ходимони дин ва фаъолони ҷомеа (9 март соли 2024) чунин таъкид намуданд: «Ба кулли мардуми Тоҷикистон мегӯям: вақте, ки мову шумо фарзандро ба дунё меорем, яке аз вазифаҳои муқаддаси падару модар тарбия кардани фарзанд аст» [3, 34].

Аз ин бар меояд, ки фаъолиятро дар заминаи арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ ва анъанаҳои бадеии маҳал роҳандозӣ намуда, зарурияти ташаккули онҳо дар ниҳоди насли наврас вазифаи муҳими давлат ва ҳукумат маҳсуб меёбад.

Ҳамчунин, зимни вохӯриҳои дигар Сарвари давлат оид ба роҳҳои баланд бардоштани сатҳ ва сифати таълиму тарбияро қайд карда, ба масъалаи ҳамкории мактаб, падару модар ва аҳли ҷомеа, ҷалби онҳо ба таълимгоҳҳо таваҷҷуҳи зиёд зоҳир намудаанд. Зеро фарзанди хуб таълимгирифта ва тарбияёфта идомаи ҳаёти волидайн, идомаи насли солими ҷомеа аст.

Тарбияи эстетикӣ насли наврас аз оила манша мегирад. Оила, ҳамчун ячейкаи муҳими давлат, дар ташаккули шахсияти кӯдак хусусиятҳои хосро доро мебошад.

Дар адабиёти илмӣ ва таълимӣ функсияҳои фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангии оила тариқи зайл муайян карда шудаанд, ки дар ин замина муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг ҳамкорӣ карда метавонанд:

- аз овони кӯдакӣ ӯро ба арзишҳои эстетикӣ ҷалб кардан;
- аз ҷиҳати иқтисодӣ ва молиявӣ таҳсилот ва таълиму тарбияи ӯро таъмин намудан;

- ба фароғати муташаккилонаи кӯдак мусоидат намуда, барои вақтхушии (рекреатсия)-и ӯ шароити мусоид фароҳам овардан;

- дар ҳамкорӣ бо волидаӣ ба муассисаҳои фарҳангию фароғатӣ рафта аз намоишномаҳо ва концертҳо лаззати эстетикӣ гирифтанд;

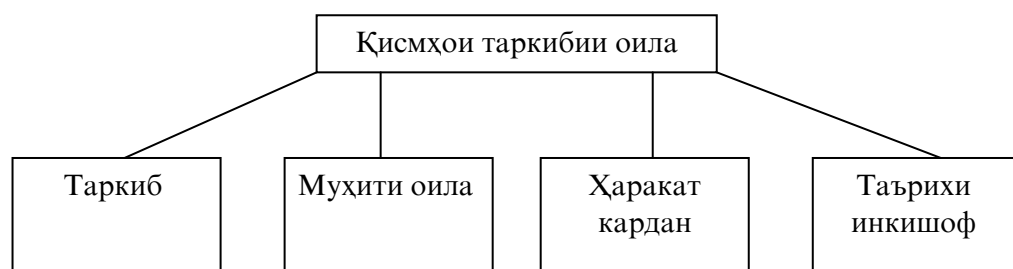
- бо мусоидати падару модар дар маҳфилҳои гуногуни эҷодӣ дар муассисаи таълимӣ ва фарҳангии ноҳия ва ё шаҳр фаъолона иштирок намудан ва ғ.;

- бо истифода аз намуду жанрҳои мухталифи эҷодиёти мардумӣ дар тарбияи зебоипарастӣ (эстетикӣ), таҳсилоти бадеӣ дар ҳамаи зинаҳои таълиму тарбия, фаъолияти омӯзгорӣ дар ин соҳа сатҳу сифати фарҳанги мардумиро боло бардошта, онро дарстраси ҳамагон гардонад.

Аз гуфтаҳои боло бар меояд, ки вазифаи муҳимтарини оила дар ҳамкорӣ бо институтҳои дигари ҷомеа ба пойдевори оила, иҷтимоикунони (тарбияи) кӯдак, аз он ҷумла, ташаккулдиҳии маърифати эстетикӣ ӯ мусоидат намудан аст.

Вазъияти имрӯза ба муносибатҳои оилавӣ ба тағйиротҳои кулӣ ворид сохтааст. Аммо новобаста аз ин, баъзе муносибатҳои оилавӣ дар қисман оилаҳо мураккабтар гардида, онҳо садди роҳи ба мактаб рафтани фарзандон мегарданд. Фарзандонро ғайр аз иштирок ба дарсҳои мактаб, аз машғулиятҳои фаъоли фароғатӣ маҳрум месозанд. Сабаби асосӣ дар он мебошад, ки имрӯз мавқеи анъанавии волидон тағйир ёфта, баъзе аз онҳо тарбияи эстетикӣ кӯдаконро маҳдуд мекунанд.

Зарур аст, ки оиларо ҳамчун объекти таъсиррасони кори иҷтимоӣ-фарҳангӣ, системаи мураккаби иҷтимоӣ ва субъекти фаъолияти фарҳангӣ қабул карда истода, чунин қисмҳои таркибии оила набояд аз мадди назар дур монанд: таркиб, муҳити оила, ҳаракат кардан ва таърихи инкишоф, ки ин нуктаро метавон дар ҷадвали зерин пешниҳод намуд:

Аҳли соҳаро маълум аст, ки дар системаи тарбияи эстетикӣ мавҷуд набудани ҳамкориҳои судманд ва самараноки нерӯҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, сатҳи пасти маърифати эстетикӣ донишҳо оид ба эстетика, фарҳанг, механизмҳои азхудкунии арзишҳои эстетикӣ, ташкил намудани маҳфилҳои эҷодӣ, фарҳанги муносибатҳои оилавӣ, шакл ва методҳои корҳои махсуси тарбиявӣ-эстетикӣ ҳамчун падарони оянда ба костагӣ ва норасоии зиёде оварда мерасонанд.

Яке аз педагогҳои барҷаста, олими намоён В.А Сухомлинский масъалҳои тарбиявиро баррасӣ намуда, оид ба мушкилоти тарбия андешаронӣ карда, ба падару модар чунин таъкид доштанд: «Агар Шумо орзу дошта бошед, ки баъд аз худ нишона гузоред, нависанда ва олими машҳур будан шарт нест. Шумо метавонед, бо тарбияи фарзандони хуб номи некотонро дар ҷамъият абадӣ гузоред» [85,129].

Оила чун яке аз зерсохторҳои ҷомеа ва ниҳоди тарбиявӣ ҳамеша дар маркази диққати донишмандон ва педагогикаи мардумӣ буда, ба хусусияти ин масъалаи муҳимми ҳаёти дар эҷодиёти бештари олимону адибон ва педагогикаи мардумӣ эътибори ҷиддӣ ва ҳамеша аҳаммияти калон дода мешавад.

Авҷ гирифтани таъсири гурӯҳҳо, ҳарактҳо ва ҷараёнҳои ифротгароӣ, вучуд доштани хуруфот дар баъзе оилаҳо ва умуман ҷомеа, аҳаммияти корҳои тарбиявӣ эстетикиро дар кишвар дучанд гардондааст. Таҳия ва қабул гардидани Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», «Дар бораи фарҳанг», Кодекси оила дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар масъулият бораи таълиму тарбияи фарзанд» ва дигар ҳуҷжатҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ

вазифаҳои тарбиявии муассисаҳои таҳсилоти, фарҳанг ва волидонро боз ҳам баландтар намудааст.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи масъулият дар таълиму тарбияи фарзанд» пурзӯр намудани масъулияти падарону модарон дар корҳои тарбияи эстетикӣи фарзанд, дар руҳияи инсондӯстӣ, ифтихори ватандорӣ, эҳтироми арзишҳои миллӣ, умумибашарӣ, пос ва эҳтиром доштани мероси таърихиву фарҳангӣ махсусан қайд карда шудааст.

Пас аз соҳибистиклол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон давраи аз нав эҳёи ва бунёди арзишҳои миллӣи эстетикӣ оғоз гардида, анъанаҳои бадеии зиёди қадима дар ҳаёти имрӯза тобиши тоза гирифта дар корҳои тарбияи эстетикӣ васеъ истифода бурда шуда истодаанд. Дар ин самт ба эҷодиёти бадеӣ, ҳифз ва нигоҳдории он низ муносибат куллан дигар гардида, доир ба ин масъалаҳо таҳқиқотҳои нотақрор ва аҳаммияти илмиву амалӣ дошта ба сомон расонида шудаанд.

Яке аз онҳо таҳқиқотҳо оид ба фарҳанги миллӣ ва эҷодиёти бадеии халқ дар оила мебошанд.

Мувофиқи таҳқиқоти олимони дар самти эҷодиёти бадеӣ дар оила, ҷалби аҳоли ба коллективҳои эҷодиёти бадеӣ дар соҳаи фароғатаи оилавӣ нисбат ба муассисаҳои клубӣ, бештар аст. «Агар он дар клубҳо 23,8 фоизро ташкил диҳад, дар фароғати оилавӣ фоизи он ба 44,5 баробар аст» [15, 15]. Яъне оила чун маркази рушдҳои эҷодиёт имконияти бештар дорад. Хонавода барои рушди қобилиятҳои эҷодии ҳар як шахванд мусоидат карда метавонад. Дар ин маврид, ҳамкориҳои оила бо муассисаҳои фарҳанг имконият медиҳад, ки нқишофҳои ҳунароҳои мардумӣ бо ёрии марказҳои фарҳангӣ дар сатҳи сифатан нав созмон дода шавад.

Дар зиндагии ҳамамураи ворид гардидани воситаҳои мусири техника, ба монанди Интернет, компютер, планшет, телефонҳои мобилӣ ва ғ. ҷавонон истироҳати бофароғати хешро ба намудҳои пасивонаи фароғат, мисли гӯш кардани мусиқӣ, тамошои барномаҳои зидди фарҳангӣ ва баъзан, ҳатто тамошои филҳои ба ахлоқи анъанавии мардуми мо бегона

мегузаронанд. Дар ҳамбастагӣ ба ин, коҳиш ёфтани иштироки сафи ҷавонон ба муассисаҳои фарҳангию фароғатӣ, яъне клубҳо, хонаҳои фарҳанг, қасрҳои фарҳанг ва марказҳои ҷавонон, театру осорхонаҳо ба амал меояд. Ин вазъият ба коста шудани дараҷаи маънавию ахлоқии онҳо ва ташаккули комили шахсияти онҳо оварда мерасонад.

Вазифаи муассисаҳои фарҳангию фароғатӣ дар замони муосир, ин тарбияи ҷавонон дар рӯҳияи ватандӯстӣ, инсондӯстӣ, меҳанпарастӣ, таҳаммулпазирӣ, зебоипарастӣ, намунаҳои беҳтарин ахлоқӣ, пошдони анъанаҳои фарҳангии халқи тоҷик, фарҳанги касбии баланд, иштироки созанда, бунёдкорона ва эҷодкорона дар ҳаёти ҷамъиятӣ мебошад. Дар ин кор ва тарғиби фарҳанги мардумӣ муассисаҳои фарҳангию фароғатӣ имкониятҳои хеле зиёди ҳамкорӣ бо оила ва муассисаҳои таълимиро доранд. Аммо дар амалия ин имкониятҳои фарох пурра истифода бурда намешаванд.

Дар вақти навиштани рисолаи диссертатсионӣ мо ба хулосае омадаем, ки ҳалли проблемаҳои ташаккули маънавию ахлоқӣ ва эстетикӣ ҷавонон тавассути фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ имрӯзҳо бениҳоят мушкил мебошад, чунки ин проблема аз нуқтаи назари илмӣ, методологӣ ва назариявӣ, ҳақиқати муосири иҷтимоӣ ва педагогӣ ба дараҷаи зарурӣ коркард нашудааст.

Дар мисоли омӯзиши вазъи тарбияи эстетикӣ дар шаҳри Панҷакент маълум гардид, ки заминаи моддӣ-техникии муассисаҳои фарҳанги шаҳр суст буда ба талаботи имрӯза ҷавобгӯ набуда, асбобҳои техникӣ, баландгӯякҳо, созҳои мусиқии замонавӣ намерасанд. Дар 4-5 соли охир нисбати таъмиру азнавсозии онҳо бинобар набудани маблағҳо қорҳои барқарорсозӣ гузаронида нашудааст. Китобхонаи марказии ноҳия ва хонаи фарҳанги деҳоти ҷамоатҳои деҳот дар ҳолати садамавӣ қарор доранд. Клубҳои деҳот ба таъмири ҷорӣ ва умумӣ ниёз доранд. Гарчанде, ки дар мувозинати ҷамоатҳои деҳот қарор дошта бошанд, ҷамоатҳо ба онҳо тавачҷуҳи зарурӣ намедиханд.

Дар кори рушди эҷодиёти бадеӣ ва фарҳанги мардумӣ таъмин намудани Ҳамоҳангсозии муассисаҳои таълимӣ, ташкилотҳои фарҳангӣ, муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ хеле зарур аст. Махсусан, фаъолияти якҷояи марказҳои эҷодиёти бадеӣ ва ҳунарҳои мардумӣ, марказҳои эстетикӣ хеле муҳим ва мубрам буда, самаранокии корро дар ин самт таъмин карда метавонад. Ин ҳамкорӣ имкон фароҳам меорад, ки қавонони аз ҷиҳати эстетикӣ босавод, мушиқдону мушиқфаҳм, бобати ба асарҳои бадеӣ сарфаҳм рафтани онҳо, ҷалби онҳо ба эҷодиёти бадеӣ доимо ғамхорӣ зоҳир карда шавад. Ин вазифа танҳо дар ҳамкориҳои тарафайн: оила, муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг ба даст оварда мешавад. Дар ин раванд ҳамкориҳои олимони соҳаи педагогика ва фарҳангшиносӣ низ дар таҳқиқи масъалаи мазкур ба мақсад мувофиқ мебошад.

Истифодаи намуд ва жанрҳои гуногуни эҷодиёти бадеӣ ва ҳунарҳои мардумӣ дар тарбияи эстетикӣ қавонон самараи хуб дода метавонад.

Вобаста ба ин вазифаҳои зеринро ҳал намудан ба мақсад мувофиқ аст:

- таҷрибаи кори муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ дар самти инкишоф эҷодиёти бадеии халқ бояд омӯхта ва ҷамъбаст карда шавад;

- ба муассисаҳои клубӣ диққати ҷиддӣ зоҳир карда шуда, рушди фаъолони онҳо дастгирӣ гардад. Дар кори онҳо шаклҳои инноватсионии кори иттилоотӣ ва намунаҳои фарҳанги мардумӣ бештар ҷорӣ карда шаванд;

- дар самти мавзӯи зикр шуда мутахассисони махсуси соҳаи фарҳанги мардумӣ, омӯзгорони фанҳои тарбияи эстетикӣ тайёр карда шуда, ба онҳо таҷрибаи кори тарбиявӣ-эстетикӣ бо қавонон омӯзонда шавад;

- кори курсҳои тақмили ихтисоси кормандони соҳаи маориф ва фарҳанг дар ин самт тақвият бахшида шуда, дар онҳо мавзӯҳои замонавӣ доир ба фарҳанг ва ҳунарҳои мардумӣ дар оила бештар ворид карда шаванд;

- таҷрибаи пешқадами кишварҳои дигар доир ба инкишофи фарҳанги эстетикӣ дар байни ҷавонон ба воситаи кори муассисаҳои маориф ва фарҳангию фароғатӣ омӯхта ва паҳн гардонидани шавад ва ғ.

Ҳамаи ин тадбирҳо ва ҳамкориҳои низоми маориф ва фарҳанг дар ташаккули фарҳангӣ-маърифатӣ, ки солҳои охир роҳандозӣ карда мешаванд, боис мегардад, ки дар системаи тарбиявӣ дигаргунсозии ҷиддӣ ба амал бароварда шаванд.

Вобаста ба ин, дар масъалаи пайдарҳамӣ ва мутаасилий, пойдевориҳои он, ҳамкорӣ дар тарбияи кӯдаки аз ҷиҳати эстетикӣ босавод, мусиқидону мусиқифаҳм, бобати ба асарҳои бадеӣ сарфаҳм рафтани онҳо доимо ғамхорӣ зоҳир намудан зарур аст. Ин вазифа танҳо дар ҳамкориҳои тарафайни оила, муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг ба даст оварда мешавад.

Бинобар ин яке аз омилҳои ба ҳаёти оилавӣ тайёр будани ҷавонон камолоти маънавию ахлоқӣ бошад, дар ин раванд дарки дурусти зебоиписандӣ, эътирофи арзишҳои волои эстетикӣ ва эҷодиёт низ дар ҳонавода барояшон хеле зарур аст.

Эътибор додан ба тарбияи эстетикӣ фарзандон низ кори ҷандон осон нест. Самаранокии ва муваффақияти ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар сурате муяссар мешавад, ки он ба таҳкурсии мустаҳками таҳқиқотҳо оид ба функсияҳои оила, ҳамкориҳои муассисаҳои таълимӣ ва оила бо муассисаҳои фарҳанг таъкиқ кунад. Оила ва фарзандон фарҳанги баланд дошат бошанд. Ҳонавода чун як навъ маркази ташаккули фарҳанги эстетикӣ бошад. Ба ин амал дараҷаи баланди маърифати эстетикӣ низ дохил мешавад. Мақом ва нақши тарбиявӣ-эстетикӣ оила мунтазам баланд бардошта шавад.

Бинобар ин, давлат ба масъалаҳои ҷалби аҳоли, махсусан ҷавонон ба арзишҳои эстетикӣ, мазмун ва мустаҳкамии онҳо, тарбияи фарзандони дорои маърифати баланди эстетикӣ ва аз ҷиҳати эстетикӣ рушдёрта босавод, мусиқидону мусиқифаҳм, бобати ба асарҳои бадеӣ сарфаҳм рафтани онҳо доимо ғамхорӣ зоҳир менамояд. Ин вазифа танҳо

дар ҳамкориҳои тарафайни оила, муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг ба даст оварда мешавад.

Ҳангоми ташкили кори тарбиявӣ-эстетикӣ бо оила ба эътибор гирифтани принципҳои зерин хело муҳиманд: ҳар як оила талаботи рафтори тафриқавиро бояд ба назар гирад; синну сол, касбу кор ва эҳтиёҷоти эстетикиро омӯзад; эҳтиёҷоти рафтуойкунандагонро ба иттиҳодияҳои эҷодӣ муайян созад ва онро ба эътибор бигирад ва ғ.;

Аз ин рӯ, дар ташкили кори тарбияи эстетикӣ бо оилаҳо бисёр эҳтиёткорона муносибат кардан лозим аст. Агар ҳамаи ин тарафҳо ба ҳисоб нагирем, пас оилаҳо бо омӯзгор, бо муассисаи таълимӣ ва ё мутахассисони соҳаи фарҳанг ё ба робита намебароянд, ё худ, шахси бегонаро аз доираи фаъолият барун мекунад.

Ҳангоми кор бурдан бо оила омӯзгор бояд, пеш аз ҳама, ба тарзи муносибат, умумияти оила, ба ҳампайванд будани тамоми аъзоёни оила диққати асосӣ диҳад. Оила дар ин вақт ҳам объекти таъсиррасонии иҷтимоӣ-фарҳангӣ ва ҳам субъекти иҷтимоикунонии шахсият шуда метавонад. Дар ин ҳолат самаранокии таъсиррасонии муассисаи таълимӣ, фарҳанг ва оила ба шахс рӯйи иқтисодии тарбиявӣ-эстетикашро муайян менамояд.

Ба ҳамагон маълум аст, ки тамоили тарбиявӣ аз қисматҳои биологӣ, психологӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ иборат аст. Дар ин қисматҳо мақсад, вазифа, намуди муносибатҳои байниҳамдигарӣ, қобилияти педагогӣ, муҳити иҷтимоӣ, дараҷаи даромадҳо, арзишҳои моддӣ, тамоилҳои тарбиявӣ-эстетикӣ, нуфузи иҷтимоии муассисаҳои фарҳанг, дараҷаи маърифатнокӣ ва фарҳангии волидон, омӯзгорон ва кормандони соҳаи маданият, донишҷӯи ҳаёти амалӣ ва ғайра дохил мешаванд. Бахусус, солҳои 80-ум – 90-уми асри гузашта бо сабаби ба ниҳодҳои тарбияи эстетикӣ таъсир расонидани ҳодисаҳои ҷанги таҳмилшудаи шаҳрвандӣ: бӯҳрони иқтисодӣ, ихтилофҳои иҷтимоӣ ва болоравии камбизоатии бисёрии аҳоли, нооромии сиёсӣ, инкишофи пурҷӯшу хуруши ҷараёнҳои экстремистиву террористӣ ва динӣ, гаравидани баъзе ҷавонон ба

иттиҳодияҳои тундрав ва бегонапараст, боло рафтани экстримизми динӣ, хурофотпарастӣ, тақлид ба фарҳанг, забон ва либоси бегона, безъятиборӣ ба либоси миллӣ бетаъсир намонд.

Бояд қайд кард, ки педагогикаи иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ҳамкориҳои муассисаҳои таълимро бо муассисаҳои фарҳангию фароғатӣ ҳанӯз зимни баъзе таҳқиқот омӯхтааст. Аммо дар ин таҳқиқот мазмуну мундариҷа восита, шакл ва методҳои тарбияи эстетикӣ, шартҳои педагогии мукамалгардонии онҳо аз ҷиҳати концептуалӣ ва илмӣ-методӣ асоснок карда нашудаанд.

Бештари мутахассисон нуқтаҳои назари муҳимми ҳамкориро кушода истода, кори иҷтимоӣю касбии муассисаҳои тарбиявӣ, махсусан, коллеҷро бо муассисаҳои фарҳанг (дар сурате, ки марказҳои фарҳангӣ дар ин раванд нақш ва ҷойгоҳи махсус доранд), наомӯхтаанд.

Дар иртибот ба гуфтаҳои боло, мебояд таъкид сохт, ки ташаккули шуури этноэстетикӣ ва ҷалб намудани донишҷӯён ба фаъолияти зебоипарастӣ, махсусан, барои муҳассилини соҳаи муҳандисӣ-техникӣ хеле зарур аст. Зеро ки дар сурати аз арзишҳои эстетикӣ бархурдор нагардидани онҳо ва танҳо дар доираи фарҳанги техникӣ рушд кардани онҳо мумкин аст, ки ин кишри тарбиятгарон инкишофи сатҳи умумифарҳангиашонро ташаккул дода натавонанд. Ин боиси арзишҳои эстетикиро дарк карда натавонистани онҳо мегардад ва ба рушди ҳамаҷонибаи онҳо таъсири манфӣ мерасонад.

Ҳамин тариқ, ҳамгироеи муассисаҳои таълимӣ, фарҳангию фароғатӣ ва аҳли ҷомеа дар шароити ҳозира ҷиҳати ташаккули фарҳанги эстетикӣ мусоидати фаъол менамояд, ва ба ҳалли бисёр масъалаҳои назариявӣ ва методӣ ёрӣ расонида метавонад.

Муассисаҳои таълимӣ ҳама вақт дар ҳамкорӣ бо ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ фаъолиятшонро пеш мебаранд. Вале имрӯз аз диди нав баррасӣ намудани талабот ба ин ҳамкорӣ яке аз масъалаҳои мубрам ва дорои аҳамияти муҳими давлатӣ ва ҷамъиятӣ ба шумор меравад.

Бояд гуфт, ки дар қонун, қарорҳо ва ҳуҷҷатҳои меъёрии ҳуқуқии ҷумҳурий оид ба маориф ва фарҳанг мақсад ва вазифаҳои гуногуни системаи тарбияи эстетикӣ, аз ҷумла ҷавонон муайян карда шудаанд. Ин

хама дар замони муосир муассисаҳои таълимӣ, волидон ва муассисаҳои фарҳангро водор месозанд, ки дар тарбия ва рушду камоли ҷавонон масъулиятдору вазифадоранд, ки дар бораи саломатӣ, тақомули ҷисмонӣ, рӯҳӣ, маънавию ахлоқӣ ва таълиму касбомӯзии фарзандонашон ғамхорӣ намоянд.

Доир ба нуктаҳои дар боло омада паҳлуи дигари ҳамкорӣ дар идоракунии раванди таҳсилот ва фарҳанг аст. Дар ин низомҳо робитаи тарафайни ин ду ниҳоди муҳими ҷомеа имкон медиҳанд, ки кори тарбиявӣ-эстетикӣ насли наврас рӯ ба беҳбудӣ ниҳад.

Ниҳоят, хулоса кардан мумкин аст, ки ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳасилин яке аз унсурҳои муҳим ва афзалиятноки соҳаҳои маориф ва фарҳанг ба шумор меравад ва ҳамгирӣи муассисаҳои ин система, яъне маорифу фарҳанг ва дигар ниҳодҳои ҷамъиятӣ зимни ҳамкорӣ, таҳқиқи махсус ва коркарди технологияҳои навро тақозо менамояд, ки дар ин хусус дар ҷавқ мо чанде аз андешаҳои худро баён намудем.

Бояд зикр кард, ки ба ташаккули камолоти маънавӣ, на танҳо сифати таълим, балки ҳуди ҳаёт, муҳит, муносибат дар ҷомеа, мавқеи атрофиён, воситаҳои зиёди иттилоотӣ, пешравиҳо ва мӯъҷизаҳои илм, техникаю технологияи муосир, маърифату фарҳанг, шабакаҳои навъи умумиҷаҳонии интернет, рӯзномаю маҷаллаҳо, видеотасвирҳо, кинотеатрҳои ҳонагӣ, садо ва симо, театр, китобхонаҳо ва ғайраҳо низ таъсири калон мерасонанд. Дар чунин маврид ҳамкориҳои судманди аҳли ҷомеа ва муассисаҳои таълимиву фарҳанг вобаста ба оила дар ҳифз намудани мазмуну моҳият ва таъсири манбаъҳои иттилоотӣ-маърифатӣ дар ташаккули камолоти маънавии муҳасилин бояд зери назорат қарор дошта бошанд.

Хусусан, вазифаи муассисаҳои таълимӣ, фарҳанг ва оила дар давраи ҳозира аз он иборат аст, ки муҳасилинро дар рӯҳияи ахлоқи амидаи инсонӣ, ҳисси ифтихори миллӣ, масъулиятшиносӣ, меҳнатдӯстӣ, эҳтиром ба арзишҳои ниёгон ва универсиалӣ, ки асоси идеологияи моро

ташкил медиҳад, ба воя расонад. Дар ниҳоди муҳассилин, махсусан донишҷӯёни коллечҳои техникӣ ташаккул додани ин хислатҳо, ба онҳо натавонанд барои боло бардоштани касбияташон, балки ба рушдҳои хаматарафаи фарҳангӣ мусоидат менамояд.

Муҳим аст, ки ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар заминаи принсипи системанокӣ, пайдарҳамӣ ва мутассили ба роҳ монда шавад. Кӯдак тавассути ҳамаи зинаҳои таҳсилот: томактабӣ, мактабӣ, ибтидоӣ, миёна ва олии касбӣ ва ғ. дар асоси принсипи ягонагии арзишҳои миллӣ ва умуибашарӣ ва ба эътибор гирифтани махсусиятҳои синнусолӣ, психологӣ, этникӣ ва ғ. тарбия карда шавад.

Аз ҷониби давлат дастгирӣ кардани кӯдакони лаёқатманд, эҷодкор, навоар, махсусан онҳое, ки аз оилаҳои камбизоатанд, донишомӯзон бепарастору бебизоат ва ё донишомӯзон аз созмонҳои хайриявӣ, сарпарастон, тоҷирон дастгирӣ шуда, ба онҳо кӯмак расонидан ва онҳоро ба фаъолияти эстетикӣ ҷалб намудан вазифаи муҳиму аввалиндараҷа маҳсуб меёбад.

Эҳтироми фарзанд нисбат ба волидайн дар доираи ба анъанаҳои миллӣ-фарҳангии халқи тоҷик таъям намудан, аз манбаҳои эътимодбахши тарбиявии гузаштагонанон манша гирифтани, ки он ҳамагонро дар кори таълиму тарбия фаро мегиранд. Таълиму тарбияи фарзандон волидонро водор месозад, ки бобати тарбияи эстетикӣ онҳо, пеш аз ҳама, ба анъанаҳои миллии фарҳангӣ ва таҳсилот арҷгузорӣ намоянд; онҳоро ба хониши китобҳои шоирону нависандагон, ва инчунин, ба фарҳанг ва анъанаҳои миллӣ ҷалб намоянд; аз неъматҳои муҳими ҳикмати бебаҳои тоҷикон баҳрабардорӣ намоянд.

Ҳамчунин, дар шароити имрӯза дар назди мақомоти давлатӣ ва низоми маорифу фарҳанг ҷиҳати беҳтар сохтани корҳои тарбиявии донишҷӯён ва баланд бардоштани ҳамкории мутақобилаи муассисаҳои таълимию фарҳангӣ дар тарбияи эстетикӣ муҳассилин чун яке аз вазифаҳои асосӣ меистанд ва мазмуни фаъолияти якҷояи муассисаҳои таълимию тарбиявӣ, фарҳангӣ-фароғатиро созмон ва инкишофи хаматарафаю

комили шахсият, махсусияти ҳар як ниҳоди иҷтимоӣ, ки ба ин низом ворид гардидааст, низ муайян менамояд.

Бо назардошти ин дар барномаи педагогӣ оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар раванди ҳамкориҳои коллеҷ бо муассисаҳои фарҳангӣ ба ҷуз аз истифодаи имкониятҳои объективии тақмили қори тарбиявӣ-эстетикӣ, имкониятҳои зерини иҷтимоӣ-фарҳангӣ пешбинӣ шуда буд:

- ҳамкориҳои зичи фаъолияти тарбиявӣ-эстетикӣ дар мазмуну мӯҳтаво ва шаклҳои самараноки қори коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанги шаҳр (дар таҳқиқот шаҳрҳои хурд чун объекти омӯзиш қарор гирифтагӣ) таъмин гардад;

- азхудкунии донишҳои дар мактаб ва коллеҷ азхудкардаи муҳассилин аз фанҳои мусиқӣ, санъати тасвирӣ, фарҳангшиносӣ, этикаву эстетика мутассил ва бонизом ба роҳ монда шуда, баргузориҳои чорабиниҳои беруназаудиторӣ доир ба тарбияи эстетикӣ тақмил ва тавсеа ёбанд;

- фаъолияти тарбиявӣ-эстетикӣ коллеҷҳо бо дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ, баҳусус, муассисаҳои фарҳанги шаҳр дар доираи фаъолияти фарҳангӣ-фароғатии донишҷӯён ҳамроҳанг, тибқи нақшаи ягона таҳия, тақдир ва роҳандозӣ карда шавад;

- дар коллективи донишҷӯён муҳити мусоиди психологӣ рушди ахлоқӣ-эстетикӣ онҳо ба вуҷуд оварда шавад;

- ба донишҷӯён бо усулҳои инфиродии қори тарбиявӣ бо дарназардошти баҳисобгирии сифатҳои шахсӣ, шавқу рағбати онҳо ва муҳити муассисаи таълимӣ таъсири педагогӣ расонида шавад.

Бояд донист, ки муҳим будани ҳамгироии педагогӣ муассисаҳои таълимӣ, оила, аҳли ҷомеа ва муассисаҳои фарҳанг дар тарбияи эстетикӣ чун яке аз самтҳои муҳимми чараёни таълиму тарбия инсонӣ комил, аз он бармеояд, ки имрӯзҳо ба ҷавонон «хатарҳои ҷаҳонӣ», ба монанди терроризму ифротгарӣ, қочоқи маводи муҳаддиру ҷинояткориҳои фаромарзӣ, бор кардани фарҳанг ва либоси бегона ва даҳҳо дигар падидаҳои хатарнок - равияҳои гуногуни динию мазҳабӣ, хурофоти динӣ ва ғ.-ҳо таҳдид менамоянд.

Пешвои миллат, Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳамаи вохӯриҳои ва суҳанрониҳояшон инро таъкид менамоянд. «Кӯшишҳои таъсир расонидан ба ҷаҳонбиниву андешаи ҷавонон аз

ҷониби чараёну равияҳои ифротгаро дар муассисаҳои олии ҷумҳурӣ вақтҳои охир ба назар мерасанд. Онҳо дар байни донишҷӯён корҳои тарғиботӣ бурда, ба ҳар роҳу васила кӯшиш менамоянд, ки ҷавонони камтаҷриба ва сатҳи дониши сиёсашон пастро зери таъсири худ гиранд» [7,23].

Бояд зикр кард, ки ба ахлоқи ҳамидаи ҷавонон сайтҳое, ки онҳо аз Интернет, баъзе воситаҳои ахбори умумие, ки дастовардҳои Истиқлоли Тоҷикистон зерин танқид мегиранд, таъсири манфӣ мерасонанд. Махсусан, барномаҳое, ки мазмуни онҳоро фаҳшу зӯроварӣ, ғояҳои ғайригуманистӣ, бадахлоқӣ, зиштӣ ва ғ. ташкил медиҳанд, бояд дар зерин назорати падару модар, муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг бошанд. Зеро маҳз ин ниҳодҳо барои интихоби барномаҳои пурмазмун ва аз ҷиҳати бадеӣ - эстетикӣ сатҳи баланддошта, ки муассисаҳои фарҳанг пешниҳод менамоянд, мусоидат карда метавонанд. Маҳз барномаҳои аз ҷиҳати сиёсӣ ва бадеӣ хуб таҳия шуда метавонанд пеши роҳи “заҳролуд” намудани мафкураи ҷавонро бигиранд ва муқобили халалдор намудани ваҳдати миллӣ, сулҳу субот, яқпорчагии Ватан сипари боъътимод гарданд.

Баррасӣ ва таҳлили вазъи фаъолияти тарбиявӣ-эстетикӣ дар ҷумҳурӣ моро ба хулоса овард, ки беҳтарнамӯӣ ва самаранокии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар раванди ҳамкорихои мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ, фарҳангӣ-фароғатӣ, оила ва ҷомеа метавонанд, дар чунин намудҳои маърифат ва фаъолияти эстетикӣ роҳандозӣ гарданд:

- бо ҳузури волидон дар сатҳи сифатан хуб роҳандозӣ намудани дарсҳои эстетика, дар ҳамаи коллечҳо, васеъ намудани доираи омӯзиши фарҳанги маънавӣ, аз он ҷумла дарсҳои фанни эстетика, дар таълимгоҳҳо;

-ташкили фаъолияти тарбиявӣ-эстетикӣ оиладорӣ бо дарназардошти муҳити зебоипарастӣ, фарҳанги минтақа, ноҳия, шаҳр, деҳа ва минтақаи хурд;

- омӯзиши ҳамаҷонибаи эҳтиёҷоти маънавӣ-ахлоқӣ ва эстетикӣ, дарки завқи зебоипарастии донишҷӯён, муносибаташон ба корҳои беруназ-аудиторӣ ва фаъолияти муассисаҳои фарҳанг;

- ташаккул додани муоширати эстетикӣ донишҷӯён, муносибати дуруст ба арзишҳои фарҳангӣ дар раванди таълимӣ, ва махсусан, дар корҳои беруназаудиторӣ, танқиди фарҳанги бегонапарастӣ;

- дар ҳузури падар ё модар дар муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг муҳокима ва баррасӣ намудани асарҳои адабиёт ва санъат, спектаклу намоишҳои театришуда, концертҳои академӣ, мусиқии суннатӣ ва мубодилаи афкор дар заминаи онҳо;

- бунёди инфрасохтор ва муҳити эстетикӣ, эҷодӣ дар муассисаи таълимӣ фарҳанг: таъсиси кружок, маҳфилҳои мусиқӣ ва театрӣ, кружоку студияҳои рассомӣ; ҷалби фаъолони донишҷӯён ба театрҳо, филармонияҳо, намоишгоҳҳои рассомӣ; аз нав эҳё намудани ансамблҳои тарона ва рақсии донишҷӯён бо истифода аз анъанаҳои бадеии мардуми маҳал дар ҳар як шаҳру ноҳия;

- истифодаи васеътари имкониятҳои қасрҳо ва клубу хонаҳои фарҳанги шаҳрҳои хурд, дастаҳои хунарии касбиву шавқӣ дар ташкили кор оид ба тарбияи эстетикӣ донишҷӯён дар асоси баҳисобгирии хусусиятҳои инфиродӣ, шавқу рағбати эстетикӣ ва ғ.-ҳо;

- дар нақшаҳои асоснокшудаи қори тарбиявӣ-эстетикӣ коллечҳо ва дар таҳияи ин нақшаҳо ба эътибор гирифтани мақоми роҳбарикунанда, корҳои ташкилӣ-методӣ ва ҳамоҳангсозии муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ, хонавода ва қасрҳои фарҳанг, театрҳо, мактабҳои мусиқӣ, бадеӣ, ва китобхонаҳои оммавии шаҳр ва коллеч;

- таҳия ва аз ҷиҳати илмӣ-методӣ асоснок намудани масъалаҳои ҳамкориҳои мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг, муайян намудани ҷойгоҳ ва мақоми ҳар яке аз онҳо дар ташакули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён ва ғ.ҳо.

Ҷиҳати самаранокии ташаккулёбии тамоили арзишноки эстетикӣ-қонунии муҳити фарҳангӣ ва таҳсилоти минтақа, ҷоиз аст, ки

таъсири ҳамгирии мутақобилаи мутамарказонидаи коллечҳо, ниҳодҳои иҷтимоӣ - фарҳангӣ ва оила мусоидати фаъол намоянд.

Ба ҳамин тариқ, ба роҳбарӣ гирифтани ва амалӣ намудани ин тадбирҳо ва намудҳои фаъолияти эстетикӣ, ҳамгирии онҳо бо хонадон ба самаранокии кори тарбиявӣ-эстетикӣ донишҷӯён мусоидати фаъол хоҳанд кард.

2.2. Ҳамкории коллеч ва муассисаҳои фарҳанг чиҳати мукамалгардонии ташаккули маърифати зебоипарастӣ ва ҷалби донишҷӯён ба фаъолияти эстетикӣ (ҷамъбасти натиҷаҳои кори озмоишӣ-таҷрибавӣ)

Азбаски дар кори таҳқиқотии мазкур бобати омӯзиши ҳамаҷонибаи масъалаҳои тарбияи зебоипарастии донишҷӯёни коллечҳои ҷумҳурӣ бештар ба коллечҳои техникӣ тавачҷуҳ зоҳир карда шудааст, мо тасмим гирифтем, ки таъсири мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангиро дар доираи ҳамин таълимгоҳҳо мавриди кори озмоишӣ - таҷрибавӣ қарор бидиҳем.

Дар ин бобат натиҷаҳои таҳқиқоти сотсиологҳо ва корҳои озмоишии соҳаи педагогикаи иҷтимоиро ба асос гирифта, мо ба чунин хулоса омодаем, ки «самаранокии институтҳои иҷтимоӣ ба амиқ таҳия кардани нақшаҳо ва дуруст кор кардани механизме, ки иҷрои корҳои лозимии онҳоро муайян мекунад, вобаста аст» [90, 206].

Дар ҷараёни таҳқиқот мо мақсадеро ба асос гирифтем, ки кушодани роҳи ҳалли мушкилот дар бобати таъсиррасонии педагогӣ ба ташаккули фарҳанги зебоипараст тибқи ҳамгироии педагогии муассисаҳои таълимӣ ва марказҳои фарҳангӣ вобастагии зич дорад. Дар ин бобат ошкор сохтани шароитҳои педагогӣ ва мукамалгардонии он тавассути робитаи мутақобилаи ин ниҳодҳои тарбиявӣ дар шароити ҳозира, ҳам аз чиҳати назариявӣ ва ҳам аз чиҳати методӣ-амалӣ барои педагогикаи ҳамкорӣ, кормандони соҳаи маориф ва фарҳанг кӯмаки калон хоҳад расонд.

Вобаста ба ин предмети озмоиши таҳқиқотӣ – шакли механизмҳои ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар раванди такмили фаъолияти ҳамкории коллеч ва муассисаҳои фарҳанг муайян шуда, ба ҳайси пойгоҳи таҳқиқотӣ коллечҳои техникийи вилояти Суғд интиҳоб гардиданд.

Дар рафти таҳқиқот барномаи педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар раванди ҳамгироии коллечҳо ва муассисаҳои фарҳанг таҳия шуда, бо истифода аз усулҳои таҳқиқоти

педагогӣ (коркарди анкетаҳо, пурсиши масъулини корҳои тарбиявӣ, мушохидаҳо аз рӯи фаъолияти кормандони муассисаҳои таълимиву фарҳанг), концепсияи назариявӣ ва барномаи педагогии ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар раванди ҳамгироии коллеҷҳо ва марказҳои фарҳанг коркард шудаанд., Роҳҳои ҳамкории мутақобила ва ҳамоҳангсозии ин ду ниҳоди муҳимми тарбияи эстетикӣ донишҷӯён дар шароити минтақаҳои шаҳрҳои хурд асоснок ва муайян карда шудаанд. Дар ин зинаи таҳқиқот инчунин озмоиши педагогӣ бо назардошти бурдан ва самаранок гардонидани ҳамкории мутақобилаи коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг чӣхати ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён роҳандозӣ карда шуд.

Дар рафти корҳои таҷрибавӣ – озмоишӣ равшан гардид, ки таҳти таъсири мутақобилаи педагогӣ иртиботи шахсии омӯзгор бо ҳамкорон, омӯзгор бо тарбиягирандагон, омӯзгор ва волидайн, омӯзгор ва маъмурият, ногаҳонӣ ё барқасд, хусусӣ ва умумӣ, дарозмуддат ё кӯтоҳмуддат, шифохӣ ё хаттӣ, дорои оқибати тағйироти мутақобила дар рафтор, фаъолият, муносибат ва нишондодҳо дар мадди назар қарор доранд.

Таъсири мутақобилаи педагогӣ метавонад дар намудҳои гуногуни ҳамкорӣ зоҳир гардада, дар сурате, ки агар муваффақияти як иштирокчии фаъолияти муштаракӣ корҳои таълимӣ - тарбиявӣ дар як қатор мавридҳои нисбатан муҳим зарурати омезиши амиқи шаклҳои умумии оммавӣ, гурӯҳӣ ва инфиродии ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ ва шаклгирии онҳо муқаммал гардонида шавад, муътадил чараён ёфтанд.

Ҳамчунин, кӯшиши шурӯъ ба коркарди барномаи педагогии таъсири мутақобилаи коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг ва дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ оид ба ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар Ҷумҳурии Тоҷикистон карда шуд, ки он тадбири чорабиниҳои ба хусусиятҳои иҷтимоӣ ва таърихии кишвар вобаста гардонидаро пешбинӣ менамояду ҳамзамон, ба талаботи равонию

мукаммалии шахсияти муҳасилин мувофиқ ҷавобгӯ аст. Қайд кардан бамаврид аст, ки чунин барномаи педагогӣ фарогири ҷузъиётҳои зерин мебошад:

- ба назар гирифтани рушди болоравии шахсияти тарбиягирандагони коллеҷҳо чун субъектҳои дар маҷмӯъ рушдбандаи сифатҳои вобастабудаи табиӣ, иҷтимоӣ – фарҳангӣ ва миллӣ;

- ба эътибор гирифтани махсусиятҳои ҷалби донишҷӯён ба арзишҳои эстетикӣ, миллӣ-этникӣ, намуд ва навъи нави нишондодҳо оид ба ташаккули маърифати зебоипарастӣ ва ҷалб намудани донишҷӯён ба фарҳанги зебоипарастӣ; ба инобат гирифтани хусусияти синнусолии ташаккули фарҳанги умумӣ ва касбии онҳо, ки барои такмили самарабахши фаъолияти ояндашон дар корхонаҳои истеҳсоли мусоидат менамоянд;

- дар ҳамкорӣ бо ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ истифодаи васеи намудҳои беҳтарини анъанаҳои миллӣ, аз ҷумла, ҷашнҳо ва расму ойини халқӣ, эҷодиёти бадеӣ, шаклҳои инноватсионии кор оид ба фаъолияти эстетикӣ бобати ташаккули ҳиссиёти зебоипарастии донишҷӯён.

Дар вақти таҳияи барномаи мазкур нуқтаҳои назариявии Б.М. Неменский ба асос гирифта шудаанд, ки дар он хусусиятҳои тарбияи эстетикӣ тавассути санъат муайян карда шудааст. Мувофиқи андешаҳои ӯ, дар вақти гузариш аз азхудкунии донишҳои илмӣ ба азхудкунии арзишҳои эстетикӣ афзалияту дигаргунӣ бештар мегардидааст. Дақиқтараш, агар дар дарсҳои риёзӣ, химия ва ё ҷомеашиносӣ дар муҳассилин инкишофи афкори мантиқӣ афзалият дошта бошад, пас, дар машғулиятҳо доир ба санъати тасвирӣ ва санъати мусиқӣ така намудан ба эҳсосот ва ҳиссиёт афзалияти бештарро доро будааст. Инчунин, «даркнамоии ҳисси дар иштироки намоишномаҳои театрӣ, филармонияҳо ва ё осорхонаҳо боз ҳам бештар ҳис карда мешудааст» [57].

Вобаста ба он таъкид мегардад, ки дар низоми тарбияи эстетикӣ мушкилоти дарки эстетикӣ ва ҳамдардӣ ба вучуд меояд. Аз ин вачҳ, бо камоли меҳрубонӣ муносибат кардан ба арзишҳои эстетикӣ яке аз вазифаҳои тарбиявӣ-зебоипарастӣ ба шумор меравад. Чунки ҷаҳонбинии насли наврас дар заминаи эҳтиёҷоти устувор дар робита бо ҷаҳони санъат, арзишҳои

эстетикӣ ба чома зарур ва баҳодихӣ дурусти арзишҳои ахлоқӣ зӯбоипарастӣ ашаккул меёбад.

Мебояд таъкид сохт, ки дар раванди озмоиши ташаккулёбандаи педагогӣ доир ба таҳқиқи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангии шаҳри Панҷакент ва ноҳияи Зафаробод оид ба тарбияи эстетикӣ донишҷӯёни коллеҷ 280 нафар донишҷӯён, ки 10% ғоизи теъдоди умумии муҳассилинро ташкил меоданд, фаро гирифта шуданд

Танҳо дар ш. Панҷакент бо ёрии омӯзгорон, мураббӣён, кормандони муассисаҳои фарҳанг, яъне театр, осорхона, хонаи фарҳанг, дастаҳои хунарӣ, хонавода дар муддати 2 сол (аз моҳи сентябри соли 2020 то июни соли 2022) дар заминаи ягона омӯзиши динамикаи рушди рағбатҳои маънавӣ- эстетикӣ 120 нафар донишҷӯ роҳандозӣ карда шуда, дар ин раванд масъалаҳои ғайрӣ гардонидани фароғати онҳо, иштирок дар шаклҳои оммавӣ, гурӯҳӣ ва инфиродии фаъолияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар коллеҷ, театр, осорхона, муассисаҳои клубӣ, ҷойи истиқомат таҳлил ва ширкаташон дар дастаҳои эҷодиёти худфаъолияти бадеӣ ва хунарҳои мардумӣ ба қайд гирифта шуданд. Рафтӯӣ ба театр, осорхона, хонаҳои фарҳанг, тамошои телевизион, нақши оила дар тарбияи эстетикӣ низ мавриди таҳқиқ қарор гирифта шуданд

Инчунин, тавассути таҳқиқот муайян намудани натиҷаҳо усули мушоҳода аз болои 21 нафар донишҷӯёни коллеҷ, ки дараҷаи тавсифи рушди ахлоқӣ-эстетикӣ онҳо муҳлалиф буданд, ба роҳ монда шуданд. Инак, дар асоси коркарди ин ҳама иттилоот ва маълумоте, ки ба воситаи усули мушоҳидаи бевосита ба даст оварда шуда буд, фаъолияти се гурӯҳи муҳассилин ҷудо карда шуд, ки аз рӯйи инкишофи дараҷаи шавқу ҳавас ва фаъолии эстетикӣашон куллан аз ҳамдигар фарқ доштанд.

Ба гурӯҳи аввал донишҷӯёне маҳсуб буданд, ки ба фаъолияти эстетикӣ чандон мароқ надоштанд; хусусияти муносибат ва иштироқашон дар истифодаи арзишҳои эстетикӣ пассивона буд. Ин гурӯҳи донишҷӯён, на дар хона, на дар муассисаҳои фарҳанг, умуман,

дар ягон шакли эҷодиёти бадеӣ иштирок намекарданд. Муносибати ҷаҳлона ва зоҳир гаштани шавқу ҳавасашон ба санъат пурра эҳсос карда намешуд. Талаботи ин гурӯҳ донишҷӯён чун қоида ба рафтуой ба театр, тамошои кулли барномаҳои ТВ, филмҳо ва хониши эпизодии адабиёт маҳдуд буд.

Гурӯҳи дуҷуми донишҷӯёнро шахсоне ташкил доданд, ки бо асосҳои донишҳои эстетикӣ мусаллаҳ буда, тавассути як ва ё якчанд намуди санъат шавқу рағбаташон зоҳир мешуд. Аммо онҳо муносибати эстетикашонро ба воқеият ҳамаҷониба ва доимӣ зоҳир намекарданд. Талаботи онҳо ба азхудкунии асарҳои санъат, мунтазам муошират кардан бо ин асарҳо пурра айён намешуд. Ин гуна донишҷӯён дар хонаи фарҳанг ва театри шаҳр, дар чорабиниҳои мавсимӣ (эпизодӣ) ташкилшаванда каму беш иштирок мекарданд. Аммо ба шаклҳои доимии ҷаҳлоияти иҷтимоӣ-фарҳангӣ ҷалб нашуда буданд. Дар хона низ шавқу ҳаваси ин гуна донишҷӯён ба санъат характери мавсимӣ ва ё эпизодӣ доштан. Онҳо таваҷҷуҳи бештари худро ба ТВ ва синамо меоданд ва ҳамасола 1-2 маротиба ба осорхона, 2-3 маротиба дар як сол ба театри ш. Панҷакент рафтуомад доштанд. Қойгоҳи муҳимро дар фароғати онҳо хониши бадеӣ ташкил меод.

Билоҳир, ба гурӯҳи сеҷум донишҷӯёне дохил мешуданд, ки шавқу ҳаваси фароҳ ва доимӣ, рағбати эстетикашон ҷаҳлона зоҳиршаванда, ҳисси баланди эстетикӣ ва эҳсоси волоии зоҳиршаванда доштаро фаро мегирифтанд. Онҳо дар баробари таҳсил кардан дар коллеҷ, бо ин ё он намуди эҷодиёти бадеӣ, ҳунароҳои мардумӣ доимӣ шуғл меварзиданд. Дар яке аз дастаҳои худҷаҳлоияти бадеӣ иштирок мекарданд. Бо навоҳтан ва сароидан машғул мешуданд. Дар муҳокимаи асарҳои адабиёт ва санъат иштироки ҷаҳлона доштанд.

Дар ин гурӯҳ низ машғулияти афзалиятноки эстетикӣ дар шароити фароғат тамошои ТВ буд. Аммо иштирок дар эҷодиёти бадеӣ нисбат ба рафтуой ба театр дар қойи дуввум меистод.

Донишчӯёне, ки ба ин гурӯҳ шомил буданд, ба ҳисоби миёна 5-6 маротиба дар 1 сол аз намоиши осорхона дидан мекарданд, 2-4 маротиба дар як сол дар намоишномаҳои театрии шаҳр, 3-4 маротиба дар концертҳои хонаи фарҳанг иштирок мекарданд.

Ҳамин тариқ, гурӯҳи якум (дараҷаи паст) 52 фоизи донишчӯён, гурӯҳи дуввум (миёна) 37 фоиз ва сеюм (дараҷаи аз ҳама баланд) танҳо 11 фоизро аз теъдоди умумии иштирокчиёни ба озмоиш ҷалб гардидаро ташкил медоданд.

Яъне, дар вазъияти баамаломода вазифаи аввалиндараҷа дар зинаи кори озмоишӣ-таҳқиқотӣ аз он иборат буд, ки таъсиррасонии коллечҳо ба муҳити маънавӣ-эстетикӣ шаҳр ва авзои фарҳангии донишчӯён ба низоми муайян дароварда, таъсири муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳангӣ дар заминаи барномаи педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастии муҳассилин, пурзӯр карда шавад. Мебояд таъкид сохт, ки барнома на танҳо фаъолияти таълимӣ, балки кори беруназаудиторӣ донишчӯёнро низ фаро мегирифт.

Вазифаи муҳимми дигаре, ки дар рафти корҳои озмоишӣ ҳалли худро ёфт, аз он иборат буд, ки тавассути кори тарбиявӣ-эстетикӣ бо истифода аз воситаҳои санъат имкониятҳои воқеии коллеч дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишчӯён, муносибати онҳо ба воқеияти эстетикӣ ва санъат васеъ ва ғанӣ гардонда шуда, онҳо ба эҷодиёти бадеӣ ва фаъолияти бадеӣ-эҷодӣ тариқи шаклҳои доимоамалкунанда ва номуташаккил ҷалб карда шаванд. Яъне, иштироки донишчӯён ҷиҳати арзёбии асарҳои мутолиашуда, тамошои филм, намоишҳои театришуда дар дараҷаи нисбатан баланд қарор дошта бошад. Иштироқашон дар маҳфилҳои эҷодиёти бадеӣ афзун гардаду дар озмуну ҷашнвораҳои маҳаллӣ ва ҷумҳуриявӣ бештар ширкат варзанд.

Нуктаҳои асосии барномаи таҳқиқотӣ оид ба муайян намудани дараҷаи маърифати эстетикӣ ва ҷалбнамоии донишчӯёни коллеч ба фаъолияти эстетикӣ, дар маҷмӯъ, чунин буданд:

- чалби донишчӯён ба чунин шаклҳои кори фарҳангию маърифатӣ ба монанди, муҳокимаи китобҳои хондашуда, иштирок дар намоишномаҳои театрӣ, филм, концерт, намоишҳои мусаввараҳо, баррасӣ ва таҳлили онҳо, ки ба азхудкунии арзишҳои эстетикӣ бештар мусоидат мекунад;

- муҳокимаи дастаҷамъонаи асарҳои гуногунҷанри адабиёт ва санъат дар заминаи мушоирати фарҳангӣ;

- созмон додани маҳфилҳои нави эҷодиёти бадеӣ, иштироки ҷаёлонаи донишчӯён дар иттиҳодияҳои дӯстдорон, клубҳо аз рӯйи шавқу ҳавас ва дастаҳои ҳунари бадеӣ, озмуну ҷашнвораҳои маҳаллӣ, вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ;

- ташвиқи асарҳои муаллифони эҷодиёти худҷаёлоиятӣ - бадеӣ ва ғ.ҳ.

Ҷалбнамоии донишчӯён ба шаклҳои гуногуни маърифати эстетикӣ ва ҷаёлоияти эҷодӣ бо назардошти принсипи интегративӣ, тафриқавӣ-баҳисобгирии аудиторияе, ки онҳо дар он таҳсил менамоянд, ба роҳ монда шуд.

Барномаи ҳамкориҳои педагогии коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг истифодаи имкониятҳои объективии тақмили кори тарбиявӣ-эстетикиро тариқи васила ва механизмҳои зерини иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар бар мегирифт:

- ҳамкориҳои зичи ҷаёлоияти тарбиявӣ-эстетикӣ дар мазмун ва шаклҳои кори коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанги шаҳр;

- донишҳои дар мактаб ва коллеҷ азхудкардаи муҳассилинро бо истифода аз фанҳои мусиқӣ, санъати тасвирӣ, фарҳангшиносӣ, этикаву эстетика, дар доираи мутассил ва системанок гузаронидани ҷорабиниҳои беруназаудиторӣ доир ба тарбияи эстетикӣ;

- ҷаёлоияти тарбиявӣ-эстетикӣ коллеҷ ва дигар ниҳодҳои иҷтимоиро, бахусус, муассисаҳои фарҳанги шаҳрро дар доираи ҷаёлоияти фароғатии донишчӯён ҳамроҳ сохташуда ва тибқи нақшаи ягонаи таҳия ва тасдиқ кардашуда;

- дар коллективи донишчӯён ба вучуд овардани муҳити солими муҳити эстетикӣ онҳо;

- бо усулҳои инфиродии кори тарбиявӣ-эстетикӣ таъсиррасонии педагогӣ ба шуур ва ҳиссиёти донишчӯён, бо дарназардошти баҳисобгирии муносибат ва шавқу рағбати муҳассилин ба фаъолияти фарҳангии фароғатӣ.

Ҳамзамон, дар раванди озмоишҳои педагогӣ маҳфилҳои гуногуни эҷодӣ бадеӣ зимни таҷриба ба анъанаҳои бадеии маҳал ва шавқу ҳаваси донишчӯён ташкил, ва кор дар онҳо самаранок ба роҳ монда шуданд. Дар натиҷа, дар оғози озмоиш низоми муайяне ташаккул ёфт, ки дар он маърифати эстетикӣ дар заминаи барномаи таълимии ҳар як гурӯҳи коллеҷ ва кори маҳфилҳои назди муассисаҳои фарҳангии фароғатӣ дар асоси шавқу ҳаваси иштирокчиён сомон дода шуда буд.

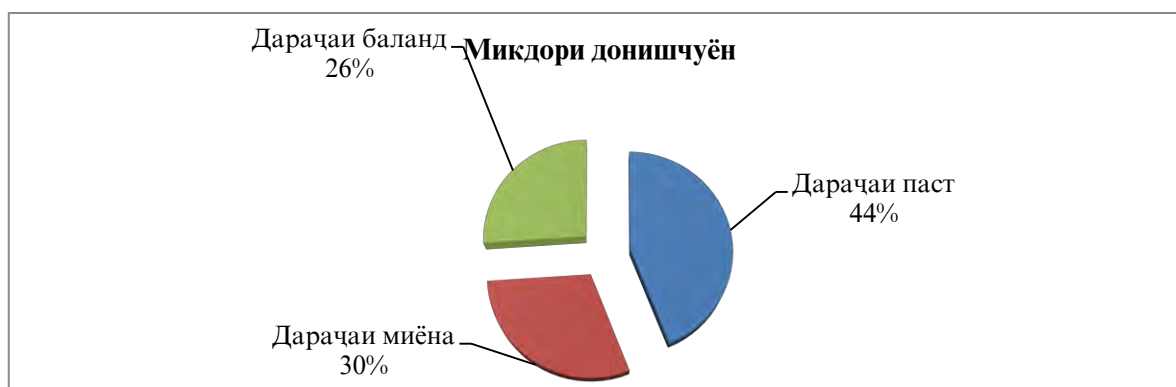
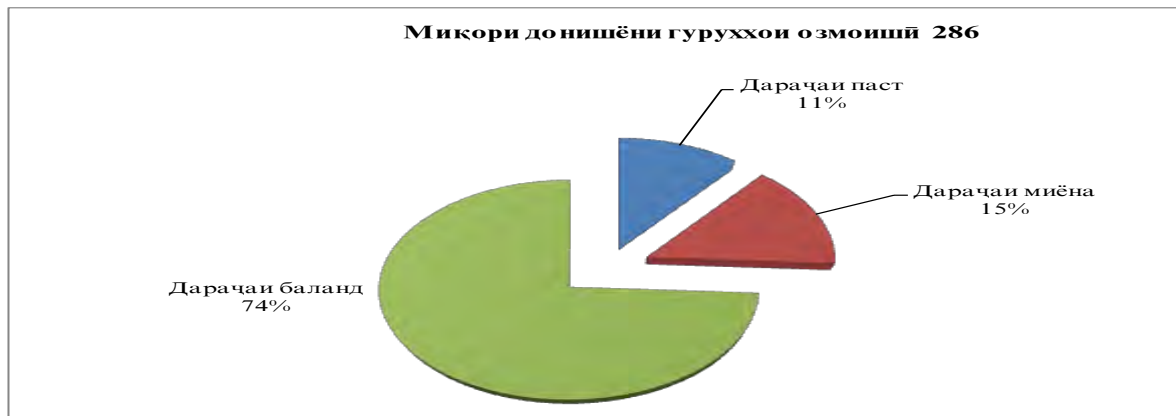
Умуман, натиҷаи кӯшиши гуногуни мо бобати барқарор намудани робитаҳои доимии байни коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг ва таъсиси маҳфилҳои эҷодии донишчӯён, васеъ намудани шабакаи дастаҳо ва маҳфилҳои ҳаваскорӣ дар назди китобхонаҳо, боғҳои фарҳангии фароғатии ш. Панҷакент, чалби донишчӯён ба сайёҳӣ ва экскурсияҳо ба мавзӯҳои таърихӣ (махсусан, ба Сарзми Бостонӣ) боис шуд, ки теъдоди иштироки донишчӯён ба чорабиниҳои фарҳангӣ, театришуда ва маҳфилҳои бадеӣ 1,2 маротиба афзуд. Илова ба ин, агар иштироки донишчӯёни коллеҷро дар осорхона, китобхонаи мактабӣ ва оммавӣ, театри шаҳрӣ ва чорабиниҳои оммавӣ-бадеӣ ба ҳисоб гирем, теъдоди онҳо то ду маротиба зиёд шуд (ё ин ки онҳо аз теъдоди иштирокдодони умумии донишчӯён 86 фоизро ташкил дод).

Ҷадвали №1.

Нишондиҳандаи сатҳи азхудкунии арзишҳои эстетикӣ ва чалбнамоӣ ба фаъолияти эстетикӣ (гурӯҳҳои озмоишии донишчӯёни коллеҷи техникаи ш. Панҷакент

Шумораи умумии донишчӯён 570-нафар								
Қисми маърифати эстетикӣ			Қисми эмотсионалӣ-баҳодихӣ			Қисми чалбнамоӣ ба фаъолияти эстетикӣ		
Донишчӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ-286-н								
Баланд	Миёна	Паст	Баланд	Миёна	Паст	Баланд	Миёна	Паст

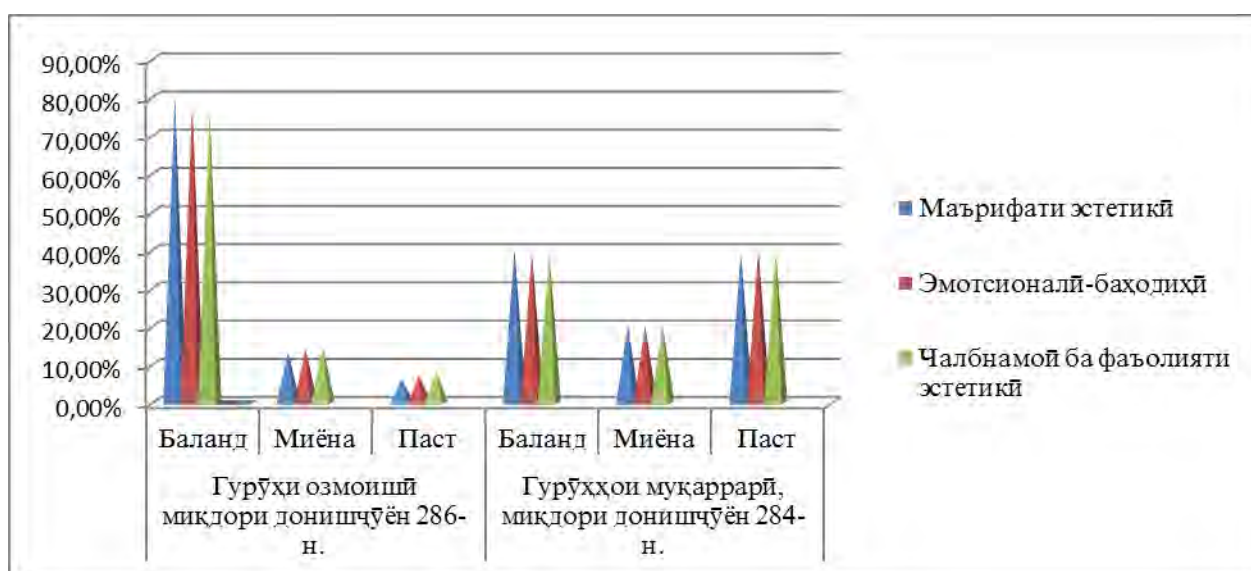
74%	15%	11%	72%	17%	12%	25%	35%	40%
Донишчӯёни гурӯҳҳои муқарарӣ-284-н								
Баланд	Миёна	Паст	Баланд	Миёна	Паст	Баланд	Миёна	Паст
26%	30%	44%	25%	32%	43%	23%	37%	40%

Барои исботи гуфтаҳои боло метавонем фоизи бадастомадаи дараҷаи баланди ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯёнро дар раванди ҳамкориҳои мутақобилаи коллечҳо ва муассисҳои фарҳанг дар ҷараёни азхудкунии арзишҳои эстетикӣ ва ҷалби онҳо ба фаъолияти эстетикӣ ҳамчун намуна нишон дода, ба санҷиши давраи аввал муқоиса намоем: аз 286–нафар донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ дараҷаи баланди маърифати эстетикӣ ба 80%, эмотсионалӣ-баҳодихӣ ба 78% ва ҷалбнамоӣ ба фаъолияти эстетикӣ ба 77% расид, ки ин нисбат ба давраи аввали санҷиши гузаронидашуда тақрибан 40% зиёд аст.

**Дарачаҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯёни
гурӯҳҳои озмоишӣ коллечҳо**

Қисми азҳудкуни и арзишҳои эстетикӣ	Гурӯҳҳои озмоишӣ, миқдори донишҷӯён 286-н.			Гурӯҳҳои муқаррарӣ, миқдори донишҷӯён 284-н.		
	Баланд	Миёна	Паст	Баланд	Миёна	Паст
Дарачаҳо: Маърифати эстетикӣ	80,5%	13,3%	6,2%	40,2%	20,5%	39,3%
Эмотсионалӣ- баҳодихӣ	78,7%	14,1%	7,2%	39,6%	20,3%	40,1%
Чалбнамой ба фаъолияти эстетикӣ	77,2%	14,7%	8,1%	39,3%	20,6%	40,1%

Натиҷаҳои сифатӣ низ вобаста ба мавқеи ахлоқӣ-эстетикӣ донишҷӯён ба тариқи кулӣ рӯ ба афзоиш ниҳод. Чунончи, 74 фоизи донишҷӯёне, ки ба фаъолияти озмоишӣ-таҳқиқотӣ чалб шуда буданд, монеаҳоро ҷиҳати дарки ҳисси (эмотсионалӣ)-и арзишҳои эстетикӣ бартараф намуданд. Ба робитаҳои мазмунӣ-бадеӣ сарфаҳм мерафтанд, мушоҳидаҳои бадеиашон аён мегаштанд, ба қонуниятҳои умумии санъат сарфаҳм рафта, амалӣ гардидани онҳоро дар зухуроти мушаххас мушоҳида мекардагӣ шуданд. Дар 32 фоизи донишҷӯён дар давраи хотимавии таҳқиқот қобилияти офаридани намунаҳои нави образҳои бадеӣ зоҳир гардид, ки дар ибтидои озмоиш ин гуна сифатҳо ҳамагӣ дар ҳашт фоизи донишҷӯён аён гардида буду бас.

Дигаргуниҳои мусбат дар дараҷаи умумии ташаккули сифатҳои зебоипарастии донишҷӯён низ мушоҳида гардид. Чунончи, иштироки донишҷӯёни гурӯҳи сеюм, (гурӯҳи инкишофёта аз 11 ба 19 фоиз, гурӯҳи миёна аз 37 ба 48 фоиз афзуда, дар гурӯҳи аввал он таносубан аз 52 то 33 фоиз кам шуд.

Таҳқиқот нишон дод, ки ба ҷуз таъсиррасонии педагогӣ ба донишҷӯён дар доираи корҳои беруназаудиторӣ бо истифода аз Ҳамоҳангсозии кӯшишҳои кормандони шӯъбаи фарҳанги мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва созмонҳои ҷамъиятӣ, кори мутассил бо волидайн ва дигар шаклҳои фароҳии таъсиррасонии тарбиявӣ-эстетикӣ ба роҳ монда шаванд ҳам, муассисаҳои таълимӣ фаъолияти роҳбарии методии самаранокро оид ба тарбияи эстетикӣ муҳассилин пурра ба зиммаи худ гирифта, рушди эҷодӣ бадеии онҳоро пайдарҳам таъмин карда наметавонанд. Ин фаъолият ба муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ бештар иртибот дорад, то ки дар ҷараёни он ҳам роҳбарии салоҳиятнок ба маҳфилҳои эҷодиву худфаъолияти бадеии донишҷӯён, ҳам омӯзиши роҳбарони иттиҳодияҳои эҷодӣ ва фароғатӣ ва ҳам такмили барномаву репертуар ва ҷараёни таълимию тарбиявӣ дар маҳфилҳои бадеӣ-эҷодӣ хубтар ба роҳ монда шаванд. Дар рафти кори озмоишӣ- таҳқиқотӣ ҷиҳати табдили муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ ба марказҳои ташкиливу методии роҳбарӣ ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин ва ҷавонон дар мавзеи минтақаҳои шаҳрҳои хурд муайян намуданд, ки ҳоло дар ин самти кор захираҳои зиёди таъсиррасонии тарбиявӣ-эстетикӣ муҳассилин маҳфузанд. Масалан, ҷорӣ намудани низоми омӯзиши фаъоли корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ муҳассилин доир ба технологияи муосир, такмили банақшаگیرӣ ва барномарезии ҳамкорӣ муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг, ҷалби аҳли ҷамоатчигӣ, ходимони фарҳанг ва санъату олимони соҳаи фарҳанг, санъатшиносӣ ва соҳаи тарбияи эстетикӣ ба шумор мераванд.

Чалби муассисаҳои фарҳангию фароғатӣ ба низоми тарбияи зебоипарастии муҳассилин дар заминаи бунёди ва ё концепсия, барнома ва стратегияҳои давлатӣ доир ба корҳои таълимию тарбиявӣ вобаста аст. Зеро он дараҷаҳои рушди зебоипарастии муҳассилинро ба инобат мегирад. Ин амал имкон медиҳад, ки шаклҳои тарбияи эстетикӣ, ки дар муассисаҳои таълимӣ татбиқ мегарданд, мукамал ва ғанӣ гардонда шаванд; хусусиятҳои инфиродии донишҷӯён ва зоҳирёбии шавқу ҳаваси онҳо беҳтар ба назар гирифта шаванд; таъсиррасонӣ ба муҳити эстетикӣ донишҷӯён беҳтару хубтар гардад; имконияти муоширати педагогӣ вобаста ба масъалаҳои адабиёт ва санъат фарохтар ба роҳ монда шуда, онҳо аз ҷиҳати маънавӣ-эстетикӣ ташаккул ёбанд.

Муҳим он аст, ки чалби донишҷӯён ба намудҳои гуногуни эҷодиёти бадеӣ ва ташаккули маърифати зебоипарастии онҳо чараёни тарбиявии анҷомёфта маҳсуб ёфта, дониш ва маърифати эстетикӣ бо фаъолияти амалашон ҳамгиро гардад. Дар натиҷа донишҳои зебоипарастӣ ба эътиқод, меъёр ва принсипҳои рафтор табдил хоҳанд ёфт.

Метавон гуфт, ки низоми маҷмӯи банақшагирии ҳамкориҳои мутақобилаи муассисаҳои таълимӣ (масалан, ҳамкориҳои коллеҷи шаҳри Панҷакент бо дигар муассисаҳои фарҳангӣ) оид ба ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён мувофиқи таҳқиқоти мо чун меъёр, барои мегаполиси минтақаи хурд шаҳрҳои хурд дуруст ҳисобида шуда, бартарӣ ва афзалияти худро тасдиқ намуд. Мебояд таъкид намуд, ки айна ҳол бо ташаббуси ниҳодҳои маориф ва фарҳанги мақомоти маҳаллии иҷроияи ҳокимияти давлатии шаҳри Панҷакент ин фаъолият дар барномаҳои давлатии рушди иҷтимоӣ-иқтисодии шаҳрҳои миинтақаи хурд ва дигар минтақаҳо тасдиқ ва инъикоси худро ёфтаанд.

Таҳқиқоти мо собит сохт, ки ҳадафи тарбияи эстетикӣ бештар ташаккул додани фарҳанги зебоипарастӣ ба шумор мераваду он дараҷаи баланди фарҳанги инсонист. Зеро фарди фарҳангию зебоипараст дар муколама бо дигарон ҷои ҳар як сухану мақоми ҳар нуктаро медонад. Вай ҳеҷ гоҳ бо ҳарфи (алфози) ғавқулодда касеро намеранҷонад.

Тамоми рафтору одоби ӯ дилкаш ва зебост. Чунон ки Саъдии Шерозӣ фармудааст: «Тани одамӣ шараф аст ба чони одамият».

Ҳар қадами гузоштаи одам зебоии худро дорад, балки дар инсон ҳама чиз бояд зебо бошад - ҳам сурат ва сират.

Натиҷаҳои таҳқиқот нишон дод, ки маҳз робитаи мутақобилаи коллечҳои техникӣ бо ниҳодҳои фарҳангӣ, ягонагии таъсиррасонии ахборотӣ-мантиқӣ ва ҳиссӣ-образнокӣ дар ниҳоди муҳассилин таъмин карда метавонад. Дар ин ҳолат муассисаҳои фарҳанг ба барномаҳои таълимӣ таъмин карда, ҷиҳати азхудкунии асарҳои беҳтарини санъат ба донишҷӯён вобаста ба майлу рағбат, шавқу ҳавас, ва завқашон метавонанд, заминаи маърифати эстетикӣ ганӣ гардонид, чалбнамоии онҳоро ба ин ё он намуди эҷодиёти бадеӣ таъмин созанд.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва ҷамъбасти таҷрибаи кори тарбиявӣ дар раванди ҳамкории мутақобилаи фаъолияти муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг дар шаҳрҳои аз ҷиҳати аҳолии камшумор нишон медиҳад, ки таҷрибаи мусбати кори тарбияи эстетикӣ бояд дарстрасти дигар ниҳодҳои тарбиявӣ ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ гардад. Таҳқиқотҳои мо дар давраи ташкил ва баргузори озмунҳои ҷумҳуриявӣ “Тоҷикистон – Ватани азизи ман!”, “Илм – фуруғи маърифат”, “Донишҷӯ – ва пешрафти илмӣ-техникӣ”, озмунҳои сатҳи ноҳиявӣ, вилоятӣ ва ҷумҳуриявӣ доир ба намудҳои гуногуни санъат гузаронида шуд. Ҷамъбасти натиҷаҳои озмун ва таҷрибаи онҳо гувоҳӣ аз он медиҳанд, ки дар ин давра ҳамкории муассисаҳои маориф ва фарҳанг ҷиҳати рушди эҷодӣ – эстетикӣ ва зебоипарастии ҷавонон ҷоннок шуда истодааст. Нақшаҳои ҳамкории муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг таҳия ва амалӣ шуда истодаанд. Қобили қайд аст, ки Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқи дархосту пешниҳоди мониз дастури махсусро доир ба иштироки донишҷӯёни мактабҳои олии ва коллечҳои миёнаи махсус дар театрҳо таҳия ва ба муассисаҳои таҳсилоти миёна ва олии касбӣ ирсол намудааст.

Ҳамин тавр, ин ҳама нуқтаҳои дар боло баррасишуда фарзияи пешниҳоднамудаи моро тасдиқ кард. Бахусус, мафҳумҳои моҳияти

эстетикунони мундариҷаи таҳсилот (азхудкунии фанҳои силсилаи эстетикӣ), маърифати эстетикӣ, ташаккули малакаҳои зебоипарастӣ, истифодаи технологияи муосири таълимӣ ва фарҳангию фароғатӣ дар раванди корҳои таълимӣ ва беруназаудиторӣ бо донишҷӯёни коллеҷ, таъсиси мақомоти таъминкунандаи ҳамоҳангсозии кори муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг имкон медиҳад, ки муҳассилин арзишҳои эстетикиро беҳтар азхуд намоянд ва ба фаъолияти эстетикӣ бештар ҷалб карда шаванд. Яъне, ба вуҷуд овардани шароитҳои ташкиливу педагогии мусоид ва беҳтар дар тарбияи эстетикӣ донишҷӯён имкон медиҳанд, ки сатҳи баланди тарбиятгирандагии фарҳангиву зебоипарастӣ дар ниҳоди онҳо ва дар зиндагии ҳамарӯзаашон инъикос гарданд.

Барои аз падидаҳои зидди иҷтимоӣ раҳой ёфтани дар вақтҳои холи ҳар одам бояд дар худ маҳорати оқилона истифодабарии оқилонаи фароғатро тарбия намояд, онро бо арзишҳои эстетикӣ ғани гардонад. Яъне барои ҳар кас, махсусан, ҷавонон кадр кардани ҳар дақиқаи соати зиндагӣ ва онро ба кори ғайриҷавобгар сарф кардан бояд мақсади олии гардад. Дар ин бобат, ба донишҷӯёни коллеҷ ҷиҳати иштирок дар муассисаҳои фарҳанг, қасри ҷавонон, театри шаҳр, ҷалби онҳо ба эҷодиёти илмӣ-техникӣ ва бадеӣ тавассути маҳфилҳои бадеӣ-эҷодӣ (санъати мусиқӣ, театрӣ, тасвирӣ, амалӣ-орозиши халқӣ, рақс ва ғ.), машғулият ба варзиш имконияти васеъ дода шудааст, ки ин ҳамаро самаранок истифода баранд.

Дар маркази тавачҷуҳи омӯзгорон ва устоҳои таълимӣ-истехсоли бояд ҷорабиниҳои беруназаудиторӣ ба мисли ҳамкориҳои мутақобилаи мақсаднокӣ онҳо ва донишҷӯён, муколамаи иштирокчиёни раванди педагогӣ қарор дошта бошанд. Дар рафти чунин ҳамкориҳо бояд омӯзгор донишҷӯро ба дарки танқидпазиронаи ҳақиқати бадеии атроф ва таҳкими рефлексии худшиносӣ низ водор созад.

Ҳамин тариқ, дар раванди таҳқиқоти озмоишӣ тавачҷуҳи махсус ба он зоҳир бояд намуд, ки сатҳи баланди раванди педагогӣ, мустақилият ва худомӯзии донишҷӯён ҷӣ тавр рушд намудааст. Дар ин ҷода мо

кӯшиш намудем, ки маҷмӯи боз ҳам самарабахши тарзу усулҳои идоракунии педагогии донишҷӯёни коллеҷ дар доираи барномаи инфиродӣ коркард ва такмил дода шаванд.

Ҳамчунин, мо ҷидду ҷаҳд намудем, ки дар раванди корҳои таҷрибавӣ - озмоишӣ нерӯи тарбиявии анъанаҳои фарҳанги миллии мардуми тоҷик (аз ҷумла, дар маҳал) муайян карда шуда, хусусияти корҳои омӯзгорон, устоҳои истеҳсолӣ, кураторони коллеҷҳо, волидайн ва муассисаҳои фарҳангро низ дар ин самт тавсиф намуда, шартҳои истифодабарии анъанаҳои мардумӣ коркард шаванд, то ин ки истифодаи онҳоро дар фаъолияти муштаракӣ ин ду ниҳод мавриди озмоиш қарор диҳем.

Масалан, дар давоми солҳои 2019-2020 ба кори озмоиш беш аз 70 нафар омӯзгорони коллеҷ, 40 оила (аз ҷумла 20 оила аз деҳот) ва 50 нафар донишҷӯёни коллеҷ фаро гирифта шуда буданд. Дар ин раванд иҷрои як қатор тадбирҳо дар мадди назар дошта шуда буд, ки аз ҳама муҳимтар барқарорсозии ҳамкории эҷодии коллеҷҳо, муассисаҳои фарҳанг ва волидайнӣ онҳо дар самти истифодабарии расму ойину анъанаҳои маҳал дар бобати тақомули фарҳанги эстетикӣ ва тарбияи маънавии донишҷӯён ба ҳисоб мерафт. Ғайр аз ин, дар ин марҳала мо сатҳи омодагии мурабиёнро дар ҳалли масоили мазкур таҳқиқ намуда, мушкилотеро ҳам ошкор сохтем, ки дар раванди чунин фаъолияти муштарак вучуд доштаанд.

Дар рафти таҳқиқот ба мақсади муайян намудани тайёрии омӯзгорон ва устоҳои таълимӣ-истеҳсолӣ оид ба тарбияи эстетикӣ мо дар байни онҳо хонапурӣ кардани анкета гузаронидем. Зимни ин усули кори таҳқиқотӣ мо роҳҳои беҳтар кардани ҷалби донишҷӯёнро ба фаъолияти эстетикӣ ва истифодаи анъанаҳои бадеиро дар ин самти кори тарбиявӣ муайян кунем, ва беҳтар гардидани ташаккули фарҳанги эстетикиро назорат намоем.

Дар натиҷа, мушоҳидаҳои мустақим ва ғайримустақими давомнок, суҳбати инфиродӣ ва гурӯҳӣ, пурсишу мусоҳибаи доирнамудаи мо дар

раванди озмоиш имкон доданд, ки бевосита сатҳи истифодаи арзишҳои эстетикӣ ва расму ойину суннатҳоро дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ зебоипарастии донишҷӯёни коллеҷҳо муайян намоем.

Дар раванди пажӯҳиш 100 нафар донишҷӯёни коллеҷи техникӣ ба пурсиш фаро гирифта шуданд, ки аз ин теъдод 50 нафари онҳо аз деҳот буданд. Натиҷаҳои таҳқиқот нишон дод, истифодаи анъанаҳои бадеӣ аз ҷониби омӯзгорон ва устоҳои таълимӣ-истеҳсолӣ дар кори тарбияи эстетикӣ имкон дод, ки сатҳи дониши эстетикӣ донишҷӯён баланд гардида, иштироқи онҳо дар кори беруназаудиторӣ самти эстетикӣ дошта афзуда, онҳо ба муассисаҳои фарҳангии шаҳр бештар иштирок мекардагӣ шуданд.

Таваччуҳи онҳо ба ҳаёти маданӣ-эстетикӣ шаҳр ва иштироқи ҷаҳонашон дар ҷорабиниҳои сатҳи шаҳрӣ ва вилоятӣ бештар гардид. Зиёд шудани иштироқи донишҷӯён дар маҳфилҳои бадеӣ коллеҷ ва қасри фарҳангу қасри ҷавонони шаҳр низ далели равшани ҷаҳоли иҷтимоӣ-фарҳангии онҳо мебошад. Зимни интиҳоби воситаи таъсирбахш, хусусиятҳои инфиродӣ, синну сол ва таҳсилоти донишҷӯён, инчунин, шавқу ҳаваси онҳо ба эътибор гирифта шуданд.

Натиҷаҳои пурсиш аз он муайян намуд, ки донишҷӯёни аз деҳот омада назар ба шаҳриҳо суннатҳои миллӣ ва расму оинро бештар медонанд. Умуман, дар деҳот мардум суннатҳои миллӣ ва ҷаҳми онро дар раванди тарбияи маънавию эстетикӣ фарзандону наберагон хубтар дарк кардаанду риоя менамоянд. Масалан, ба саволи «Оё Шумо бо усулу тарзи ҳамкорӣ дар тарбияи эстетикӣ шинос ҳастед?» посух гирифта, муайян намудем, ки дар ин маврид донишҷӯёни шаҳрӣ назар ба деҳотиён дар бораи усулҳои умумӣ ва ҳоси тарбия се баробар зиёдтар маълумот доранд.

Инчунин, зимни посух ба саволи «Оё анъана ва расму ойинҳои маҳалли Шумо ҳамкорӣ ниҳодҳои гуногунро дар тарбияи эстетикӣ таъмин карда метавонанд?» - ба чунин хулоса омадем, ки дарки ойину суннатҳои миллӣ барои донишҷӯёни шаҳриву деҳотӣ якхела нест.

Бояд қайд кард, ки фаъолияти дастаҷамъонаи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг дар низоми тарбияи эстетикӣ, баҳусус истифодаи анъанаҳои бадеӣ, тақозо мекунад, ки шаклу методҳои инноватсионии тарбия, ҷалби онҳо ба маҳфилҳои эҷодиёти бадеӣ, дастаҳои фолклорӣ ва ҷашну маросимҳои миллӣ ҳам дар муассисаҳои фарҳанг ва ҳам дар қори тарбиявии ҳуди таълимгоҳ бештар истифода бурда шаванд.

Дар тарбияи эстетикӣ ҳамчунин ба мақсад мувофиқ аст, ки махсусияти коллечҳо ҳатман омӯхта шавад, ки дар он фарзандони ҳам шаҳриён ва деҳотиён таҳсили касб менамоянд.

Таҳқиқот (дар он усули дигари пажӯҳиш низ мавриди истифода қарор гирифтанд, чунончи, мушоҳида, омӯзиши ҳуҷҷатҳои коллеч, сӯҳбат бо муовинони директор ва қормандони муассисаҳои фарҳанг, таҳлили нақшаи дурнамои муассисаҳои таълимӣ) ошқор сохт, ки шартҳои муҳимтарини самарабахшии тарбияи эстетикӣ аз он вобаста аст, ки шаклҳои қорабиниҳои эпизодӣ (яъне гоҳ-гоҳ ташкил шаванда) дар коллеч ва муассисаҳои фарҳанг на лаҳзавӣ, балки мунтазам гузаронида шаванд ва ҷалби донишҷӯёнро пайваستا ба маҳфилҳои эҷодиёти бадеӣ таъмин намоянд. Тавассути истифодаи анъанаҳои бадеӣ, оинҳои миллӣ қорабиниҳо ва қори маҳфилҳоро тавсеа бахшанд.

Ҳонапурӣ намудани анкетаҳо, мушоҳида, омӯзиши ҳуҷҷатҳои коллеч, сӯҳбат бо муовинони директор, устоҳои таълимӣ-истеҳсолӣ ва қормандони муассисаҳои фарҳанг, таҳлили нақшаҳои қори тарбиявии коллеч ва барномаҳои дурнамои муассисаҳои таълимӣ имқон доданд, ки баъзе норасоӣҳо қиҳати ба роҳ мондани эстетикӣқунонии таҳсилот муайян қарда шаванд. Чунончи:

а) устоҳои таълимӣ-истеҳсолӣ, омӯзқорони коллеч ва қормандони муассисаҳои фарҳанг бо мазмуну муҳтаво, технологияи иқтимоӣ-фарҳангӣ ва педагогӣ, тарзҳои ҳамқории мутақобила ва қори мушқараки ниҳодҳо дар самти ташаққули фарҳанги эстетикӣ қачандон ҳабардоранд;

б) тақрибаи қори муассисаҳои фарҳанг ва коллечҳо қиҳати тарбияи фарзандон дар руҳияи ойину суннатҳои миллӣ-фарҳангӣ қам истифода

мешаваду дар байни волидон масъалаҳои тарбияи эстетикӣ ва ҳамкориҳои ниҳодҳои тарбиявӣ ташвиқу тарғиб басо кам ба роҳ монда мешавад;

в) теъдоди ками волидайн дар шароити фориғ аз дарсҳо ба гузаронидани чорабиниҳо оид ба шинос намудани фарзандон бо арзишҳои эстетикӣ, анъана ва русуми миллӣ машғул мешаванд;

г) инчунин, донишҷӯён оид ба вазифаҳои тарбияи эстетикӣ, робитаи муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ, ойину суннатҳои миллӣ-фарҳангӣ ва бадеӣ донишу маҳорати кофӣ надоранд. Маълум гардид, ки танҳо 21,5% донишҷӯёни коллеҷ бо адабиёти соҳаи эстетикӣ ва анъанаҳои миллӣ-фарҳангӣ шиносанд; 49,8% чунин адабиётро аслан нахондаанд ва ба он шавқу рағбате надоранд; боқимондаҳо изҳор доштанд, ки чунин китобҳоро намехонанд, гӯё ки дар марҳилаи кунунии рушди ҷомеа онҳо кӯхнаву нолозим шуда бошанд.

Мучиби таъкид аст, ки омӯзишҳо ва таҳқиқот доир ба такмили фарҳанги зебоипарастӣ дар фаъолияти омӯзгорону мураббӣён ҳамаи самтҳои маҷмуи раванди тарбиявиро фаро мегирад. Мисол, ташаккули фарҳанги эстетикӣ чун қисми таркибии тарбияи маънавӣ инкишофи мавқеи шаҳрвандӣ ва ҳуқуқии шахсияти донишҷӯёнро доир ба истифодаи арзишҳои маънавӣ-эстетикӣ онҳо дар назар дорад. Иртиботи мутақобилаи тарбияи маънавиро бо тарбияи меҳнатӣ ва эстетикӣ, иштироки озодонаро дар эҷодиёти бадеӣ ва илмӣ-техникӣ таъкид намуда, қайд кардан ҷоиз аст, ки донишҷӯён бобати дар худ зиёд намудани арзишҳои моддӣ ва маънавии ҷомеа вазифаи шарҳвандӣ, ватанпарастии хешро ҳам иҷро мекунанд.

Дар коллеҷҳои техникӣ минтақаи шаҳрҳои хурд фаъолияти омӯзгор, ҳамчунин, зимни таъҷиб ба ташвиқоти корҳои техникӣ ва истеҳсолии маҳал анҷом дода мешавад.

Бо ташаббусу фаъолияти мураббӣёни гурӯҳ, оилаҳо ва комиссияҳои ҷамъиятӣ доир ба анъанаву маросимҳои тантанавӣ ҷамъомадҳои гуногуни таърихӣ-фарҳангӣ низ гузаронида мешаванд. Махсусан, дар давраи таҳқиқотҳои гузаронидаи мо дар ш. Панҷакент ошноӣ пайдо кардан аз таърихи қадимаи Саразм, ки тамоми халқи тоҷик ва

пешқадами чаҳон 5500 – солагии онро таҷлил намуданд, пиру ҷавони зиёде аз ин макони таърихӣ дидан карда, бо фарҳанги замони қадим ошноӣ пайдо намуданд. Дар ин раванд онҳо ҳам сатҳи маърифати эстетикӣ ва ҳам худшиносии хешро такмил доданд. Ё ин ки, масъалан, чунин маърақаҳо дар аксарияти шаҳру ноҳияҳои вилояту ҷумҳурӣ дар ҷараёни баргузори туйи арӯсӣ, домоду арӯс дар ҷойҳои шуҳратманд, чун дар назди муҷассамаҳои Садриддин Айни, Исмоили Сомонӣ, Абуалӣ Сино ва мавзеҳои таърихиву фарҳангии маҳаллашон, ки муаррифгари дурахшони беҳдошти маънавии соҳаи фаъолияти ҳаётии зиндагӣ ба шумор мераванд, бо як зебоии махсус зебои адабӣ таъсис дода мешаванд. Ин маросимҳо низ ҳам нафосати инсонӣ ва ҳам меҳру муҳаббат, ишқу садоқат ва ҳам ҷиҳатҳои зебоипарастиро дар ҷавонон ташаккул медиҳанд. Бахусус, рафти корҳои озмоишӣ дар байни донишҷӯёни коллеҷи ш. Панҷакент имкон дод, ки арзишҳои миллӣ-фарҳангӣ дар доираи фаъолияти омӯзгор оид ба корҳои таълимию тарбиявӣ ва берун аз он, дар вақти фароғати онҳо дар ҳамкорӣ бо муассисаҳои фарҳанг бештар имконпазир гардад.

Ҳамчунин, бо назардошти принципи интегративӣ ва тафриқавӣ гузаронидани тадбирҳои тарбияи эстетикӣ дар байни донишҷӯёни коллеҷ ва ошкорсозии гурӯҳи типологӣ, бобати дарку сарфаҳмравии онҳо ба эҷодиёти бадеӣ, ба анъанаву ойинҳо, аз ҷониби мо пажӯҳишгарон, барномаи ҳамкориҳои педагогии коллеҷҳо ва муассисаҳои фарҳанг оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён таҳия карда шуд, ки асосан бо назардошти гурӯҳҳои типологӣ коркард гардидааст.

Дар гурӯҳи якуму дуюм, яъне дар байни донишҷӯёни бо дараҷаи на чандон баланди фаҳмиши аҳаммияти иҷтимоӣ ва фарҳангиву арзишҳои эстетикӣ дошта чунин тадбирҳо андешида шуда буданд:

- принципи таъмини ягонагии ҷиҳатҳои маърифати эстетикӣ ва ҷалбнамоии донишҷӯён ба фаъолияти эстетикӣ дар тарбияи зебоипарастӣ дар раванди ҳамкориҳои муассисаҳои таълимӣ бо муассисаҳои фарҳанг пешбинӣ ва ба асос гирифта шуд;

- чихати мукамалгардони ташаккули фарҳанги эстетикӣ таҷрибаи пешқадам омӯхта, дастурамали методӣ барои омӯзгорон, устоҳои таълимӣ-истеҳсоли тавсияҳо ва дигар маводи таълимӣ-методӣ таҳия ва барои шиносӣ пешниҳод карда шаванд;

- дар чорабиниҳои фарҳангӣ маърифати воситаҳои таъсиррасонии иттилоотӣ ва ҳисси-образнокӣ бештар истифода ва фаъолнокии донишҷӯён таъмин карда шавад;

- вобаста ба ин низом шакл ва воситаҳои самараноки тарбияи эстетикӣ донишҷӯён дар раванди таълим ва корҳои беруназаудиторӣ мавриди истифода қарор дода шаванд, то ки на танҳо донишҳои эстетикӣ, балки малакаҳои арзёбӣ намудани асарҳои санъатро дар муҳасиллин ташаккул диҳанд ва ғ.ҳ.

Дар гурӯҳи сеюми донишҷӯён, ки иштироқшон дар фаъолияти эстетикӣ бештар буд, ба мақсад мувофиқ аст, ки дар самтҳои зерин тадбирҳо ба нақша гирифта шаванд:

- ташкили семинарҳо барои омӯзгорон ва устоҳои таълимӣ-истеҳсоли, сӯҳбатҳо, баҳсу мунозира дар атрофи асарҳои бадеӣ ва анъанаву расму ойинҳои миллӣ;

- ғанӣ ва бой гардонидани мазмун ва шаклҳои самараноки таъсиррасонии ғоявӣ-ҳисси дар тарбияи эстетикӣ донишҷӯён вобаста ба иштироқшон дар чорабиниҳои маърифати эстетикӣ;

- тавсеаи ҷалбнамоӣ муҳассилин ба эҷодиёти бадеӣ бо дарназардошти анъанаҳои маҳал;

- дар семинар-машваратҳо баррасӣ намудани масъалаҳои тарбияи эстетикӣ

ва аз ҷиҳати маводи таълимӣ-методӣ таъмин намудани он:

-вусъат бахшидан ва ҷалб кардани волидайн ба корҳои ташкилӣ оид ба кори тарбиявӣ-эстетикӣ муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг;

- муҳокимаи асарҳои адабиёт ва санъат, иштирок дар чорабиниҳои сатҳи ҷумҳуриявӣ, минтақавӣ ва шаҳриву ноҳиявӣ, намоишҳои телевизион ва ғ. ҳо, ки маърифати эстетикӣ омӯзгорон ва донишҷӯёнро баланд мебардорад;

- ҳавасмандгардони донишҷӯёне, ки ба амалу фаъолияти эстетикӣ,

иштирок намудан дар дастаҳои хунароҳои мардумӣ ва бобати ҷорӣ намудани анъанаҳои бехтарини фарҳанги бадеӣ дар амалияи корҳои тарбиявӣ дар мақоми волоистода мустақилона ташаббус нишон медиҳанд.

Инак, ин ҳама талаботи дар боло ироашуда барои он арзишманданд, ки мушаххасан ҳам дархости омӯзгорон ва ҳам талаботи донишҷӯёнро қонеъ менамоянд, ба фаъолияти таълимӣ умурии педагогӣ ва тафсири масоили фарҳанги эстетикӣ мусоидат менамоянд. Барномаи мазкури педагогӣ дар ҳамаи гурӯҳҳо ҷиҳати баланд бардоштани фарҳанги эстетикӣ омӯзгорон ва донишҷӯён мусоидат карда метавонад. Бо вучуди он, на ҳамаи омӯзгорон, донишҷӯён ва кормандони соҳаи фарҳангро метавон якҷайл дар сатҳи баланди шуурнокӣ ва фаъолнокӣ тавсиф кард.

Дар марҳалаи шаклгирии таҳқиқоти мазкур дар доираи семинарҳои кормандони фарҳанги ш. Панҷакент дар чанд коллеҷҳои таълимӣ истифодаи барномаи педагогӣ таъсисдодаи мо оид ба фаъолияти муштараки тарбиявӣ коллеҷҳо ва муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ бобати такмили ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯёни, бахусус, дар хобгоҳ истиқоматкунанда, зиёда мусоидат намуд, ки дар натиҷа онҳо ба кори муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ шаҳр бештар ширкат меварзидагӣ шуданду робиташон бо театри мусиқӣ-драмавӣ ва осорхонаи кишваршиносии ш. Панҷакент мустақамтар шуд.

Мебояд таъкид сохт, ки фаъолияти муштараки коллеҷҳо ва муассисаҳои фарҳангӣ дар самти такмили ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён, чунон ки таҳқиқоти иҷтимоӣ-педагогӣ нишон медиҳанд, аз ҳама ҷолибтар барои ҳамаи гурӯҳҳои аҳоли ташкил намудани барномаи фарҳангӣ-фароғатӣ натавонанд дар муассисаҳои таълимӣ ва фарҳанг, балки дар ҷойи истиқомат маҳсуб меёфт. Вобаста ба ин он ҷорабинҳои эстетикӣ, ки дар заминаи синтези кори иттилоотӣ-маърифатӣ ва ҳисси-образнокӣ ташкил шуданд, аз ҷониби мухассилин хеле хуб қабул карда шуда, хотирмон буданд. Озмуни ҷумҳуриявӣ «Тоҷикистон - Ватани азизи ман», таъсиси мусобиқоти варзишӣ дар байни коллеҷҳо ва таълимгоҳҳои дигари шаҳр доир ба шаклҳои миллии варзиш, концерти

хунармандони касбӣ ва худфаъолияти низ теъдоди зиёди донишҷӯёнро карда, ба кулли иштирокдорон таъсири хуби эстетикӣ расониданд.

Намоишҳои ҳунари духтарони коллеҷ низ ба шавқу рағбат ва завқи бадеии иштирокчиёни чорабиниҳо бедор кард ва онҳоро фаъол гардонд.

Албатта, донишҷӯёни коллеҷҳои самти техникӣ низ бобати иштирок дар чунин навъи фаъолият, монанди машқ дар коллективи эстрадӣ, маҳфили навозиш дар созҳои миллӣ, коллективи фолклорӣ майлу рағбати тамом доштанд. Аммо дар доираи ҳунарҳои мардумӣ ва эҷодиёти амалии ороишӣ, бадеӣ афзалият ба маҳфилҳои бурранда, дӯзанда, санъати амалӣ-ороиши бадеӣ, аксбардорӣ, кандакорӣ дар чӯб, зардӯзӣ, дизайни соҳаи маишӣ ва фароғатӣ, кулолгарӣ, гулдӯзӣ ва ниҳоят, ба технологияҳои компютерӣ дода шуданд. Ҳамчунин, дар шароити деҳот таъсис додани маҳфилҳои сайёҳӣ, варзишӣ, машғулшавӣ бо боғдорӣ, занбӯрпарварӣ, дигар анъанаҳои миллӣ, ки завқи зебоипарастиро бедор мекунанд, низ мароқ бештар зоҳир карда мешавад. Ин шавқмандӣ дар оянда низ нигоҳ дошта шуда, зарур аст, ки бартарияти татбиқи он дар доираи иттиҳодҳои эҷодии оммавӣ боз ҳам бештар идома ёбад. Чунки мувофиқи таҳқиқоти Р. Амирод «ин ҳама шаклҳои фаъолият, ки дар охир номбар шудаанд, дар доираи шаклҳои клубии ташкили фароғату фарҳанги маишӣ низ бартарият доранд. Дар раванди таъсиси чунин фаъолиятҳои эҷодӣ муштарӣ ба муассисаи фарҳангӣ на танҳо чун ташкилкундаи барномаи фарҳангӣ - фароғатӣ ва коллективи худфаъолиятӣ, балки ҳамчун ба маркази гузаронидани тадбирҳои тарбиявӣ назар меандоза» [5,12-17].

Дар ин гуна ҷойҳо (дар муассисаҳои фарҳангӣ) гурӯҳҳои мухталифи иҷтимоӣ- демографӣ метавонанд вақти холии худро гузаронанд, бо дӯстон сӯхбатҳо ороянд, шавқманд гардидаву бо фароғат истирохат намоянд. Аудиторияи ҷавонро низ метавон бо ташкили концертҳои театришуда, озмунҳои хушҳолону ҳозирчавобон, чорабиниҳои варзишӣ, маҳфилҳои рақсӣ, даъвати ҳунармандони касбӣ фаъолноктар намуд. Умуман, ҷавонон континенти асосии барномаи концертӣ-намоишӣ ва

вақтхушии шавқангезро ташкил медиҳанд.

Аксари муштариён дар раванди корҳои ташкилӣ дар чунин барномаҳои фарҳангӣ рағбат зоҳир карда, дар он фаъолона иштирок карданро афзал мешуморанд. Аммо, дар маҷмӯъ, майлу муносибати ҷавонон нисбат ба муассисаҳои фарҳангӣ хеле гуногунанд. Илова бар он, тамоил ба намудҳои фаъолияти ҳаматарафа бартарӣ дорад, ки на танҳо азхудкунии арзишҳои маънавӣ-эстетикӣ, балки шароити иштироки бевоситаро дар бунёди онҳо ҳам фароҳам меоварад.

Инак, бо вучуди ин ҳама, агар дар солҳои охир ба натиҷаҳои омӯзиши тамоили воқеии гурӯҳҳои мухталифи ҷавонон дар соҳаи фароғат рӯй орем, метавон хулоса намуд, ки мутобиқшавии онҳо дар муассисаҳои фарҳангӣ ягона нестанд. Чунончӣ, фароғирии воқеии ҷавонон ба машғулиятҳои фароғатӣ дар бисёр коллечҳои техникӣ шаҳру ноҳияҳо ночиз аст. Ба мо муяссар гардид, ки дар ин бобат шугли маъмултари фароғатии гурӯҳҳои синну соли гуногунро муайян намоем. Аз ҷумла, мувофиқи натиҷаи таҳқиқот маълум гардид, ки рафтани ба синамо - 38%, ба тамошои барномаи консертӣ- 32%, ба хондани адабиёти бадеӣ- 28%- ро ташкил меодасту бас. Дар ин бобат яке аз омилҳои носозгор дар барномаҳои фарҳангӣ - фароғатӣ кам ширкат доштани ҷавонон, дур будани марказҳои фароғатӣ аз хонаву хобгоҳ маҳсуб меёфтаанд. Аз ин лиҳоз, дуруст ба ҳисоб нагирифтани талаботи маънавӣ ва дархости гурӯҳи иҷтимоӣ - демографӣ омӯзанда ба он меоварад, ки дар аксари ҳолатҳо муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ ва умумияти маънавию эстетикӣ новобаста аз ҳамдигар арзи вучуд мекунанд. Бинобар он бобати ин нуқта мебоҷад ҷиддӣ таъкид намуд, ки дар шароити муосир чунин ҷудойӣ яке аз омилҳои асосии коҳишёбии эътибори бисёр муассисаҳои фарҳангиву фароғатӣ ва надидагирии нисбии донишҷӯёни коллечҳо қарор гирифтааст.

Вобаста ба ин ҳалли ду вазифа мувофиқи мақсад аст:

1. Омӯзиши таҷрибаи таҳқиқи эҳтиёҷоти маънавии аҳоли, бахусус ҷавонон ва дар ин замина сохтани барномаҳои фарҳангиву фароғатӣ;

2. Чамъбасти тачрибаи пешқадами кори муассисаҳои фарҳанг ва омӯзиши таҳқиқи пажӯҳишгоҳи фарҳанг ва иттилоот дар ин самт;

3. Бо роҳи созмон додани гурӯҳҳои гуногуни ташаббускор, аз ҷумла, ҳамкорӣ бо Шурои занон, ҷавонон ва бонувон, ташкилотҳои ҷамъиятии коллечҳо таҳия ва баргузорию барномаҳои фарҳангӣ - фароғатӣ ва ғ.

Дар ин бобат метавон гуфт, ки ҳоло ш. Панҷакент дар заминаи муассисаҳои фарҳангию фароғатӣ зиёда аз даҳ маҳфили гуногуни ҳунари ва санъат, навозандагӣ, Шашмақомхонон ва маҳфилҳои гуногуни дӯстдорони санъат амал мекунанд, ки дар онҳо бештар донишҷӯён иштироки фаъолона доранд. Ҳар яке аз самтҳои дар боло баррасишуда дорои корҳои махсуси тарбиявӣ фарҳангӣ ва хусусияти хоси худро доранд. Бо вучуди ин, дар ҳар кадоми ин маҳфилҳо чанд нишонаи умумии, дар маҷмӯъ, ба дигар маҳфилҳо хосро метавон номбар намуд, ки ба манфиат ва дархости донишҷӯён нигаронида шудаанд. Чунин дархостҳо метавонанд, минбаъд асоси захираи ҳамкорию муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ гарданд.

Ҳамин тариқ, дар раванди чунин ҷустуҷӯву талошҳо, дар маҷмӯъ, имкониятҳои ба даст меоянд, ки ба «муттаҳид намудани нерӯҳо ҷиҳати иҷрои кори якҷоя, сафарбарии қувваҳои муштарак ва захираҳои хеш баҳри расидан ба ҳадафҳои гузошташуда, талаботи зарурӣ ва ҳадафи ҳамкорию зичи ниҳодҳои гуногуни иҷтимоӣ-педагогӣ ва фарҳангӣ маҳсуб меёбанд [90, 206-207]».

Ин нуктаро олими рус В. А. Разумный, ки доир ба масъалаҳои тарбияи эстетикӣ таҳқиқотҳои зиёде анҷом додааст, тасдиқ мекунад. Ӯ самаранокии тарбияи эстетикиро дар «ҳамоҳангсозии фаъолияти муассисаҳои таълимӣ бо дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар заминаи барнома, концепсия ва стратегияҳои давлатӣ, вобастагии амиқи тақсим кардани нақшҳо, ҷойгоҳ ва коркарди дурусти механизме, ки иҷрои зарурии онҳоро муайян мекунад», мебинад [69,77].

Натиҷа ва нуктаҳои асосии таҳқиқот доир ба самаранокии истифодаи барномаи педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастии

донишчӯён дар раванди ҳамкориҳои коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг, нақшаҳои корҳои тарбиявии коллеҷ ва барномаҳои эҷодии муассисаҳои фарҳангро таҳлил намуда, бояд чунин зикр кард, ки натиҷаҳои истифодаи ин барнома дар соҳаи фарҳанг, шавқу рағбати кормандони коллеҷ, волидайн ва зиёда аз ин, ҳуди шавқу рағбати муҳассилинро ба чорабиниҳои фарҳангии қасри фарҳанг, қасри ҷавонон ва намоишномаҳои театри афзун гардониданд. Дар рафти таҳқиқот як шартӣ татбиқи барномаи педагогӣ ба раванди гузаштани омӯзгорон аз курси тақмили ихтисос иртибот дошт, ки ин низ муҳимияти хосро бобати ба корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ бештар ҷалб намудани донишчӯён дар муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ барояшон тавсияҳо пешниҳод гардида буданд. Ҳамчунин, яке аз шартҳои дигар зарурати таъмини ҳамкориҳои мутақобилаи коллеҷҳои техникӣ бо дигар ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ буд, ки ин нукта мутобиқшавии онҳоро ба фаъолияти таълимиву истеҳсолӣ ва ҷалбнамоии онҳо ба фаъолияти эстетикӣ фароғатӣ таъмин намудан аст.

Хулосаи боби II

Натиҷаҳои омӯзиш ва таҳлили мавзӯи мазкур дар ҳамин боби II имконияти пешниҳоди хулосаҳо ба миён овард, ки фишурдашон ба тариқи зайл аст:

1. Концепсияи ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин, асосан, дар доираи ба инобат гирифтани хусусиятҳои иҷтимоӣ-фарҳангии минтақа, махсусиятҳои тафриқавии таҳсилоти донишҷӯён ва дар асоси истифодаи имкониятҳои васеи низоми фарҳанги бадеии маҳал, анъанаҳо, ба ҳисоб гирифтани фарҳанги техникӣ, механизмҳои ҳамкориҳои ниҳодҳои маориф ва фарҳанг таҳия ва мукамал гардонида мешавад.

2. Дар раванди фаъолияти якҷояи муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг оид ба ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯёни коллеҷҳо бештар бояд ҳалли чунин вазифаҳо дар мади назар бошанд:

- такмил додани барномаҳои чорабиниҳои фарҳангӣ, маҳфилҳои эҷодии донишҷӯён ва таъмини онҳо бо маводи дорои ҷанбаҳои худшиносӣ, ватандӯстӣ ва тарбияи зебоипарастӣ;

- таъмини ҳамгироии зичи фаъолияти тарбиявии коллеҷҳо бо муассисаҳои фарҳангӣ фароғатии шаҳр, бахшҳо ва созмонҳои ҷавонон, ташкилотҳои дигари ҷамъиятӣ ва истифодаи имкониятҳои намуду жанрҳои гуногуни санъати касбӣ ва халқӣ дар корҳои тарбиявӣ;

- ҳамкориҳои тарафайни коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг ҷиҳати ба низом даровардани кори маҳфилҳо ва ташкилу гузаронидани чорабиниҳои тарбиявӣ-бадеӣ, ки раванди ташаккули шуур ва эҳсосоти зебоипарастиро дар донишҷӯён тақвият мебахшанд.

3. Эҳёи шароитҳои зерини педагогӣ ҳамкорӣ дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар раванди таълим ва корҳои беруназаудиторӣ коллеҷҳо ва ба эътибор гирифтани онҳо дар корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ:

- муҳайё сохтани шароитҳои педагогӣ мусоид, ташхису тасхеҳи ҳолати равонӣ, маънавӣ ва эстетикӣ; азхудкунии арзишҳои эстетикӣ аз ҷониби донишҷӯён – ин ҳама имкон медиҳанд, ки сатҳи баланди ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ ба танзим дароварда шуда, дар ниҳоди донишҷӯён ва дар зиндагии ҳамаҷузашон арзишҳои эстетикӣ татбиқ гарданд;

- таъмини ҳамкорӣ ва ягонагии паҳлӯҳои маърифати эстетикӣ ва ҷалбнамоии муҳасиллин ба фаъолияти маҳфили иттиҳодияҳои илмию техникӣ, эҷодиёти бадеӣ ва иштирок дар муттаҳидшавиҳои санъати амалӣ-оройӣ ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин, фарогири муҳити эстетикӣ ва зебоипарастии онҳо мусоидати фаъол менамояд;

- дар кори тарбиявӣ-эстетикӣ беруназаудитории донишҷӯён, фаъолияти муассисаҳои фарҳанг ва хонавода самаранок истифода бурдани анъанаҳои бадеии маҳал ва эҷодиёти бадеии мардумӣ;

- дар робита бо махсусиятҳои омодаسازی мутахассисони таҳсилоти миёнаи касбӣ-техникӣ (техникҳо, муҳандисон, информатикҳо, технологҳо, лоиҳасозон, ва ғ.) дар раванди ҳамкорӣ коллеч бо муассисаҳои фарҳанг ҷорӣ намудани технологияҳои нави тарбиявӣ-эстетикӣ ва иттилоотӣ – коммуникатсионӣ.

Шароитҳои педагогии ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён ки дар раванди корҳои озмоишӣ-таҳқиқотӣ коркард ва мавриди истифода қарор дода шуданд, дар фаъолияти коллечҳои техникӣ амалӣ гардиданд. Бахусус, таҳқиқоти гузаронидашуда собит сохтанд, ки ҳамгироии мутақобилаи коллеч ва муассисаҳои фарҳанг, истифодаи самараноки захираҳои ин ду ниҳоди муҳимми тарбияи эстетикӣ таъмин кардани равандҳои ҳамгирозӣ, пайдарпайӣ ва риояи қатъии иҷроӣро тақозо менамоянд.

Лозим ба таъкид аст, ки муносибати сунъӣ ба фаъолияти якҷояи ин ду ниҳод ва дигар институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, диққат ҷалб кардан танҳо ба як шакли ҳамгирошавӣ ва ғайра тарзи чандон самарабахши таҳкими инкишоф ва ҳамгироии онҳо намебошанд. Дар ин ҷода танҳо таҳия ва татбиқи барномаи педагогии асоснок кардашудаи ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯёни коллеч ва муассисаҳои фарҳанг, муайян намудани ҷойгоҳи ҳар як ниҳод дар ин барнома, ҷустуҷӯ ва дастгирии шаклҳои гуногуни ҳамгирошавии тарбияи эстетикӣ, ки ба талаботи ҳаёт ҷавобгӯ бошанд, пурсамар хоҳанд буд.

ХУЛОСАИ УМУМӢ

Дар рафти таҳқиқот, ҳамзамон, омӯзиш ва ҷамъбасти таҷрибаи пешқадами фаъолияти тарбиявии коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг оид ба ташаккули фарҳанги зебоипарастии донишҷӯён дар шаҳрҳои хурд, мубрами масоили таҳқиқшуда, шароитҳои педагогии ҳамкори муассисаҳои таълимӣ бо муассисаҳои фарҳанг дар заминаи корҳои озмоишӣ-таҳқиқотӣ тасдиқи худро ёфт.

1. Таҳқиқот нишон доданд, ки шартҳои муҳимтарини ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар ниҳоди муҳассилини коллеҷҳо баҳисобгирии равандҳои педагогӣ, омил ва хусусияти вазъияти нави иҷтимоӣ-фарҳангӣ, хусусияти бавучудодаи тарзи зиндагии мардум, суннатҳои анъанавӣ ва камолоти шахсият ҷиҳати азҳукунии арзишҳои эстетикӣ ва ҷалби онҳо ба фаъолияти эстетикӣ мебошад.

2. Нақши раванди педагогӣ аз он иборат аст, ки шахсиятро ба дарки моҳияти худ дар арзёбии гуногунҷабҳа: фарҳанг, ҷомеа ва оила тибқи муҳити эстетикӣ асоснок намояд.

3. Мавқеи дигари зарурӣ аз он иборат аст, ки дар асоси натиҷаҳои таҳқиқот асосҳои илмӣ раванди педагогии нигаронидашуда оид ба ташаккули рушди фарҳанги эстетикӣ ва як қатор ҷанбаҳои марбут ба рушди шахсият дар муҳити оилавӣ - маишӣ ва таъсири ин муҳит ба тарафҳои гуногуни ҳаёти муҳассилин муайян ва асоснок карда шаванд.

4. Нишонаҳо ё худ аломатҳои тарроҳии технологияи педагогии ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар ниҳоди донишҷӯёни коллеҷҳои техникӣ, ҳамчун барномаи педагогии ҳамгироии мутақобилаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи касбӣ ва фарҳангӣ оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён пешниҳод гардид.

5. Натиҷаҳои таҳқиқот моро ба хулосае овард, ки роҳи усулҳои ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён аз ҷиҳати илмӣ-методӣ асоснок карда шуда, исбот гардидааст, ки яке аз шартҳои муҳими ташкилӣ-педагогии мукамалгардонии он ҳамкориҳои функционалии коллеҷ бо муассисаҳои фарҳанг буда, рушдҳои шахсияти муҳассилинро

тақвият мебахшад.

6. Дар рафти таҳқиқот, инчунин, исбот карда шуд, ки ҳар қадар фарҳанги ҷавонон баланд бошад, ҳамон қадар фарҳанги эстетикӣ онҳо боло меравад. Дар ин бобат, таъкид гардидааст, ки, дар навбати аввал, иртиботи шахсияту фарҳанг ба сатҳи тамаддуннокии ҷомеа мустақиман вобаста мебошад: дар он шахс бо хусусияти иртибот доштан бо муносибати ҷамъиятӣ ва мавқеи ҳуди шахсият дар ҷомеа зиндагӣ мекунад. Бахусус, ҳар қадар тамаддуни ҷомеа баланд бошад, ҳамон қадар теъдоди зиёди ҷавонон фарҳанги баланди эстетикӣ доро мешаванд. Яъне волоии фарҳанги ҷомеа заминаи муносиб барои ташаккули фарҳанги эстетикӣ шахсият мебошад. Ба ифодаи дигар, мақсади корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ дар шароити ҳамкори мутақобилаи коллеч ва муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ беҳсозии қатъии муҳити эстетикӣ, баланд бардоштани маърифати эстетикӣ донишҷӯён ва ҷалбнамоии онҳо ба фаъолияти ҳамарӯзаи зебоипарастӣ мебошад.

7. Тибқи ҷамъбасти таҳқиқот, ҳамчунин, самтҳои асосӣ, мундариҷа ва шаклҳои корҳои оид ба роҳҳои тақмили ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин дар ҳамкорӣ бо муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ мебошад, ки тавасути боло бардоштани маърифати эстетикӣ ва ҷалбнамоии ҷавонон ба фаъолияти эҷодкорона оид ба офариниш ва тақомули арзишҳои эстетикӣ ошқору асоснок карда шуда, меъёри ба худ хоси низоми фарҳанги эстетикӣ дар ниҳоди донишҷӯёни коллечҳо ба шумор меравад.

8. Таҳқиқот нишон дод, ки дар фаъолияти омӯзгорони коллечҳо оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ баъзе норасоӣҳо дар истифодабарии анъанаҳои миллӣ-фарҳангӣ ва дар тарбияи ахлоқӣ-эстетикӣ ҷой доранд. Бахусус, дар ин бобат таҳлилҳо нишон доданд, ки анъанаву маросимҳо ва оинҳо дар қисми тарбиявӣ гоҳ-гоҳ лаҳзавӣ(эпизодӣ) истифода карда мешаванд. Барои ҳалли ин вазифаҳо, типология (раддабандӣ) ва тафриқа оид ба истифодаи анъанаҳои миллии эстетикӣ вобаста ба ҳайати донишҷӯёни коллеч ҷиҳати ташаккули фарҳанги эстетикӣ онҳо

пешниҳод шуда буд. Зеро баҳисобгирии типологияи мазкур аз ҷониби омӯзгорон ва дар муассисаҳои фарҳангӣ-фароғатӣ кори тарбиявиро дар байни донишҷӯёни коллеч тақвият бахшид.

Аз рӯи ҷамъбасти таҳқиқот барномаи педагогии мо оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯёни коллеч дар раванди ҳамгироии корӣ бо муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ коркард гардид, ки он ба ғанӣ гардонидани донишҳои эстетикӣ ва ҷалби онҳо ба фаъолияти ҳамарӯзае зебоипарастӣ мусоидат менамояд. Чунончи:

- дар намуду шаклҳои фаъолияти маърифатӣ-эстетикӣ арзишнокӣ, тамоилнокӣ, иртиботӣ, дигаргунсозӣ ва эҷодиёти бадеӣ дар фаъолияти онҳос мебошанд;

- дар монандии зиёди корҳо оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ дар раванди таълим, кори беруназаудиторӣ, ҷойи истиқомати донишҷӯён, бахусус, хобгоҳ ифода мегарданд;

- зимни тақия ба ташаббускорӣ ва худфаъолиятии худӣ донишҷӯён ва дигар арзишҳои маънавӣ-ахлоқӣ дар доираи тарбияи эстетикӣ ашон мавриди амаланд;

- бобати иштироки фаъолони онҳо дар эҷоди корҳои техникӣ, ки дар пайвастагӣ бо самти зебоипарастии технологияҳои инноватсионӣ рушд меёбад, муҳим аст.

9. Барномаи педагогии ҳамкориҳои аз ҷониби мо пешниҳодшуда имкон медиҳад, ки корҳо дар фаъолияти педагогии коллечҳо оид ба такмили фарҳанги эстетикӣ дар ҷараёни корҳои таълимӣ - тарбиявӣ дар шаклҳои инфиродӣ, гурӯҳӣ ва оммавӣ ва шаклгирии онҳо бо дарназаргирии фаъолони истифодабарӣ дар корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ ба воситаи суннатҳои миллӣ ва ғ. мукамал карда шаванд.

10. Таҳқиқот роҳҳои минбаъдаи коркарди масъалаи мазкур ва дурнамои рушду раванди, бахусус, коллечҳои техникӣ ва фарҳанги донишҷӯёни онҳоро муайян намуд. Яке аз онҳо барномаи мақсадноки фаъолияти мутамарказонидаи иҷтимоӣ - педагогии ниҳодҳои гуногуни иҷтимоӣ оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ категорияи мухталифи

ҷавонон, донишҷуён, талабагон ва ғ. ба шумор меравад.

11. Коркард ва зарурати таҳияи барномаи педагогии дарозмуддати илман асоснок низ аз талаботи системаи таҳсилоти миёнаи касбӣ дар ҷумҳурӣ бармеояд, ки эстетикӣкунонии таҳсилотро дар раванди корҳои таълимию тарбиявии коллеҷҳои муҳандисӣ-техникӣ таъмин намуда, дар ҳамкорӣ бо муассисаҳои фарҳангию фароғатӣ, марказҳои ҳунарҳои мардумӣ, таълимгоҳҳои соҳаи санъати мусиқӣ ва тасвирӣ, созмонҳои ҷавонону занон, ташкилотҳои варзишии шаҳр фаъолиятро ҳамоханг сохта, мушкилоти тарбияи эстетикӣро ҳал мекунад ва корро дар ин самт такмил медиҳад.

12. Татбиқи чунин барномаи педагогии ҳамкорӣ дар доираи фаъолияти институтҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ, ки табиатан дар фаъолияти ҳамарӯзаи ҳеш маркази ташкили корҳои фарҳангию маърифатӣ оид ба ташаккули маданияти маънавӣ, бахусус тарбияи эстетикӣи аҳоли махсуб меёбад, ва дар ҳамкориҳои зиҷ бо муассисаҳои таълимӣ, хонавода ва институтҳои тарбиявии дигар қарор доранд, имконпазир аст.

13. Фаъолияти мақсадноки педагогии нигаронидашуда дар раванди таълим (фанҳои ҷомеашиносӣу гуманитарӣ, этикаву эстетика), корҳои беруназаудиторӣ, ҳамоханг гардонидани институтҳои мухталифи иҷтимоӣ - фарҳангӣ оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ низ шартҳои муҳимтарини ҳалли масоили мазкур мебошад.

14. Тарзҳои истифодаи гуногун ва усулҳои самараноки педагогӣ имкон медиҳанд, ки ҷозибияти фаъолияти таълимӣ - тарбиявӣ ва фарҳангӣ- фароғатӣ оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ таъмин карда шавад.

15. Омӯзгорону волидайн ва донишҷуёни коллеҷ дар раванди бозпурсӣ оид ба хурофоти дар зиндагӣ ханӯз вучуддошта баҳои танқидӣ медоданд. бахусус, доир ба маҳр, хостгориҳои пурдабада ба розигии ҷавонон, ҷорабиниҳои аз ҳад зиёди исрофкорунаи барномарезшуда, бе дӯстдорӣ ба шавҳар додан, дар тӯйҳо теъдоди зиёди мошинҳоро истифода бурдан, ҳунармандонро бо харҷи калон даъват кардан ва

гайра.

16. Ҳамчунин, мебояд афзуд, ки дар ҳамаи гурӯҳҳо дар рафти корҳои озмоишӣ-таҳқиқотӣ табдили муассисаҳои фарҳангӣ фароғатӣ ба марказҳои ташкиливу методии роҳбарӣ ҷиҳати ташаккули фарҳанги эстетикӣ муҳассилин, умуман, ҷавонон дар мавзеи шаҳрҳои аҳолиашон камшумор роҳандозӣ гардида, шартҳои муҳими кор дар ин самт баланд бардоштани ихтисоси устоҳои таълимӣ-истеҳсолӣ ва омӯзгорон мебошад. Он ба татбиқи барномаи педагогӣ шароити мусоид фароҳам оварда таъсиррасонии тарбиявӣ-эстетикӣ ба муҳассилин беҳтар менамояд.

Ниҳоят, дар доираи натиҷаҳои таҳқиқот, мо **тавсияҳои илмӣ - методии зеринро** пешниҳод мекунем, то фаъолияти ҷонибҳо дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ донишҷӯёни коллеҷ минбаъд боҳадафу босамартар ба роҳ монда шавад:

1. Барномаҳои фарҳангӣ фароғатӣ маърифати эстетикӣ барои донишҷӯёни коллеҷ дар ҳамкорӣ бо кормандони фарҳангӣ маърифатӣ таҳия ва амалӣ карда шаванд.

2. Дар ташаккули фарҳанги эстетикӣ типология ва тафриқаи донишҷӯён бояд вобаста аз сатҳи муносибати фаъолон ба анъана ва оинҳои фарҳангӣ дар назар гирифта шавад, ки ин дар ин маврид интихоби мундариҷа, шакли усулҳо, тарзи корҳои омӯзгорон ва кормандони фарҳангро бо муҳассилин ҳамеша дар мадди назар мемонад.

3. Самаранокии корҳо оид ба ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар ҳолате муяссар мегардад, ки агар арзиши донишҳои маънавӣ-фарҳангӣ амиқ ва мукамал гардонида, фарҳанги эстетикӣ дар қори беруназаудиторӣ, махсусан, фароғатӣ ба низом дароварда шавад ва шаклҳои нави ҳамкорӣ ниҳодҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар қори амалии тарбиявӣ байни ҷавонон муташаккилона ба роҳ монда шавад.

4. Ташаккули маърифати эстетикӣ дар худ шакл, метод ва воситаҳои анъанавӣ ва инноватсионӣ ҳамкорӣ коллеҷ ва муассисаҳои фарҳангро

бояд дар бар гирад.

5. Зимни такмили таҳассус ва бозомӯзии омӯзгорон ва устоҳои таълимӣ-истеҳсолии коллеч, ташкилотчиёни корҳои тарбиявии беруназаудиторӣ, омӯзиши масъалаи истифодабарии анъанаҳои бадеии эстетикӣ маҳал дар таҷдиду такомули фарҳанги эстетикӣ мардум, масъалаи арзишҳои эстетикӣ ниёгон, дизайн ва истеҳсолот ва монанди инҳо, ки дар раванди он пурра беҳсозии фарҳанги эстетикаи таҳсилот, эстетикӣкунонии соҳаҳои гуногуни ҳаёти муҳассилин таъмин мегардад, дар мадди назар бошад.

6. Дар заминаи принципҳои ҳамгирӣ мутақобила (интегративӣ) ва муттасил гузаронидани машғулиятҳои беруназаудиторӣ донишҷӯён чихати ташаккули маърифати эстетикӣ ва созмон додани фаъолияти маҳфилҳои гуногуни зебоипарастӣ барои онҳо, ташкил намудани шароитҳои педагогӣ, аз ҷумла, ҳамоҳангсозии муассисаҳои таълимӣ ва фарҳангӣ, банақшагирии фаъолияти якҷоя, иштироки тарафҳои манфиатдор дар чаласаҳои шурои маориф ва фарҳанг, амалӣ намудани шаклҳои дигари муштаракӣ фаъолияти якҷоя низ ба мақсад мувофиқ аст.

7. Фаъолияти омӯзгорон ва кормандони муассисаҳои фарҳанг оид ба ташаккули фарҳанги эстетикӣ бояд дар иртиботи мутақобилаи зич бо дигар унсурҳои кори тарбиявӣ қарор гирад, то ки вазифаҳои таъмини ягонагии ҳамаи унсурҳои тарбиявӣ – фарҳанги маънавӣ, ахлоқӣ, экологӣ, тарбияи ватандӯстӣ, ташаккули худшиносӣ ва тарзи ҳаёти солим ва ғ. дар мундариҷаи чараҳои таълим ва барномаҳои фарҳангӣ фароғатӣ дар бар гирифта, бевосита ба дигаргуншавии рафтору фаъолият дар зиндагӣ таъсир расонда тавонанд.

8. Ҳамкорӣ ва ҳамоҳангсозии кори коллечҳо бо муассисаҳои фарҳанг, комиссияҳои танзими ҷашну маросим ва Марказҳои хунароҳои мардумӣ дар ноҳия мувофиқи мақсад аст.

9. Ба мақсад мувофиқ аст, ки шабакаи иншоотҳои варзишӣ, клубҳои туристӣ, клубҳои ҳаваскорон, рушди ҳамаҷонибаи шабакаи иншооти варзишӣ, клубҳои сайёҳӣ, ифтитоҳи клуби дӯстдорон, гузаронидани озмуну

чашвораҳои гуногун, дар мавзуоти эстетикӣ, махсусан, “Тоҷикистон – Ватани азизи ман”, рушди шабакаи мунтазам амалкунандаи маҳфилҳои санъат, шеърдӯстон дар назди муассисаҳои таҳсилотӣ ва фарҳанг ва ғ. таъмини ҳамкорӣ бо онҳо, самаранок истифодаи истифода бурда шаванд.

Хулоса, мебошад таъкид додан, ки ин ҳама нуқтаҳои дар боло ироашуда ба сифати заминаҳои объективӣ барои таҷдиду тақмили корҳои оид ба ғанигардонӣ, мустаҳкамкунӣ ва мукаммалгардонии фарҳанги эстетикӣ донишҷӯён дар коллеҷҳои техникӣ ва муассисаҳои фарҳанг маҳсуб хоҳанд ёфт.

Мақоми шакли ташкили тарбия дар самти ташаккули дониш ва маҳорату малакаҳои оид ба дигаргунсозии соҳаи эстетикӣ ва тақмили умумифарҳангӣ, роҳҳои беҳтарсозии усулҳои тарбия бо шаклҳои мухталифи ташкили фарҳанги эстетикӣ, тақмили ҷашнҳои анъанавии фарҳанги мардумӣ, расму оинҳо, таъмини иртиботи мутақобилаи масъалаҳои ҷалбнамоя ба фаъолияти фарҳанги ташаккули он, босуръат қорӣ намудани омилҳои фарҳангӣ дар зиндагии ҳамаҷузҷаи ҷавонон, бартарарфсозии хурофот ва беэҳё аз тафаккури онҳо дар иртиботи мутақобила бо дигар унсурҳои таркибии корҳои тарбиявӣ-эстетикӣ, худомӯзӣ, худтарбияткунӣ низ мавҷуданд, ки дар оянда таҳқиқу баррасии босабронро тақозо мекунанд.

РҶҶҲАТИ АДАБИЁТ

Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ:

1. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноябри соли 1994 бо тағйири иловаҳо аз 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016 (бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ). – Душанбе: Ганҷ, 2016. – 136 с.
2. Раҳмонов, Э.Ш. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн]: Э.Ш.Раҳмон. ш. Душанбе, 23 январи соли 2015. - Душанбе, 2015. - 47 с.
3. Раҳмонов, Э.Ш. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо фаёлон, намояндагони ҷомеа ва ходимони дини кишвар ш. Душанбе, Кохи ваҳдат, 9 март соли 2024. [Матн]: / Э.Ш.Раҳмон. – Душанбе, 2024. - 64 с.
4. Раҳмонов, Э.Ш. Маориф омили муҳимтарини таҳкими давлат ва начоти миллат. [Матн]: /Э.Ш.Раҳмон. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Ш. Раҳмонов дар мулоқот бо кормандони соҳаи маорифи кишвар, Душанбе, 22 декабри соли 2005.– //Омӯзгор. – 2006.–1 январ.
5. Раҳмонов, Э.Ш. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн]: /Раҳмонов Э.Ш. - Душанбе, 2015. – 47 с.
6. Раҳмонов, Э.Ш. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. [Матн]: Э.Ш.Раҳмон. - Душанбе, 2016. – 52 с.
7. Раҳмонов, Э.Ш. Пояи мустаҳкам барои илмҳои бунёдӣ. [Матн]: /Э.Ш.Раҳмон. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар вохӯрӣ бо олимони-омӯзгорон ва донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ дар Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. //Омӯзгор. – 2010. - 3 сентябр.

8. Раҳмонов, Э.Ш. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ». ш. Душанбе, 28 декабри соли 2023. - Душанбе, 2024. – 64 с.

Захираҳои электронӣ [Электронный ресурс]:

9. Афанасьева, О.В. Использование ИКТ в образовательном процессе [Текст] / О.В. Афанасьева [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.pedsovet.org.
10. Ольхова, О.К. Воспитание эстетической культуры подростка в учреждениях дополнительного образования детей. [Текст]: авт. ... канд. пед наук: 13.00.01 / О.К. Ольхова. - [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.dissercat.com/content/vospitanie-esteticheskoi-kultury-podrostka-v-uchrezhdenii-dopolnitelnogo-obrazovaniya-detei/read>

Монографияҳо, китобҳои дарсӣ, васоити таълимӣ

11. Абдуллоев, М.А. Эстетическая культура (теоретико-методологический аспект): Монография. [Текст]: /М.А. Абдуллоев Ташкент, 1991. - 90с.
12. Ариарский, М.А. Прикладная культурология. [Текст]: /М.А.Ариарский- СПб, 2001. - 288 с.
13. Аристотель. Поэтика //Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. [Текст]: /Аристотель. - Мн.: Литература, 1998. - С. 1063 - 1110.
14. Амиров, Р. Самодеятельное творчество в семье, в быту и по месту жительства [Текст]: /Р. Амиров. – Душанбе, 1981. – 72 с.
15. Априаскина, О. А. Методика музыкального воспитания в школе [Текст]: /О.А.Априаскина. – М.: Просвещение, 1983. – 224 с.
16. Априсян, Г.З. Вопросы теории эстетического воспитания [Текст]. Г.З. Априсян. - М.: Педагогика, 1970.- 276 с.
17. Баён Рахимов, Абдулбоқӣ Нуров. Педагогикаи этникӣ ва халқии мардуми тоҷик. Китоби дарсӣ. [Матн]: /Б.Рахимов, А.Нуров. - Душанбе, 2008. – 296 с.

18. Беспалько, В.П. Слагаемые педагогической технологии [Текст]: /В.П.Беспалько. - М.: Педагогика, 1989.- 192 с.
19. Берхин, Н.Б. Психолого-педагогическая специфика художественного образования школьников[Текст]/Н.Б. Берхин.- М.: Педагогика. - 1995. - № 2.- С. 42- 45.
20. Блонский, П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения[Текст]/П,П, Блонский: В 2-х т. - М.: Просвещение, 1979.
21. Борев, Ю.Б. Эстетика[Текст]/Ю.Б. Борев: - 4-е изд., доп. - М.: Политиздат, 1988. - 496 с.
22. Борисова, Е.С. Эстетическое воспитание школьников. [Текст]/Е.С. Борисова - Л.: Лениздат, 1972. -200 с.
23. Боссарт, А.Б. Парадоксы возраста или воспитания?: Книга для учителя. - М.: Просвещение, 1991. - 80 с.
24. Верб, М.А. Формирование эстетических ориентации старших школьников: Уч. пособие [Текст]. /М.А.Верб. - Л.: Изд-во ЛГПИ, 1976. - 254 с.
25. Возрастная и педагогическая психология: Учебное пособие для студентов пед. ин-тов по спец. №2121 «Педагогика и методика начального обучения» / М.В. Матюхина, Т.С. Михальчик, Н.Ф. Прокина и др.; Под ред. М.В. Гамезо и др.- М.: Просвещение, 1984. - 256 с.
26. Выготский, Л.С. Психология. [Текст]: /Л.С.Выготский. - М.: Изд-во ЭКСМО - Пресс, 2000. - 1008 с.
27. Гегель, Г.Фр. Эстетика в 4-х т. [Текст]: /Гегель Г.Фр. /Под ред. М. Лифшиц. - М.: Искусство, 1973.
28. Гончаров, И.Ф. Действительность и искусство в эстетическом воспитании школьников [Текст] / И.Ф.Гончаров. - М.: Просвещение, 1978. - 160 с.
29. Гургули. [М атн]: Таджикский народный эпос. – М., 1987. Искусство и эстетическое воспитание молодёжи. [Текст]. – М.: Наука, 1981.–335с
30. Исследование художественных интересов школьников. [Текст]: / Под

- общ. ред. Е.В. Квятковского, Ю.У. Фохта-Бабушкина. - М.: Педагогика, 1974. - 160 с.
31. Исследование художественных интересов школьников / Под общ. ред. Е.В. Квятковского, Ю.У. Фохта-Бабушкина.-М.: Педагогика, 1974.- 160 с.
32. Кабалевский, Д.Б. Воспитание ума и сердца. Книга для учителя. [Текст]: /Д.Б. Кабалевский 2-е изд., испр. и доп. - М.: Просвещение, 1984. - 206 с.
33. Кабалевский, Д.Б. Сила искусства. [Текст]: Д.Б. Кабалевский. - М.: Молодая гвардия, 1984. - 142 с.
34. Каган, М.С. Человеческая деятельность (опыт системного анализа). [Текст]: /М.С.Каган. - М.: Политиздат, 1974. - 328 с.
35. Каган, М.С. Эстетическое и художественное воспитание в развитом социалистическом обществе. [Текст]: / М.С.Каган. - Л.: Знание, 1984. - 32 с.
36. Каган, М.С. Философия культуры. [Текст]: /М.С.Каган. - Санкт-Петербург, 1996. – 415 с.
37. Кант, И. Сочинения в 6-ти т. [Текст]: И.Кант. / Под общ. ред. В.Ф. Асмуса и др. М.: Мысль, 1965, - Т.5.- 470 с.
38. Капустин, Н.П. Педагогические технологии адаптивной школы [Текст] / Н.П. Капустин: учебн. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 1999. - 216 с.
39. Кон, И.С. Психология старшеклассника: Пособие для учителей. [Текст]: /Кон И.С. - М. Просвещение, 1980. - 192 с.
40. Корнетов, Г.Б. Всемирная история педагогики [Текст]/Г.Б. Корнетов. - М.: Изд-во Российского открытого университета, 1994. - 142 с.
41. Кочетов, А.И. Культура педагогического исследования [Текст] /А.И. Кочетов. 2-е изд., испр. и доп. - М.: 1996. - 312 с.
42. Кривцун, О.А. Эстетика: Учебник. [Текст]: /О.А.Кривцун. - М.: Аспект Пресс, 1998. - 430 с.
43. Культура и искусство – узы дружбы и братства. – Душанбе, 2006.-46 с.

44. Культурология: Учебное пособие / Составитель и ответственный редактор А.А. Радугин. - М.: Центр, 1998. - 304 с.
45. Лармин, О.В., Ануфриев Е.А. Эстетическое развитие и воспитание молодёжи [Текст]: /О.В. Лармин., Е.А. Ануфриев.- М.: Изд-во МГУ, 1978. - 325 с.
46. Латипов, Д.Н. Фарҳанги этникӣ ва эҷодиёти мардумӣ [Матн]:/ Д.Н. Латипов. – Душанбе, 2011. – 144 с.
47. Леонтьев, А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. [Текст]: /А.Н.Леонтьев. - М.: Политиздат, 1977.- 304 с.
48. Лернер, И. Я. Дидактические основы методов обучения. [Текст]: /И.Я. Лернер. - М.: Педагогика, 1981.- 186 с.
49. Лихачёв, Б.Т. Педагогика. Курс лекций. [Текст]: /Б.Т. Лихачев. М., 2010. — 647 с.
50. Лихачёв, Б.Т. Теория эстетического воспитания школьников: Уч. пособие по спецкурсу для студентов пед. ин-тов. [Текст]: /Б.Т. Лихачев, - М.: Просвещение, 1985. - 176 с.
51. Луначарский, А.В. О воспитании и образовании. [Текст] А.В. Луначарский. Под ред. А.М. Арсеньева, Н.К. Гончарова, И.А. Каирова, М.А. Прокофьева, В.А. Разумного. - М.: Педагогика, 1976. - 640 с.
52. Луначарский, А.В. О народном образовании. [Текст]: /А.В. Луначарский. - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1958.
53. Лутфуллоев, М. Инсон ва тарбия. [Матн]: - М. Лутфуллоев. - Душанбе, 2012. - 319 с.
54. Макаренко, А.С. О воспитании. [Текст]: /А.С. Макаренко. – М., Т.5, 1951. – С.216-218. - 415 с.
55. Марков, А.П. Отечественная культура как предмет культурологии. Монография. [Текст]: /А.П. Марков. – СПб, 1996.
56. Независимость Таджикистана и возрождение нации. [Текст]. - Душанбе, 2006.

57. Неменский, Б.М. Мудрость красоты: О проблемах эстетического воспитания. Книга для учителя. 2-е изд., перераб. и доп. [Текст]: / Б.М. Неменский. - М.: Просвещение, 1987. - 253 с.
58. О Луначарском. Исследования. Воспоминания [Текст]. - М.: Знание, 1976. - 192 с.
59. Овсянников, М.Ф. История эстетической мысли: Уч. пособие. [Текст] /М.Ф. Овсянников.- М.: Высшая школа, 1978. - 352 с.
60. Ожегов, С.И., Шведова, Н.Ю. Толковый словарь русского языка. - [Текст]. /С.И Ожегов., Н.Ю. Шведов. Российская АН. Ин-т рус. яз.; Российский фонд культуры. - М.: Азъ Ltd., 1992.- 960 с.
61. Основы эстетического воспитания: Пособие для учителя. [Текст]: / Ю.Б. Алиев, Г.Т.Ардаширова, Л.П. Барышникова и др.; Под ред. Н.А. Кушаева. - М.: Просвещение, 1986. - 240 с.
62. Педагогика: Уч. пособие для студентов педагогических вузов и педагогических колледжей [Текст]: /Под ред. П.И. Пидкасистого. - М.: Педагогическое общество России, 1998. - 640 с.
63. Педагогика: Уч. пособие для студентов пед. ин-тов / [Текст]: Ю.К. Бабанский, В.А. Слостёнин, Н.А. Сорокин и др.; Под ред. Ю.К. Бабанского. 2-е изд., доп. и перераб.-М.: Просвещение, 1988.- 479 с.
64. Педагогика: Уч. пособие для педучилищ /С. П. Баранов, Р. Болотина, Т.В. Волкова, В.А. Слостёнин. - М.: Просвещение, 1981.- 367 с.
65. Подласый, И.П. Педагогика. Новый курс: учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. [Текст]: /И.П. Подласый.- М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. - К н. 2: Процесс воспитания. - 256 с.
66. Психология современного подростка / Под ред. Д.И. Фельдштейна; НИИ общей и педагогической психологии. Акад. пед. наук СССР. М.: Педагогика, 1987. - 240 с.
67. Разумный, В.А. Методика формирования эстетической культуры личности. Уч. пособие. [Текст]: /В.А. Разумный. – М., 1985. – 71 с.

68. Разумный, В.А. Эстетический всеобуч. [Текст]: /В.А. Разумный. – М.: ВНМЦ, 1987. – 88 с.
69. Рахимов, Х., Нуров, А. Педагогика. [Матн]: / Х.Рахимов, А. Нуров – Душанбе: «Хумо», 2007. – 448 с.
70. Рахимов, С. Эстетика зороастризма. [Текст]: /С. Рахимов. – Душанбе: Дониш, 2006. – С.23-29.
71. Резанович, И.В. Развитие эмоционально-нравственной саморегуляции личности подростка в процессе эстетического образования [Текст] /И.В. Ризанови: дис. канд. пед. наук. Челябинск, 1998. - 160 с.
72. Розанов, В.В. Сумерки просвещения[Текст]/В.В. Розанов / Сост. В.Н. Щербакова. - М.: Педагогика, 1990. - 624 с.
73. Роль искусства в развитии способностей школьников / Под ред. Е.К. Чухман. М.: Педагогика, 1985. - 144 с.
74. Саидов, А. Р. Асосҳои ташаккули маданияти эстетикӣ омӯзгори оянда. [Матн]: / А.Р.Саидов. – Душанбе, 2010. – 63 с.
75. Семашко, А.Н., Суна У.Ф. Развитие эстетической культуры молодёжи. [Текст]: /А.Н.Семашко, У.Ф.Суна. - М.: Знание, 1980.- 64 с.
76. Сенько, Ю.В. Гуманитарные основы педагогического образования[Текст]/Ю.В. Сенько// Курс лекций: Учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. — М.: Издательский центр «Академия», 2000. 240 с.
77. Система эстетического воспитания школьников. [Текст]. - М.: Педагогика, 1983. — 127 с.
78. Скатерщиков, В.К. Твой эстетический вкус. [Текст]: /В.К. Скатерщиков. - М.: Знание, 1963. - 48 с.
79. Слостёнин, В.А., Исаев И.Ф. и др. Педагогика. [Текст]: /В.А.Слостёнин, И.Ф. Исаев: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений. - М.: Школа-Пресс, 1998. - 512 с.

80. Суна, У.Ф., Петров В.М. Социология эстетической культуры. Проблемы методологии и методики. [Текст]: /У.Ф.Суна, В.М.Петров.- Рига: Зинатне, 1985. - 272 с.
81. Суна, У.Ф., Абгарян Э.Л. Опыт моделирования уровня эстетической культуры студентов. [Текст]: /У.Ф.Суна, Э.Л.Абгарян. – М:МГУ, 1979. – 83 с.
82. Суна, У.Ф. Эстетическая культура студента: опыт социологического анализа. [Текст]: /У.Ф.Суна. – М: МГУ, 1977. – 69 с.
83. Сулаймонӣ, С. Фарҳангшиносӣ. Китоби дарсӣ. [Матн]:/ С.Сулаймонӣ. - Душанбе. - 2002. - 225 с.
84. Сухова, Т. Направления и формы эстетического воспитания учащихся в практике современной школы. [Текст]: / Т.Сухова. //Эстетическое воспитание школьной молодёжи. /Под. ред. Б.Т. Лихачёва, Г.Зальмова. - М.:Педагогика, 1981. - С.182-199.
85. Сухомлинский, В.А. Избранные педагогические сочинения: В 3-х т. Т. 1.[Текст]: /Сост. О.С. Богданова, В.З. Смаль. М.: Педагогика, 1979. - 560 с.
86. Ушинский, К.Д. Материалы к третьему тому «Педагогической антропологии». Собр. соч., Т. 10. [Текст]: / К.Д. Ушинский. - М., 1950. - С. 609.
87. Файзалиев, Дж.Х. Философия образования таджикско-персидских мыслителей средневековья и их ценность в развитии современной педагогики. [Текст]: /Дж.Х. Файзалиев. – Душанбе, 2014. – 352 с.
88. Фохт-Бабушкин, Ю.У. Эффективность интересов школьников к различным видам искусства в художественной деятельности [Текст]: /Ю.У. Фохт-Бабушкин // Эстетическое воспитание школьной молодёжи / Под ред. Б.Т. Лихачёва, Г. Зальмона. М.: Педагогика, 1981. - С. 75 - 86.
89. Шарифзода, Ф. Педагогика: Назарияи инсонофар ва чомаи фарҳангӣ. [Матн]: /Ф. Шарифзода. – Душанбе: Ирфон, 2010. – 544 с.

90. Шоҳисматуллоев, Ш. ва диг. Сотсиология. [Матн]: /Ш. Шоҳисматуллоев. - Душанбе, 2019. – 400 с.
91. Эстетика: Учебное пособие для вузов [Текст]: / Научный редактор А.А. Радугин. - М.: Центр, 1998.-240 с.
92. Эстетическая культура и эстетическое воспитание: Книга для учителя [Текст] /Сост. Г.С. Лабковская. - М.: Просвещение, 1983. - 304 с.
93. Эстетическое воспитание учащихся во внешкольных учреждениях. [Текст]. – М.: Просвещение, 1986. – 127 с.
94. Эстетическое воспитание в школе. Вопросы системного подхода. [Текст]: / Под ред. Б.Т. Лихачёва. - М., 1980. - 158 с.
95. Эстетическая культура. [Текст]: /Российская академия наук, Институт философии; отв. ред.: канд.филос. наук И.А. Конигов. – М., 1996. – 200 с.
96. Эстетическая культура и эстетическое воспитание. [Текст]: /Сост. Г.С. Лабковская. М.: Просвещение, 1983. – 320 с.
97. Эстетическое сознание и процесс его формирования. [Текст]: /Отв. Ред. Н.И. Киященко, Н.Л. Лейзеров. – М.: Искусство, 1981. – 255 с.
98. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. [Матн]. – Душанбе, 2008. – 690 с. (С.671).
99. Юсупов, Й. Педагогика. Китоби дарсӣ барои коллечҳо ва омӯзишгоҳҳои педагогӣ. [Матн]: Й. Юсупов. - Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2005. – 380 с.
100. Ястребова, Н.А. Формирование эстетического идеала и искусство. [Текст]: /Н.А. Ястребова. - М.: Наука, 1976. - 80 с.

Мақолаҳо ва маърузаҳо:

101. Гембицкая, Е. Музыка и музыкальное творчество в идейном и нравственном воспитании учащихся [Текст] / Е.Гембицкая// Эстетическое воспитание школьной молодёжи / Под ред. Б.Т. Лихачёва, Г. Зальмона. -М.: Педагогика, 1981.- С. 117 - 124.

102. Гомазков, О. Понимает ли мозг красоту? [Текст]/О Гомазков // Знание сила. - 1994. - № 12. - С. 35-40.
103. Берхин, Н.Б. Психолого-педагогическая специфика художественного образования школьников [Текст] /Н.Б.Берхин. // Педагогика. - 1995. - № 2.- С 42- 45.
104. Верб, М.А. Взаимосвязь эстетической и педагогической культуры будущего учителя [Текст]: /М.А.Верб //Проблемы эстетического образования и воспитания студентов педагогических вузов. – Свердловск, 1981. – С.3-10.
105. Донишу маърифати техникӣ – таконбахши рушди маориф. [Матн]: //Масъалаҳои маориф. - 2010. - №4. - С.3-13.
106. Зоҳидова, С.Н. Равандҳои тарбияи эстетикӣ роҷеъ ба ташаккули фарҳанги эстетикӣи хонандагони хурдсоли мактабӣ [Матн]: /С.Н.Зоҳидова //Номаи донишгоҳ. Уч. Записки. – Душанбе, 2015. - С.240-243.Л. С.
107. Канаева, К.К. Эстетическое воспитание и культура общения //Теория эстетического воспитания. [Текст]: / К.К.Канаева. - М.:Искусство, 1997. - С.219-227.
108. Киященко, Н.И. Эстетическое воспитание и современный научно-технический прогресс [Текст]: /Н.И. Киященко. //Теория эстетического воспитания. - М.: Искусство, 1979.- С. 110-139.
109. Киященко, Н.И., Лейзеров Н.Л. Сущность эстетического воспитания и его роль во всестороннем и гармоническом развитии личности [Текст]: /Н.И. Киященко. // Теория эстетического воспитания. - М.: Искусство, 1979. - С. 5 - 32.
110. Лихачёв, Б.Т. Вопросы взаимодействия трудового и эстетического воспитания [Текст]: /Б.Т. Лихачев. // Эстетическое воспитание школьной молодёжи / Под ред. Б.Т. Лихачёва, Г. Зальмона. - М.: Педагогика, 1981. - С.199 - 212.
111. Марнет, Г. О значении эстетических потребностей и интересов в эстетическом воспитании [Текст]: /Г.О. Марнет. //Эстетическое

- воспитание школьной молодёжи /Под ред. Б.Т. Лихачёва, Г. Зальмона. - М.: Педагогика, 1981. - С.60 - 68.
112. Печко, Л.П. Эстетическое развитие школьников основными видами деятельности [Текст]: /Л.П.Печко // Теория эстетического воспитания. - М.: Искусство, 1979. -С. 196-219.
113. Печко, Л.П., Петрова, Ю. Возможности эстетического воспитания школьников при изучении естественно-математических предметов [Текст] /Л.П.Печко // Эстетическое воспитание школьной молодёжи / Под ред. Б.Т. Лихачёва, Г. Зальмона. - М.: Педагогика, 1981. - С. 218 - 230.
114. Раҳимов, С. Истиклолият, фарҳанг ва хунари муосир [Матн]: С. Раҳимов //Истиклолият ва фарҳанг.- Душанбе: Матбаа, 2017. – 276 с.
115. Савельев, А.Я. Технологии обучения и их роль в реформе высшего образования [Текст] /А.Я. Савельев // Высшее образование в России. – 1994. - № 2. - С. 29 - 37.
116. Саидов, А.Р. Формирование эстетической культуры как важная педагогическая проблема [Текст]: /А.Р. Саидов //Вестник Таджикского технического университета. - 2011. – №4. – С.118-121.
117. Селевко, Г.К. Современные образовательные технологии [Текст] /Г.К. Селевко// Учеб. пособие.- М.: Народное образование,1998.-256 с.
118. Суна, У.Ф., Петров, В.М. Социология эстетической культуры [Текст] /У.Ф. Суна, В.М. Петров //Проблемы методологии и методики. - Рига: Зинатне, 1985. - 272 с.
119. Сухова, Т. Направления и формы эстетического воспитания учащихся в практике современной школе [Текст] /Т.Сухова //Эстетическое воспитание школьной молодёжи / Под ред. Б.Т. Лихачёва, Г. Зальмона. - М.: Педагогика, 1981. - С. 182 - 199.
120. Тошхчаева, С.А. Педагогикаи халқӣ дар тарбияи насли наврас [Матн] / С.А.Тошхчаева // Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзуи «Нақши хунаrhoи мардумӣ дар рушд ва пойдории фарҳанги миллӣ» бахшида ба соли рушди деҳот, сайёҳӣ ва

хунарҳои мардумӣ эълон гардидани солҳои 2019-2021. - Душанбе, 2019. – С. 279-281.

121. Филиппова, В.А. Эстетический интерес как проявление эстетического отношения к действительности [Текст] /В.А. Филиппова //Эстетические категории: формирование и функционирование: Межвуз. сб..- Петрозаводск: ПГУ, 1985. - С. 50 - 60.
122. Ҳамкории роҳбари синф бо падару модарон [Матн]: //Масъалаҳои маориф. – 2009. – №4 . – С.41-45.
123. Щуркова, Н.Е. Воспитание: новый взгляд с позиции культуры [Текст] /Н.Е. Щуркова.-М.:ОЦ Педагогический поиск,1997.-19 с.
124. Щуркова, Н.Е. К вопросу о развитии теории нравственного воспитания [Текст] /Н.Ее Щуркова // Советская педагогика. - 1983. - № 5.- С. 87 - 90.
125. Юсов, Ю. Вопросы художественного развития школьников в процессе изобразительной деятельности[Текст]/Ю. Юсов // Эстетическое воспитание школьной, молодёжи / Под ред. Б.Т. Лихачёва, Г. Зальмона. -М.: Педагогика, 1981. - С. 109-117.
126. Якимейко, М.А. Эстетическое воспитание старшеклассников средствами литературы [Текст] /М.А. Якименко //Теория эстетического воспитания. - М.: Искусство, 1979. - С. 174- 196.

Диссертация ва авторефератҳо:

127. Абдуллоева, Р.Х. Эстетическое воспитание старшеклассников общеобразовательных школ Таджикистана в процессе внеклассной работы [Текст]: авт. ... канд. пед наук. наук: 13.00.01 / Абдуллоева Р.Х. – Душанбе, 2004 . – 22 с.
128. Абдусаматова, М.А. Компетентный подход в профессиональной подготовке учителей начальных классов в эстетическом воспитании учащихся (на примере уроков изобразительного искусства) [Текст]: авт. ... канд. пед наук. наук: 13.00.01 / Абдусаматова М.А. – Душанбе, 2004 . – 22 с.

129. Аверьянова, Г.И. Эстетическое развитие студентов педагогических колледжей в процессе изучения истории отечества: [Текст] дис. ... док-ра. пед наук. наук: 13.00.01 / Аверьянова Г.И. – М., 1998. - 195 с.
130. Алдреюшин, А.Н. Основы эстетического воспитания учащихся общеобразовательных учебных заведений в условиях развивающего обучения: [Текст] дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 Алдреюшин А.Н. - М., 1996. - 196 с.
131. Барило, С.Б. Воспитание художественного вкуса старшеклассников в процессе внеурочных занятий по искусству: [Текст] дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Барило С.Б. - М., 1987. - 149 с.
132. Бейрюмова, Л.Г. Взаимодействие видов искусств (литературы, музыки, изобразительного искусства) в системе эстетической подготовки учителя начальных классов в педагогическом училище [Текст] дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Бейрюмова Л.Г. –М., 1998. - 165 с.
133. Белоусова, Е.И. Освоение русской культуры конца XIX начала XX в. в процессе нравственно-эстетического становления выпускников средней школы [Текст]: дис....канд. пед. наук: /Белоусова Е.И. – М., 1998. - 181 с.
134. Богомолова, В. Формирование эстетической культуры подростков на занятиях хореографией [Текст] дис. . .канд. пед. наук: / Богомолова В - М., 1998. - 177 с.
135. Волынкин, В.И. Формирование художественной потребности старшеклассников в процессе внеклассных занятий по искусству. [Текст] автореф. дис. . . . канд. пед. наук: /Волынкин В.И. - М., 1989. - 18 с.
136. Габолаева, Ф.К. Педагогические основы формирования эстетических потребностей у учащихся педагогических училищ [Текст] дис. ... канд. пед. наук. / Габолаева Ф.К. – М, 1997. - 126 с.

137. Гольцова, Т.Н. Эстетическое развитие студентов педагогического колледжа в процессе личностно-ориентированного обучения (на материале изучения детской литературы) [Текст] дис... канд. пед. наук /Габолаева Ф.К - Тюмень, 1998. - 256 с.
138. Гончар, Н.В. Межпредметные связи в системе эстетического воспитания учащихся 6-11 классов на уроках иностранного языка в современной общеобразовательной школе [Текст] дис. ... канд. пед. наук /Гончар Н.В. - М., 1997. - 177 с.
139. Гордеева, А.В. Формирование основ эстетической культуры старших подростков в условиях эстетически направленного общения [Текст] дис. .. канд. пед. наук. – М., 1991. - 171 с.
140. Гордиенко, О.Б. Теоретические основы воспитания эстетической культуры старшеклассников [Текст] дис. ... канд. пед. наук. / Гордиенко О.Б. - Ростов-на-Дону, 1992. - 201 с.
141. Грицай, Л. А. Формирование эстетической культуры учащихся в современных условиях [Текст] автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 // Грицай Л. А. - Рязанск. гос. ун-т. - Рязань, 2008. - 23 с.
142. Елисеева, А.В. Формирование и развитие нравственно-эстетической культуры школьников [Текст] дис. ... канд. пед. наук / Елисеева А.В. - Саратов, 1996. - 182 с.
143. Ильенко, Л.П. Педагогические основы эстетического воспитания и развитие школьников (1-9 классы) средствами интегрированного курса предметов искусств [Текст] дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. / Ильенко Л.П. – М., 1996. - 166 с.
144. Ильина, Е.Р. Эстетическое воспитание как средство профессиональной подготовки студентов музыкальных училищ. [Текст] дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ильина Е.Р. – М., 1998.- 207 с.
145. Ильченко, Л.П. Взаимосвязь патриотического и эстетического в процессе воспитания младших школьников [Текст] дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ильченко Л.П. - М., 1992. — 208 с.

146. Казанский, ОА. Формирование художественных потребностей старшеклассников сельских школ: [Текст] дис. ... канд. пед наук. наук: 13.00.01 / Казанский О. А. - Новосибирск, 1975. - 22 с.
147. Киргизов, И. Нравственно-эстетическое воспитание старшеклассников во внеклассной работе средствами узбекского народного музыкального искусства [Текст] авт. ... канд. пед наук: 13.00.01 / Киргизов И. - Ташкент, 1986. - 16 с.
148. Коваль, Л.Г. Формирование эстетических оценок у подростков [Текст] авт. ... канд. пед наук. наук: 13.00.01 / Коваль Л.Г. - Киев, 1975. - 23 с.
149. Кондратьева, Ж.М. Воспитание эстетических потребностей у подростков (на примере общения с музыкой) [Текст] авт. ... канд. пед наук. наук: 13.00.01 / Кондратьева Ж.М. - Киев, 1983. - 13 с.
150. Кратикова, В.А. Формирование нравственно-эстетического идеала у подростков средствами искусства [Текст] авт. ... канд. пед наук: 13.00.01 / Кратикова В.А. - М., 1988. - 16 с.
151. Крюкова, Н.Н. Формирование эстетических суждений старшеклассников в процессе внеклассных занятий по искусству [Текст] авт. ... канд. пед наук: 13.00.01 / Крюкова Н.Н. - М., 1987. - 16 с.
152. Кулаков, Ю.Д. Подготовка учителей музыки к формированию эстетической культуры школьников (на примере чувашского народного песенного творчества) [Текст] авт. ... канд. пед наук: 13.00.01 / Кулаков Ю.Д. - Чувашия, 1998. - 238 с.
153. Липский, В.Н. Эстетическая культура как философская категория: [Текст] авт. ... дис. Док-ра филос. наук: 13.00.01 / В.Н.Липский. - М., 1997. - 71 с.
154. Литвиненко, Л.Л. Воспитание художественных вкусов учащихся в процессе ознакомления с различными видами искусств [Текст] авт. ... канд. пед наук: 13.00.01 / Литвиненко Л.Л. - М., 1977. - 13 с.

155. Литяйкина, О.Г. Проблемы эстетического воспитания в педагогических концепциях России конца XIX первой трети XX в.: [Текст] дис. канд. ... пед наук: 13.00.01 / Литяйкина О.Г. - Саранск, 1997. - 243 с.
156. Малюков, А.Н. Формирование художественной культуры подростка в процессе воспитания ценностного отношения к искусству [Текст] дис. ...докт. пед. наук : 13.00.01 / Малюков А.Н. - М., 1996. - 506 с.
157. Овчинникова, А.Ж. Теоретические основы формирования эстетического отношения к действительности у учащихся начальных классов школы: [Текст] дис. ...докт. пед. наук: 13.00.01 / Овчинникова А.Ж. – М., 1998. - 466 с.
158. Олина, В.Л. Формирование нравственного и эстетического идеалов у старшеклассников в процессе обучения (на материале литературы и истории): [Текст] авт. ... канд. пед наук: 13.00.01 / Олина В.Л. - М., 1973. - 16 с.
159. Ольхова, О.К. Воспитание эстетической культуры подростка в учреждениях дополнительного образования детей. [Текст] авт. ... канд. пед наук: 13.00.01 / О.К. Ольхова. - Оренбург, 2010. - 21 с.
160. Пешикова, Л.В. Организация общения на уроках мировой художественной культуры как средство эстетического развития школьников [Текст] дис. ... канд. пед наук: 13.00.01 / Пешикова Л.В. – М., 1997. - 152 с.
161. Плотникова, Е. В. Развитие эстетической культуры личности средствами костюма: [Текст] дис. ... канд. пед наук. наук: 13.00.01 / Плотникова Е. В. – М., 1995. - 159 с.
162. Трубина, И.И. Педагогические условия эстетического воспитания старших школьников в образовательных учреждениях инновационного типа [Текст] дис. ... канд. пед наук: 13.00.01 / Трубина И.И. - Кемерово, 1998. - 134 с.
163. Яковлева, Н.Н. Формирование эстетических оценок у подростков средствами киноискусства (на материале деятельности классного

руководителя) [Текст]: авт. дис. ... канд. пед наук: 13.00.01 / Яковлева Н.Н. - Минск, 1969. - 20 с.

164. Ясенева, Л. Г. Формирование эстетической культуры школьников в современном общеобразовательном учреждении [Текст]: авт. ... канд. пед наук. наук: 13.00.01 / Ясенева, Л. Г. - Уфа, 2004. - 24 с.

МУНДАРИЧАИ АСОСӢ ВА НАТИЧАҲОИ ТАҲҚИҚОТИ МУАЛЛИФ ДАР НАШРИЯҲОИ ЗЕРИН БА ТАБЪ РАСИДААНД:

I. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи бонуфузи аз ҷониби КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва КОА-и назди Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия тавсияшуда нашр шудаанд:

[1-М] Усмонов З.Ҷ. Муносибати маҷмӯӣ ба ташаккули фарҳанги зебоипарастӣ дар коллеҷ [Матн] /З.Ҷ.Усмонов // Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон. - Душанбе. - 2021. - №1(38).– С.29-33. ISSN 2222-9809.

[2-М] Усмонов З.Ҷ. Роҷеъ ба баъзе масъалаҳои ташкили фарҳанги зебоипарастии донишҷӯёни коллеҷҳои техникӣ [Матн] /З.Ҷ.Усмонов // Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгории ба номи С.Айнӣ. - Душанбе. - 2023.- № (96). - С.23-28. ISSN 2219-5408.

[3-М] Латифзода Д.Н., Усмонов З.Ҷ. Шароитҳои педагогии ҳамкориҳои функционалии коллеҷ ва муассисаҳои фарҳанг дар тарбияи эстетикӣ ҷавонон [Матн] /Д.Н.Латифзода, З.Ҷ.Усмонов// Паёми Академияи таҳсилоти Тоҷикистон. – Душанбе. 2024. №4 (54) – С.21-26. ISSN 2222-9809.

II. Мақолаҳо ва корҳои илмие, ки дар дигар маҷаллаву нашрияҳо ба ҷоп расидаанд:

[4-М] Усмонов З.Ҷ. Илми этика ва марҳилаҳои асосии ташаккули тақомули афкори ахлоқӣ [Матн] /З.Ҷ.Усмонов //Паёми Донишқада /Махзани илм.–Панҷакент. – 2019.- №1/2. – С.213-217. (Бо ҳаммуаллифӣ).

[5-М] Усмонов З.Ч. Национальные особенности художественного образования в Таджикистане //Россия-Таджикистан-Узбекистан: Молодёжь и развитие духовной культуры общества. Сб. материалов XI Международной научно-теоретической конференции профессорско-преподавательского состава высших учебных заведений России, Таджикистана и Узбекистана. 22 апреля 2022 г. – Душанбе – Челябинск – Ташкент – Самарканд. – Бухоро, 2022. – С.15-22. (в соавторстве).

[6-М] Усмонов З.Ч., Латифзода Д.Н. Ҳамкориҳои коллеч ва муассисаҳои фарҳанг дар тарбияи зебоипарастӣ [Матн] /З.Ч.Усмонов, Д.Н. Латифзода //Паёми Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣ ба номи С.Айнӣ. - Душанбе. - 2023.- №2(16).– С.48-53. ISSN 2708-5759.

[7-М] Усмонов З.Ч. Тарбияи зебоипарастӣ – талаботи замон. – Душанбе. 2024. - 102 с.

